

Ročník 15 – číslo 2 – 2014
Volume 15 – Number 2 - 2014

EKONOMIKA A SPOLOČNOSŤ

Journal of Economics and Social Research

**Vedecký časopis Ekonomickej fakulty
Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici**

*The Scientific Journal of the Faculty of Economics
Matej Bel University Banská Bystrica*

Slovakia

Obsah/Contents

State / Articles

Viera Marková, Peter Hronček

- Vplyv rastu minimálnej mzdy na vývoj nezamestnanosti v Slovenskej republike 125
Minimum Wage Rise Impact on Unemployment in the Slovak Republic

Mária Seková, Tamara Pešić

- Faktory rozvoja intelektuálneho kapitálu podniku 134
Factors of Intellectual Capital Development in a Company

Linda Sedláčková, Pavlína Pellešová

- Hodnocení významu vybraných nástrojů fiskální politiky malými a středními podniky
v Moravskoslezském kraji 144
Evaluation of the Significance of Selected Fiscal Policy Instruments by SMEs
in the Moravian-Silesian Region

Marian Gúčík, Katarína Uličná

- Hodnotenie efektívnosti hotelov použitím Malmquistovho indexu 159
Using Malmquist Index in Evaluating Hotel Efficiency

Olga Minochkina

- The Institution of Property as a System 169
Inštitúcia vlastníctva ako systém

Jan W. Wiktor

- Systém kvality vzdelávania na vysokej škole: koncepcia a štruktúra.
Skúsenosti Ekonomickej univerzity v Krakove 185
Quality System of University Education: Concept and Structure.
Experiences from Cracow University of Economics

Jaroslav Ďaďo, Izabela Ścibiorska – Kowalczyk

- Trh s umením 196
The Art Market

Gabriela Korimová, Eva Kmet'ová

- Analýza trendov v sociálnych službách 206
Analysis of Trends in Social Services

Věra Plhoňová, Jitka Veselá, Markéta Sanalla

- Společensky odpovědné a etické jednání municipality Znojmo v kontextu komunikace
s vnějším prostředím 216
Social Responsible and Ethical Behaviour in Znojmo Municipality in the Context
of Communications within the External Environment

Z vedeckého života/ *From Scientific Life*

Výskumné projekty riešené na Ekonomickej fakulte UMB v roku 2014 (Ivan Sedliačik)	224
Research Projects at the Faculty of Economics MBU in 2014	

Recenzie/ Book Review

Efektivní systém řízení strategie. Nový nástroj zvyšování výkonnosti a vytváření konkurenční výhody (Andrej Malachovský)	225
Efficient System Management Strategies. The New Tool Increases Efficiency and Competitive Advantage	
Odpisy v daňovom zákone – porovnanie pravidiel uplatňovania dane z príjmu s návrhom o CCCTB (Miroslav Hruška)	229
Depreciation in the Tax Law	

Vplyv rastu minimálnej mzdy na vývoj nezamestnanosti v Slovenskej republike *Minimum Wage Rise Impact on Unemployment in the Slovak Republic*

Viera Marková, Peter Hronček

The paper presents a theoretical view on the minimum wage and points out the statistical correlation between the annual increase of the minimum wage and the change in the registered unemployment rate. The aim of the paper is, on the basis of secondary data, to statistically define the relationship between the annual variation of the minimum wage and the change in registered unemployment rate in the Slovak Republic. The object of the study is a registered unemployment rate and the subject of the study is a correlation between the annual increase of the minimum wage and unemployment level. Several scientific methods such as analysis and synthesis, induction and deduction, abstraction and generalization were used, as well as secondary data obtained from the Statistical Office of the Slovak Republic, Statistical Office of the European Union and the relevant legislation of the Slovak Republic concerning a minimum wage.

Key words: Minimum wage. Unemployment. Economic growth. Okun's law.

JEL Classification: E_{24} O_{40}

Úvod

Globálna ekonomická kríza prispela v značnej miere k poklesu hospodárskeho rastu v mnohých krajinách sveta. Pokles výkonu jednotlivých ekonomík, ako aj globálneho sveta, zapríčinil zvyšovanie nezamestnanosti, ktorá sa v niektorých krajinách prejavila ako značný problém, s ktorým musia zápasiť vlády jednotlivých štátov.

Proti chudobe nízkopríjmových zamestnancov sa niektoré vlády, medzi ktorými je aj Vláda Slovenskej republiky, snažia bojovať legislatívnou úpravou minimálnej mzdy. Niektoré výskumy však poukazujú na to, že rozhodnutie vlády v takomto prípade ochráni iba časť nízkopríjmových zamestnancov, pričom väčšej časti ohrozených osôb zamedzí prístup k zamestnaniu. Z toho vyplýva, že časť zamestnancov stratí svoje zamestnanie ako dôsledok zvýšenia minimálnej mzdy.

Na tento nedostatok legislatívne stanovenej výšky minimálnej mzdy poukážeme najskôr prostredníctvom teoretických pohľadov na problematiku minimálnej mzdy a následne, s využitím Okunovho zákona, budeme skúmať vplyv medziročného rastu minimálnej mzdy na vývoj evidovanej miery nezamestnanosti.

1. Teoretické vymedzenie skúmanej problematiky

Pracovné miesta sa tvoria na trhu práce, kde sa ponuka práce stretáva s dopytom po práci. „Ekonomická teória ho definuje ako trh primárneho výrobného faktora a spolu s trhom kapitálu a trhom pôdy ho považuje za trh odvodený od trhu tovarov a služieb. Trh práce funguje ako ktorýkoľvek iný trh prostredníctvom ponuky a dopytu, za ktorými stoja záujmy dvoch hlavných ekonomických subjektov – podnikov a domácností. Interakciou ponuky a dopytu sa formuje cena práce – mzda, ktorá je pre podnik nákladom a pre domácnosť príjmom (dôchodkom)“ (Uramová, 2004, s. 11). Z uvedeného vyplýva, že pri skúmaní problematiky tvorby nových pracovných miest je nevyhnutné teoreticky ozrejmiť aj trh práce.

Trh práce má rovnaké znaky ako ktorýkoľvek iný trh v trhovom hospodárstve. Vstupujú naň osoby, ktoré ponúkajú svoju prácu na strane ponuky a podnikateľské subjekty, ktoré vystupujú na strane dopytu po práci. Trh práce sa však považuje za špecifický trh. „Trh práce považujeme za trh s najvzácnejším výrobným faktorom, lebo ani jeden statok nemožno vyprodukovať bez použitia určitého množstva ľudskej práce“ (Uramová, 2004, s. 7). Lawson a kol. (2009) uvádzajú, že trh práce je kľúčovým trhom v ekonomike, pričom práca sa nachádza v samom srdci výrobného procesu.

„Situáciu na trhu práce ovplyvňujú okrem demografických faktorov a ekonomickom vývoji hospodárstva predovšetkým jednotlivé zložky hospodárskej politiky, ktoré majú vplyv na ponuku pracovnej sily a dopyt po nej“ (Uramová a kol., 2010, s. 207). Trh práce je preto komplexný systém.

Minimálna mzda sa z pohľadu politických síl vníma ako ochrana zamestnancov pred zneužívaním zo strany zamestnávateľov. Táto ochrana sa však poskytuje iba časti zamestnancov, pretože vyššia úroveň minimálnej mzdy zníži podiel zamestnancov pracujúcich za minimálnu mzdu spôsobom, že zamestnávatelia prepúšťajú určitý počet zamestnancov s nízkym príjmom (Maloney, Pacheco, 2010). Ako uvádza Lemos (2004), podniky premietnu zvýšené náklady na prácu prepustením časti zamestnancov, znížením zisku, alebo zvýšením cien. Na rovnaký efekt minimálnej mzdy poukazuje aj Wilson (2012), ktorý konštatuje, že ekonomická teória a empirické štúdie z posledných sedemdesiatich rokov poukazujú na fakt, že zvýšenie minimálnej mzdy vedie k zníženiu zamestnanosti. Wilson tiež zdôrazňuje, že minimálna mzda má zlepšiť ekonomický blahobyt chudobných zamestnancov, ale zistilo sa, že strata zamestnania z dôvodu zvýšenia minimálnej mzdy zasiahne hlavne najmenej kvalifikovaných zamestnancov, a najviac znevýhodnených jednotlivcov (mladí ľudia, zdravotne postihnutí, minoritné obyvateľstvo a pod.).

Slovenská republika patrí medzi krajiny, v ktorých platí zákonom stanovená úroveň minimálnej mzdy. Göbbels (2012) uvádza, že v roku 2011 aplikovalo zákonnú výšku minimálnej mzdy 20 členských štátov Európskej únie, ktorá sa pohybovala od 123 € v Bulharsku až po 1 758 € v Luxembursku. V Slovenskej republike upravuje minimálnu mzdu zákon č. 663/2007 Z. z. v znení neskorších predpisov. V roku 2011 bola úroveň minimálnej mzdy stanovená na 317 € v Slovenskej republike.

V roku 2014 upravuje výšku minimálnej mzdy nariadenie Vlády SR č. 321/2013 Z. z., ktoré v § 1 uvádza, že „suma minimálnej mzdy na rok 2014 sa ustanovuje na:

- a) 352,00 eur za mesiac pre zamestnanca odmeňovaného mesačnou mzdou,
- b) 2,023 eura za každú hodinu odpracovanú zamestnancom.“

V súčasnosti už nadobudlo platnosť nariadenie Vlády SR č. 297/2014 Z. z., ktoré v § 1 uvádza, že „suma minimálnej mzdy na rok 2015 sa ustanovuje na:

- a) 380,00 eur za mesiac pre zamestnanca odmeňovaného mesačnou mzdou,
- b) 2,184 eura za každú hodinu odpracovanú zamestnancom.“

Minimálna mzda sa stanovuje na základe rokovaní tripartity, pritom zákon č. 663/2007 Z. z. upravuje kritéria, ktoré sa zohľadňujú pri určovaní výšky minimálnej mzdy. Uvedený zákon v § 6 uvádza, že „pri úprave sumy mesačnej minimálnej mzdy podľa § 7 ods. 1 až 4 sa prihliada na celkovú ekonomickú a sociálnu situáciu v Slovenskej republike za dva kalendárne roky predchádzajúce kalendárnemu roku, na ktorý sa navrhuje ustanoviť sumu minimálnej mzdy, najmä na vývoj (a) spotrebiteľských cien, (b) zamestnanosti, (c) priemerných mesačných miezd v hospodárstve Slovenskej republiky, (d) životného minima.“

Existujú viaceré definície nezamestnanosti. Napríklad Uramová (2005, s. 8) uvádza, že „nezamestnanosť je stav na trhu práce, keď je ponuka práce vyššia ako dopyt po práci, v dôsledku čoho je časť ľudí bez práce. Inak povedané, určitý počet pracovných síl je ochotný a schopný pracovať, nenachádza však alebo neakceptuje príležitosť na uplatnenie svojich schopností (svojho ľudského potenciálu) na trhu práce“.

V súvislosti s nezamestnanosťou je nevyhnutné prihliadať aj na hospodársky rast štátu, ktorý sa sleduje prostredníctvom hrubého domáceho produktu. Dipietro a Anoruo (2006) uvádzajú definíciu hrubého domáceho produktu, ako trhovú hodnotu všetkých tovarov a služieb vytvorených v jednom štáte a konštatujú, že patrí medzi najrozšírenejšie ukazovatele celkovej ekonomickej aktivity v jednotlivých krajinách v čase. Uramová (2003, s. 37) konštatuje, že „záujem na ekonomickom raste je záujmom na dosiahnutí, udržaní alebo zvýšení určitej miery hospodárskeho rastu. Formulácia cieľa neobsahuje žiadnu predstavu o výške miery rastu, ale len o zameraní trendu. Optimálny alebo primeraný rast znamená, že ide o úsilie dosiahnuť najvyššiu možnú mieru rastu, t. j. vzhľadom na objektívne hranice rastu a ostatné ciele hospodárskej politiky“. Máče (2007) pripomína, že pri hrubom domacom produkte sa bežne uvádza miera jeho rastu, ktorá vyjadruje percentuálny prírastok množstva vytvorených statkov. Podotýka, že môže ísť o cyklický vývoj produktu, pričom ekonomický rast vyjadruje dlhodobý trend vývoja produktu.

„Výrobný faktor – práca – je jedným zo zdrojov ekonomického rastu. Možno teda usúdiť, že existuje vzájomná závislosť medzi množstvom práce (zamestnanosťou) a veľkosťou hrubého domáceho produktu. Môžeme predpokladať, že ak rastie hrubý domáci produkt, zvyšuje sa aj zamestnanosť alebo rast hrubého domáceho produktu je sprevádzaný poklesom nezamestnanosti. Empirické údaje naznačujú, že jednotlivé fázy ekonomického cyklu a vývoj nezamestnanosti majú analogický priebeh“ (Martincová, 2002, s. 77). Na rovnakú závislosť poukazuje aj Okunov zákon, ktorý si „okrem iného si kladol otázku, aký výstup môže ekonomika vyprodukovať v podmienkach plnej zamestnanosti, čím zároveň definoval potenciálny produkt. Na základe sledovania vývoja HNP a nezamestnanosti zistil, že 1 % rast nezamestnanosti bol spojený s 2 % poklesom aktuálneho HNP oproti plnej kapacite HNP“ (Uramová, 2010, s. 205).

„Okunov zákon je hlavnou časťou každého tradičného makroekonomického modelu, keďže agregátna ponuka je odvodená pomocou kombinácie Okunovho zákona a Phillipsovej krivky. Okrem toho je aj dôležitou implikáciou pre makroekonomickú politiku. A. Okun (1962) opísal dva významné empirické vzťahy. Prvým je vzťah medzi mierou nezamestnanosti a reálnym

produktom a druhým je vzťah medzi odklonom miery nezamestnanosti od jej prirodzenej miery NAIRU a produkčnou medzerou, tzn. odklonom reálneho produktu od potenciálneho“ (Slušná, 2011, s. 14). „NAIRU (nonaccelerating inflation rate of unemployment) označuje mieru nezamestnanosti, ktorá nezrýchľuje infláciu. Pri nezamestnanosti nižšej ako NAIRU dochádza k rastu inflácie, v opačnom prípade ekonomika produkuje výstup pri neúplnom využití výrobných faktorov a inflácia klesá“ (Gylánik, Huček, 2009, s. 1).

Okun definoval dve rozdielne verzie svojho zákona. Jedna verzia predstavuje vývoj nezamestnanosti v nadväznosti na reálny produkt ekonomiky. Druhá verzia, tzv. verzia medzier, skúma vzťah medzi nezamestnanosťou a produktom cez rozdiel medzi potenciálnym a skutočným produktom. Pomocou druhej verzie Okunovho zákona je možné určiť aj prirodzenú mieru nezamestnanosti v hospodárstve. Od publikovania štúdie sa niektorí autori vyjadrili kriticky k Okunovmu zákonu. Gordon (1984, In Slušná, 2011) konštatuje, že medzi rastom produktu a znížením nezamestnanosti existuje určité oneskorenie. Dornbusch a Fischer (1987, In Slušná, 2011) poukazujú na fakt, že v dlhodobom horizonte sa vzťah medzi nezamestnanosťou a medzerou produktu mení a takisto variuje aj odhad potenciálneho produktu. Avšak z pohľadu hospodárskej politiky predstavuje Okunov zákon dôležitý vzťah medzi hospodárskym rastom a znižovaním nezamestnanosti, a preto je, aj napriek možným nedostatkom, jedným z najdôležitejších makroekonomických zákonov.

2. Cieľ, materiál a metodika

Cieľom state je na základne sekundárnych údajov štatisticky verifikovať závislosť medzi medziročnou zmenou výšky minimálnej mzdy a zmenou evidovanej miery nezamestnanosti v podmienkach Slovenskej republiky. Na základe uvedeného cieľa sme stanovili hypotézu, ktorej pravdivosť budeme štatisticky overovať. Predpokladáme, že medzi medziročným rastom minimálnej mzdy a medziročným rastom nezamestnanosti je stredne silná pozitívna štatistická závislosť. Objektom skúmania je evidovaná miera nezamestnanosti a predmetom skúmania je vzájomný vzťah medzi medziročným rastom minimálnej mzdy a úrovňou nezamestnanosti.

Na dosiahnutie cieľa sme využili sekundárne zdroje Štatistického úradu Slovenskej republiky a Európskeho štatistického úradu – Eurostatu. Úroveň minimálnej mzdy sme v jednotlivých rokoch skúmania čerpali zo slovenskej legislatívy, pričom údaje spred roku 2009 sme konvertovali na eurá využitím konverzného kurzu 30,126 SK/€.

Na naplnenie stanoveného cieľa sme použili vedecké metódy skúmania, a to najmä analýzu a syntézu, indukciu a dedukciu, abstrakciu a generalizáciu. Využili sme aj štatistický program SPSS 18, v ktorom sme vypočítali korelačný koeficient a program Microsoft Excel, pomocou ktorého sme uskutočnili regresnú analýzu.

3. Výsledky a diskusia

Z údajov Štatistického úradu Slovenskej republiky a Eurostatu sme získali základné údaje nevyhnutné na analýzu. Išlo o hrubý domáci produkt a o mieru evidovanej nezamestnanosti. Uvedené údaje sú doplnené o medziročnú zmenu evidovanej miery nezamestnanosti v percentuálnych bodoch (tabuľka 1).

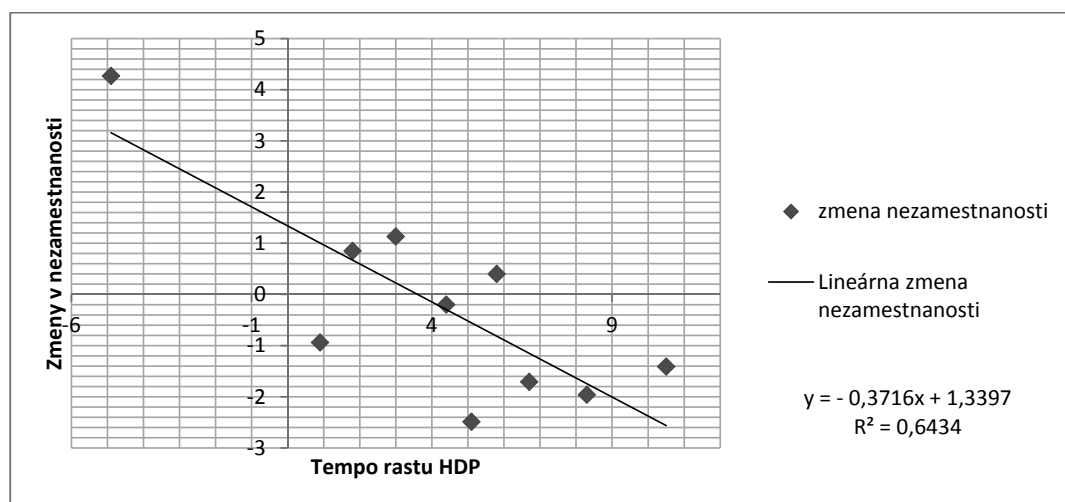
Tabuľka 1 Rast HDP a evidovaná miera nezamestnanosti v SR v rokoch 2003 až 2013

Rok	Rast HDP v %	Miera nezamestnanosti v %	Zmena v nezamestnanosti v p. b.
2003	4,80	15,56	-
2004	5,10	13,07	- 2,49
2005	6,70	11,36	- 1,71
2006	8,30	9,40	- 1,96
2007	10,50	7,99	- 1,41
2008	5,80	8,39	0,40
2009	- 4,90	12,66	4,27
2010	4,40	12,46	- 0,20
2011	3,00	13,59	1,13
2012	1,80	14,44	0,85
2013	0,90	13,50	- 0,94

Prameň: Vlastné spracovanie na základe údajov ŠÚ SR a Eurostat.

Slovenská republika počas sledovaného obdobia zaznamenala iba v jednom roku záporný hospodársky rast, v roku 2009, kedy ekonomika medzироčne poklesla o 4,90 percentuálneho bodu. Druhý sledovaný faktor, nezamestnanosť, dosiahol najnižšiu hodnotu v roku 2007, kedy bola Slovenská republika na vrchole konjunktúry.

Na základe údajov v tabuľke 1 sme mohli vytvoriť graf 1 závislosti medzi hospodárskym rastom a zmenou nezamestnanosti. Graf 1 poskytuje základné údaje pre výpočet Okunovho zákona v podmienkach Slovenskej republiky v rokoch 2003 až 2013 a tiež koeficient determinácie.

Graf 1 Zmena nezamestnanosti v závislosti od tempa rastu HDP

Prameň: Vlastné spracovanie.

Získali sme rovnicu regresie a tiež koeficient determinácie. Koeficient determinácie vyjadruje, aké percento rozptylu závislej premennej je možné vysvetliť vplyvom nezávislej premennej (Hindls, Hronová, Seger, Fischer, 2007). Rovnica regresie závislosti medzi rastom HDP a zmenou v evidovanej miere nezamestnanosti poskytuje údaje na vytvorenie rovnice popisujúcej Okunov zákon v podmienkach Slovenskej republiky. Tvar rovnice je: $\Delta U = 1,3397 - 0,3716 \times (\text{gHDP})$, kde hodnota 1,3397 predstavuje tzv. lokujúcu konštantu a - 0,3716 je Okunov koeficient v Slovenskej republike v sledovanom období.

Informácie o závislosti medzi nezamestnanosťou a rastom HDP v sledovanom období v Slovenskej republike sú v grafe 1. Lokujúca konštantka poukazuje na rast nezamestnanosti pri 0 % raste HDP, z čoho vyplýva, že pri nulovom raste HDP sa nezamestnanosť zvýši o 1,34 percentuálneho bodu. Okunov koeficient poukazuje na skutočnosť, že pri 1 % raste HDP sa nezamestnanosť zníži o 0,37 percentuálneho bodu. Pomer lokujúcej konštanty a Okunovho koeficienta vyjadruje, akým tempom musí rásť HDP, aby bola v hospodárstve stabilná miera nezamestnanosti. V podmienkach Slovenskej republiky musí ekonomika rásť tempom 3,61 % ročne, aby sa udržala stabilná miera nezamestnanosti.

Následne sme vypočítali tzv. „očistenú“ mieru nezamestnanosti v sledovanom období v Slovenskej republike pri abstrahovaní od vplyvu hospodárskeho rastu na pokles nezamestnanosti. Vychádzali sme pri tom z predpokladu, že pri 1 % raste HDP sa nezamestnanosť zníži o 0,37 % a tiež z faktu, že slovenská ekonomika musí rásť tempom 3,61 %, aby sa udržala stabilná miera nezamestnanosti. Hodnoty očistenej miery nezamestnanosti, medziročnú zmenu nezamestnanosti, úroveň minimálnej mzdy a absolútnu ročnú zmenu minimálnej mzdy v jednotlivých rokoch sledovanom období zachytáva tabuľka 2.

Tabuľka 2 Miera nezamestnanosti po zohľadnení Okunovho zákona a výška minimálnej mzdy v rokoch 2003 až 2013

Rok	Miera nezamestnanosti v %	Zmena nezamestnanosti v p. b.	Minimálna mzda v €	Zmena min. mzdy v €
2003	15,12	-	184,89	-
2004	12,52	- 2,60	201,82	16,93
2005	10,22	- 2,30	215,76	13,94
2006	7,66	- 2,55	229,04	13,28
2007	5,44	- 2,22	252,27	23,24
2008	7,58	2,14	268,87	16,60
2009	15,81	8,23	295,50	26,63
2010	12,17	- 3,64	307,70	12,20
2011	13,82	1,65	317,00	9,30
2012	15,11	1,29	327,20	10,20
2013	14,50	- 0,61	337,70	10,50

Prameň: Vlastné spracovanie.

Úroveň minimálnej mzdy sme v jednotlivých rokoch skúmania čerpali zo slovenskej legislatívy, pričom údaje spred roka 2009 sme konvertovali na eurá využitím konverzného kurzu 30,126 SK/€.

Na základe údajov v tabuľke 2, sme mohli za obdobie rokov 2004 až 2013 vyčíslieť koeficient korelácie. Rok 2003 sme vynechali z dôvodu, že v koeficiente korelácie rátame s medziročnou zmenou v nezamestnanosti (v percentuálnych bodoch) a s medziročným rastom minimálnej mzdy v €.

Po doplnení uvedených hodnôt do štatistického programu SPSS 18 sme vypočítali koeficient korelácie, ktorého hodnota je 0,4363, čo predstavuje stredne silnú závislosť. Výsledok hovorí o tom, že medzi rastom minimálnej mzdy a rastom nezamestnanosti je stredne silná závislosť. Tento výsledok potvrdzuje našu hypotézu.

Môžeme tvrdiť, že zvyšovanie minimálnej mzdy má vplyv na nízkopríjmové skupiny obyvateľstva. Nie je však možné výšku miery nezamestnanosti, resp. výšku miery zamestnanosti vysvetľovať iba zvyšovaním minimálnej mzdy. Existujú aj ďalšie faktory iné ako rast produktu, ktoré ovplyvňujú mieru nezamestnanosti v hospodárstve. Ako príklad môžeme uviesť legislatívne opatrenia, ktoré zabráňujú prijímaniu nových zamestnancov, pretože ich následné prepúšťanie je nákladné, a preto sa zvyšuje produktivita práce existujúcich zamestnancov a podnikateľské subjekty nezamestnávajú nových zamestnancov. Z hľadiska legislatívnych opatrení môžeme uviesť aj odvodové zaťaženie práce, ktoré patrí v Európskej únii k jedným z najvyšších. Tiež je potrebné uviesť nízku mobilitu pracovných síl v rámci Slovenskej republiky a ďalšie faktory.

Aj keď na nezamestnanosť vplyva množstvo iných faktorov, nie je možné tvrdiť, že zvyšovanie minimálnej mzdy nemá vplyv na vývoj nezamestnanosti. Podľa politikov patrí zvyšovanie minimálnej mzdy medzi opatrenia, ktorým pomáhajú najohrozenejším skupinám obyvateľstva, čo na jednej strane je pravda (zamestnanci, ktorí poberali minimálnu mzdu budú pracovať za vyšší plat), ale na druhej strane množstvo zamestnancov s nízkym príjmom stratí prácu, a pre určitú skupinu osôb bude o niečo ťažšie sa zamestnať.

Záver

V stati sme sa zaoberali štatistickým zisťovaním vplyvu medziročného rastu minimálnej mzdy na zmenu nezamestnanosti v rokoch 2004 až 2013 v podmienkach Slovenskej republiky.

Po štatistickom vyhodnotení korelačného koeficienta môžeme konštatovať, že medziročný rast minimálnej mzdy má vplyv na rast nezamestnanosti v sledovanom období. V hospodárstve, ktoré predstavuje komplexný systém, nie je možné tvrdiť, že na rast nezamestnanosti má vplyv iba zvyšovanie minimálnej mzdy. Rast minimálnej mzdy podľa nášho názoru však spôsobuje každoročný rast nezamestnanosti. V roku 2013 poberalo nižšiu mzdu ako 350 € 6,54 % zamestnancov a v mzdovom pásme od 350 € do 400 € sa nachádzalo 5,30 % zamestnancov (ŠÚ SR). Môžeme konštatovať, že tieto skupiny zamestnancov sú najviac ohrozené stratou zamestnania pri zvyšovaní minimálnej mzdy. Spôsobený rast evidovanej miery nezamestnanosti sa môže vývojom ekonomiky v čase stratiť, ale návrat osôb do pracovného pomeru prináša aj náklady, ktoré sa nemuseli vynaložiť.

Pri avizovanom zvyšovaní minimálnej mzdy politikmi Slovenskej republiky, je nevyhnutné ich upozorniť, že ich zámer s dobrým úmyslom, zvýšiť životnú úroveň obyvateľstva, prináša určitú mieru neistoty pre časť najviac ohrozených osôb na trhu práce.

Kľúčové slová: Minimálna mzda. Nezamestnanosť. Hospodársky rast. Okunov zákon.

Zoznam použitej literatúry

1. DIPIETRO, W. R., ANORUO, E. 2006. GDP per capita and its challengers as measures of happiness. [online] 2006. In *International Journal of Social Economics*. roč. 33, 2006, č. 10. ISSN 0306-8293, s. 698 – 709. [cit. 2014-04-11]. Dostupné na internete: <<http://www.emeraldinsight.com.ezproxy.umb.sk:8080/journals.htm?issn=0306-8293&volume=33&issue=10&articleid=1567248&show=html>>
2. GÖBBELS, F. 2012. Minimum wages in Germany. [online]. 2012. In *German labor and employment news*. 2012, č. 3. [cit. 2013-10-27]. Dostupné na internete: <<http://www.jonesday.com/files/Publication/14789c2f-a3c5-4454-a150-8b3c59273ce2/Presentation/PublicationAttachment/8ec2ab38-53a4-42ae-a234-8f736853678c/2012%203Q%20German%20L%26E%20%5BEng%5D.pdf>>
3. GYLÁNIK, M., HUČEK, J. 2009. *Odhad NAIRU v slovenskej ekonomike* [online]. Bratislava : Národná banka Slovenska, 2009. [cit. 2013-10-29]. Dostupné na internete: <http://www.nbs.sk/_img/Documents/PUBLIK/MU/NAIRU.pdf>
4. HINDS, R., HRONOVÁ, S., SEGER, J., FISCHER, J. 2007. *Statistika pro ekonomy*. Praha : Professional Publishing, 2007. 415 s. ISBN 978-80-86946-43-6.
5. LAWSON, C., URAMOVÁ, M., TUSCHLOVÁ, M. 2009. *Macroeconomics 3*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2009. 75 s. ISBN 978-80-8083-871-3.
6. LEMOS, S. 2004. *The Effect of the Minimum Wage on Prices*. [online]. 2004. [cit. 2013-10-27]. Dostupné na internete: <<http://ftp.iza.org/dp1072.pdf>>
7. MÁČE, M. 2007. *Makroekonomie v kostce*. Praha : Grada Publishing, 2007. 472 s. ISBN 978-80-247-1841-5.
8. MALONEY, T., PACHECO, G. 2010. Interpreting Changes in Minimum Wage Incidence Rates. [online]. 2010. In *Australian Journal of Labour Economics*. roč. 13, 2010, č. 3. ISSN 13281143, s. 219-240. [cit. 2014-04-15]. Dostupné na internete: <<http://search.proquest.com.ezproxy.umb.sk:8080/docview/1014277967/C5981A700D0E427DPQ/40?accountid=17223>>
9. MARTINCOVÁ, M. 2002. *Nezamestnanosť ako makroekonomický problém*. Bratislava : IURA Edition, 2002. 133 s. ISBN 80-89047-31-9.
10. Nariadenie Vlády SR č. 297/2014 Z. z., ktorým sa ustanovuje suma minimálnej mzdy.
11. Nariadenie Vlády SR č. 321/2013 Z. z., ktorým sa ustanovuje suma minimálnej mzdy.
12. SLUŠNÁ, Ľ. 2011. Analysis of the relationship between economic growth and unemployment. 2011. In *Economic Analysis & Policy Group*. 2011, č. 3. ISSN 1338-2632.
13. URAMOVÁ, M. 2003. *Hospodárska politika*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta v Banskej Bystrici, 2003. 214 s. ISBN 80-8055-780-2.
14. URAMOVÁ, M. 2004. *Trh práce a jeho nedokonalosti*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta v Banskej Bystrici, 2004. 252 s. ISBN 80-8033-011-8.

15. URAMOVÁ, M. 2005. *Sociálno-ekonomické súvislosti nezamestnanosti*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Ekonomická fakulta v Banskej Bystrici, 2005. 98 s. ISBN 80-8033-057-6.
16. URAMOVÁ, M., LACOVÁ, Ž., HRONEC, M. 2010. *Makroekonómia I*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2010. 275 s. ISBN 978-80-557-0043-4.
17. WILSON, M. 2012. The Negative Effects of Minimum Wage Laws. [online]. 2012. In *Policy Analysis*. [2013-10-27]. Dostupné na internete: <<http://www.cato.org/>>
18. Zákon č. 663/2007 Z. z. o minimálnej mzde v znení neskorších predpisov.

Adresa autorov: prof. Ing. Viera Marková, PhD., Ing. Peter Hronček, Ekonomická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Tajovského 10, 975 90 Banská Bystrica, e-mail: viera.marková@umb.sk; peter.hroncek@umb.sk

Vedecký príspevok/ Scientific Article

Recenzované/Review: 26. 11. 2014

Faktory rozvoja intelektuálneho kapitálu podniku *Factors of Intellectual Capital Development in a Company*

Mária Seková, Tamara Pešić

Article is aimed at the identification of factors of intellectual capital development and analysis of their importance in companies from chosen industry. We briefly present an overview of approaches to intellectual capital management, focusing on the process of its development and emphasise the role of identification of the factors of such development. Using the SWOT analysis we present one of the possibilities of categorization of intellectual capital development factors. In addition to the theoretical background, we outline the outcomes of primary research conducted in this subject area.

Key words: Company. Development. Intellectual capital. SWOT analysis.

JEL Classification: J₂₁, M₂₁.

Úvod

V minulosti boli ako hlavné zdroje konkurenčnej výhody v podnikoch vnímané zložky hmotného charakteru. S prechodom ekonomiky od etapy industriálnej spoločnosti k post-industriálnej, alebo informačnej spoločnosti, ktorá sa začala zavádzaním moderných technológií a zakladá sa na informáciách a vedomostiach, sa práve vedomosti stali hlavným zdrojom bohatstva a zároveň podstatou konkurenčnej výhody, ktorej vytváranie a udržiavanie je nevyhnutnosťou pre zachovanie existencie podnikov. Pojem, ktorý sa v súčasnosti čoraz častejšie presadzuje v tomto kontexte, je intelektuálny kapitál. Teoretické koncepcie pojednávajúce o jeho podstate, prejavoch, štruktúre, či aplikačných možnostiach v systéme riadenia podnikov kontinuálne rozvíjajú teoretici aj praktici.

Intelektuálny kapitál chápeme ako dynamický systém zložený z jednotlivých komponentov a vzájomných vzťahov medzi nimi, ktorý v podniku existuje a vyvíja sa v čase kvalitatívne i kvantitatívne. Uvedomenie si významu optimalizácie procesov riadenia intelektuálneho kapitálu, a tiež strategického významu potreby jeho rozvoja je imperatívom súčasnosti, keďže práve práca s intelektuálnym kapitálom môže pre podniky znamenať odpoveď na otázku, či uspejú na trhu, alebo budú trhovému prostrediu musieť opustiť.

1. Podstata a riadenie intelektuálneho kapitálu

Vďaka exponenciálnemu rastu množstva informácií v znalostnej ekonomike sa upriamuje pozornosť na význam riadenia vedomostí v organizáciách. Podľa výskumu, ktorý uskutočnil

Lev (2001), predstavuje intelektuálny kapitál 60 % až 75 % reálnej hodnoty podniku. Efektívne riadenie intelektuálneho kapitálu je preto kľúčovým predpokladom dosahovania konkurenčnej výhody. Výsledky výskumov v tejto oblasti indikujú, že konkurencieschopnosť jednotlivých podnikov a ekonomík nie sú podmienené materiálnymi zdrojmi (prírodné zdroje, fyzický a finančný kapitál), ale kvalitou ľudského a intelektuálneho kapitálu – kvalita a kvantita vedomostí, inovácií, kreativity atď. (Pucar, 2012).

Existujú viaceré modely riadenia intelektuálneho kapitálu. Kok (2007) ako najznámejšie uvádza Sullivanov model, model Skandia, Brookingovej model, kategorizáciu podľa Roosa a Roosa, St.Ongeov model, Sveibyho model a Wiigov model. V literatúre je riadenie intelektuálneho kapitálu rozpracované najčastejšie v spojitosti s aplikáciou strategického prístupu. Ak vychádzame z charakteru a strategického významu intelektuálneho kapitálu v podniku, je takýto prístup logický a podľa nás nevyhnutný. Aj Kokavcová (2011, s. 19) považuje „otázku manažmentu intelektuálneho kapitálu za jednu z prioritných úloh a výziev pre manažérov na všetkých organizačných úrovniach“. Dodáva, že vzhľadom na „rôznorodé vymedzenie obsahu intelektuálneho kapitálu existujú v odbornej literatúre rôzne názory na charakter a zameranie aktivít a procesov súvisiacich s jeho manažmentom“.

Edvinsson (2004) nepovažuje riadenie intelektuálneho kapitálu za manažérsku techniku, ale skôr ako fundamentálny prístup k riadeniu zdrojov a aktív v organizácii. Kokavcová (2011, s. 20) ho vymedzuje ako „komplex činností a procesov orientovaných na tvorbu, rozvoj a využitie intelektuálneho kapitálu v organizácii“.

V riadení intelektuálneho kapitálu, podobne ako v iných manažérskych disciplínach, je potrebné definovať procesy, ktorých naplňaním je možné efektívne využívať jeho prínosy. Zjednodušený proces riadenia intelektuálneho kapitálu podľa Edvinssona (2004) je možné zhrnúť do nasledujúcich troch krokov: (1) identifikácia zložiek a vzťahov, (2) meranie a vykazovanie, (3) rozvoj zložiek a ich vzájomnej interakcie. V naznačenom prístupe k členeniu procesov riadenia intelektuálneho kapitálu, ako aj v konceptoch iných autorov, sa stretávame s prvkom rozvoja, resp. identifikácie medzier v súčasnej a požadovanej úrovni intelektuálneho kapitálu ako s jedným z kľúčových krokov.

Na základe prístupov viacerých autorov môžeme konštatovať, že riadenie intelektuálneho kapitálu má interdisciplinárny charakter, v rámci ktorého dochádza k prepojeniu viacerých manažérskych disciplín, zaoberajúcich sa nielen jednotlivými zložkami intelektuálneho kapitálu, ale aj ich vzájomnou interakciou. Podstatou riadenia je kontinuálny proces riadenia tokov vedomostí a informácií, pričom dochádza k prepojeniu interného a externého prostredia prostredníctvom stratégie podniku. Z hľadiska prvkov procesu považujeme za kľúčové: (1) identifikáciu intelektuálneho kapitálu v podniku, (2) tvorbu, resp. vymedzenie a prepojenie stratégie a politiky riadenia intelektuálneho kapitálu na podnikovú stratégiu, (3) analýzu interného a externého prostredia a komplexný audit intelektuálneho kapitálu podniku za účelom zhodnotenia východiskovej situácie a identifikáciu medzier v jeho využívaní a riadení jeho rozvoja, (4) externalizáciu vedomostí, resp. dôraz na vytváranie databáz vedomostí, (5) aktívny a systematický prístup k rozvoju intelektuálneho kapitálu prostredníctvom rozvoja jednotlivých zložiek a ich vzájomnej interakcie.

Bontis (1996) navrhuje ako návod pre potreby rozvoja intelektuálneho kapitálu tri kroky, a to implementáciu manažmentu znalostí, formálne definovanie roly vedomostí v podniku a načrtnutie mapy vedomostí podniku. Brookings (1996) považuje pri rozvoji

zložiek intelektuálneho kapitálu za nevyhnutné vytvorenie takej podnikovej kultúry, v ktorej sú zmena a inovácie nevyhnutným motorom zmien, a aj samotného rozvoja. Pre jednotlivé zložky navrhuje niekoľko dôvodov na neustály rozvoj a zároveň spôsobov, ako tento rozvoj dosahovať. V riadení intelektuálneho kapitálu je v procese zameranom na dosahovanie jeho rozvoja dôležité uvedomiť si štruktúru, rolu a možnosti využívania vedomostí v podniku, dbať na kontinuitnosť a vytváranie vhodného, podnetného prostredia. Volná (2013) uvádza ako príklad rozvoja intelektuálneho kapitálu podniku model D. Dearlova (2000), ktorý pozostáva zo štyroch fáz: (1) zachytenie intelektuálneho kapitálu organizácie použitím reportingových nástrojov, (2) zameranie sa na ľudský kapitál prostredníctvom hľadania talentovaných a schopných zamestnancov, (3) systematická transformácia ľudského kapitálu na štrukturálny kapitál prostredníctvom zaznamenávania znalostí do podnikových procesov, (4) manipulácia a kombinovanie rôznych zložiek štrukturálneho kapitálu za účelom naplňovania potrieb trhu (Van Deventer, 2002).

V rozvoji komponentov intelektuálneho kapitálu berieme do úvahy dve hľadiská – kvantitatívne a kvalitatívne. Kvantitatívnym rozvojom rozumieme proces spojený so zvyšovaním zásob intelektuálneho kapitálu, a to prostredníctvom nabierania na kvantite, množstve, objeme (napr. zvyšovanie počtu kľúčových vedomostných zamestnancov, rozširovanie informačnej siete v podniku, zvyšovanie počtu kľúčových zákazníkov, zvyšovanie počtu podaných patentov a pod.). Ako kvalitatívny rozvoj chápeme rast intelektuálneho kapitálu bez kvantitatívnej zmeny jednotlivých zložiek. Súvisí to so zefektívňovaním a optimalizáciou procesov rozvoja jednotlivých komponentov, podporou a investovaním do rozvoja existujúcich zdrojov, resp. zložiek intelektuálneho kapitálu.

Vo vnútornom prostredí podniku na seba navzájom pôsobia finančné, materiálové, informačné a ľudské zdroje. Vlastníkmi a nositeľmi ľudského kapitálu, ktorí ho generujú, uchovávajú a využívajú v pracovnom procese, sú zamestnanci. Možnosti rozvoja intelektuálneho kapitálu v podniku sú významne ovplyvnené rozvojom ľudského kapitálu poskytovaného podniku zamestnancami, ktorý ďalej v interakcii s ostatnými zdrojmi podniku generuje pridanú hodnotu a predstavuje tak pre podnik zdroj konkurenčnej výhody. Existuje mnoho faktorov, ktoré vplyvajú na proces rozvoja ľudského kapitálu a rozhodnutia o ich využívaní súvisia s predmetom činnosti a zámermi, cieľmi tej - ktorej organizácie. Becker (1997) rozdeľuje ľudský kapitál na všeobecný a špecifický, pričom uvádza, že pre organizáciu má väčší zmysel investovať zdroje do rozvoja špecifického kapitálu, kým pre jednotlivca má význam investovať najmä do všeobecného ľudského kapitálu. Za najvýznamnejšie faktory endogénneho rastu intelektuálneho kapitálu sa považuje vzdelávanie a inovácie.

Negatívne vplyvy (slabé stránky) na rozvoj intelektuálneho kapitálu v podniku sa vo všeobecnosti viažu na neschopnosť, nedostatok vedomostí a často aj neochotu, resp. odmietavý prístup jednotlivcov k zmenám a inováciám. Medzi hlavné bariéry rozvoja intelektuálneho kapitálu v internom prostredí podnikov môžeme začleniť napr. nedostatočnú kvalifikáciu a spôsobilosti zamestnancov, negatívne postoje a zlé pracovné návyky zamestnancov, podceňovanie významu podnikového vzdelávania, neochotu investovať do rozvoja ľudských zdrojov, nedostatok prostriedkov na zavádzanie nových technológií a postupov, nedostatočnú informovanosť o vonkajšom prostredí a možnostiach rozvoja, potláčanie kreativity, autonómie, inovačných nápadov a aktivít zamestnancov, nedostatočne flexibilný štýl vedenia, nepružne reagujúci na meniace sa prostredie a podnety z vnútorného prostredia, bariéry

plynulého a včasného toku informácií (zastaranosť technológií, neefektívne komunikačné kanály, ľudský faktor a pod.), absentujúce vedomosti o riadení intelektuálneho kapitálu, fluktuáciu kľúčových znalostných zamestnancov disponujúcich špecifickými vedomosťami a zručnosťami, know-how v dôsledku slabej motivácie a podmienok pre zamestnaneckú lojalitu, absenciu strategického prístupu k riadeniu intelektuálneho kapitálu podniku, zlé medziľudské vzťahy, nevhodnú organizačnú štruktúru, nepochopenú organizačnú kultúru, resp. nestotožnenie sa zamestnancov s ňou a pod.

Okrem faktorov z vnútorného prostredia podniku vplývajú na rozvoj intelektuálneho kapitálu vo výraznej miere aj prvky vonkajšieho prostredia. Rozvoj niektorých komponentov (ako napr. vzťahový kapitál, kapitál viazaný na intelektuálne vlastníctvo) sú od vonkajšieho prostredia priamo závislé. Externé prostredie vplýva na podnik a zároveň predstavuje množstvo príležitostí a ohrození pri rozvoji intelektuálneho kapitálu. Príležitosti sa týkajú najmä možností vyhľadávania a nadväzovania nových partnerstiev a spolupráce, využitia externých zdrojov financovania a podpory rozvojových aktivít, ponuky podnikových vzdelávacích programov externých profesionálnych inštitúcií (školenia, koučing, mentoring a pod.), vyhľadávania talentov, možností spolupráce s vysokými školami, benchmarkingu, možností legálnej (právnej) ochrany prostredníctvom patentov, ochranných známok a i.

Ohrozenia existujúce v externom prostredí, ktoré významným spôsobom ovplyvňujú rozvoj intelektuálneho kapitálu podniku, sa vzhľadom na charakter intelektuálnych, resp. znalostných aktív viažu najmä na manažment informácií a intelektuálneho vlastníctva, ako aj na vplyv externých subjektov a ich nekorektného správania. Spomedzi ohrození z externého prostredia na podnik treba spomenúť pirátstvo a plagiátorstvo, t. j. porušovanie autorských práv, priemyselnú špionáž, porušovanie zmlúv a dohôd zmluvnými partnermi, riziká neetického správania externých subjektov (zámerné poškodenie povesti, dobrého mena podniku, nekalé konkurenčné praktiky a i.), riziko odlákania špecializovaných, kľúčových zamestnancov, nositeľov cenných informácií konkurenčnými podnikmi a pod.

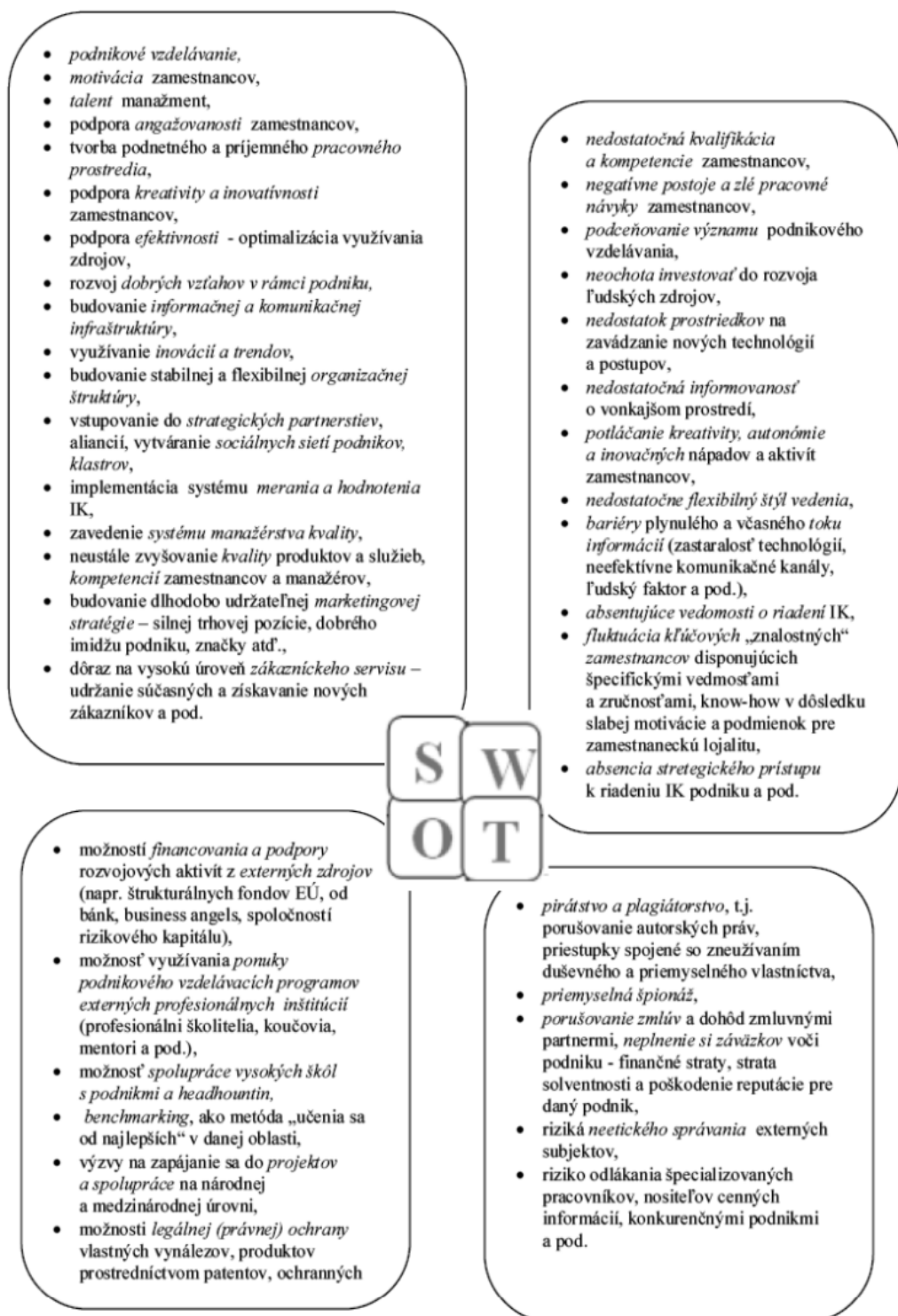
Na identifikáciu interných a externých faktorov rozvoja jednotlivých zložiek intelektuálneho kapitálu a ich vzájomných vzťahov využijeme metódu analýzy SWOT. Výstup aplikácie tejto metódy na predmetnú problematiku (obrázok 1) predstavuje súhrn potenciálnych interných (endogénnych) a externých (exogénnych) faktorov prostredia podniku, ktoré majú alebo by mohli mať vplyv na možnosti rozvoja intelektuálneho kapitálu v podniku prostredníctvom rozvoja jednotlivých komponentov a ich vzájomných vzťahov.

2. Cieľ, materiál a metodika

Cieľom state je poukázať na rolu, akú v procese riadenia intelektuálneho kapitálu má identifikácia faktorov jeho rozvoja a prezentovať výsledok analýzy vnímania významu jednotlivých faktorov podnikmi vybraného odvetvia.

Za účelom naplnenia tohto cieľa sme uskutočnili primárny prieskum, v ktorom sme ako metódy na zber dát použili metódu opytovania (polo-štrukturované rozhovory, elektronický dotazník).

Viedli sme rozhovory s predstaviteľmi 9 stredných a veľkých podnikov pôsobiacich v odvetví informačných technológií, ktoré okrem iných podnikateľských činností vystupujú aj ako poskytovatelia služieb informačných technológií. Na portáli IT Management Services

Obrázok 1 Analýza SWOT možností a faktorov rozvoja intelektuálneho kapitálu
Zdroj: Vlastné spracovanie, 2014.

sú služby informačných technológií vymedzené ako explicitne definovaná a opísaná funkcionálna, poskytovaná informačnými technológiami, ktorá podporuje, alebo priamo umožňuje fungovanie niektorého podnikového procesu, resp. činnosti. Druhým nástrojom opytovania, ktorý sme využili pri zbere dát, bol elektronický dotazník. Základný súbor tvorili údaje Registra ekonomických subjektov Slovenskej republiky, pričom sme ako výberové kritérium pre podnikateľské subjekty zvolili hlavnú činnosť SK NACE kategórie 62.010 – počítačové programovanie. Prieskumu sa zúčastnilo 88 podnikov, prevažne z kategórie mikropodnikov a malých podnikov. Získané údaje sme spracovali relevantnými matematicko-štatistickými metódami s využitím komparatívnej a obsahovej analýzy. Respondentmi boli predstavitelia podnikateľských subjektov rovnakého zamerania, ale rôznej veľkosti, právnej formy a majetkovej účasti.

3. Výsledky a diskusia

Prepojením teoretických poznatkov a výsledkov vlastného prieskumu sme získali viaceré zaujímavé zistenia o súčasnom prístupe skúmaných podnikov k procesom riadenia intelektuálneho kapitálu, o ich vnímaní významu potreby neustáleho rozvoja jednotlivých zložiek intelektuálneho kapitálu a ich vzájomnej interakcie. Na základe vyhodnotenia odpovedí sme vytvorili poradie interných a externých faktorov podľa významu, aký im pripisujú podnikateľské subjekty vybraného odvetvia pri rozvoji intelektuálneho kapitálu s cieľom vytvárania a udržiavania konkurenčnej výhody.

Ako kľúčovú oblasť riadenia intelektuálneho kapitálu zameraného na jeho rast všetci respondenti označili riadenie rozvoja zamestnancov v podobe interného a externého vzdelávania, tréningu on-the-job a rozvoja nielen „tvrdých“ spôsobilostí (technických zručností), ale aj „mäkkých“ spôsobilostí, ako je sociálna zrelosť, empatia a v medzinárodných podnikoch mimoriadne dôležitá interkultúrna komunikácia. Z dvadsiatich rozhovorov vedených s predstaviteľmi deviatich podnikov sme identifikovali najvýznamnejšie interné a externé faktory rozvoja intelektuálneho kapitálu pre skúmané podniky. Odpovede respondentov sme zhrnuli v podobe analýzy SWOT (obrázok 2). Interné a externé faktory sme usporiadali podľa významu, ktorý im prisúdili respondenti.

	SILNÉ STRÁNKY	SLABÉ STRÁNKY
INTERNÉ FAKTORY	1. dôraz na podnikové vzdelávanie a rozširovanie kvalifikácie 2. dôraz na vysokú úroveň zákazníckeho servisu 3. zvyšovanie motivácie a angažovanosti zamestnancov 4. efektívne marketingové stratégie 5. podpora komunikačných tokov a tokov vedomostí v podniku 6. tvorba podnetného a príjemného pracovného prostredia 7. manažment talentov	1. podceňovanie významu podnikového vzdelávania 2. fluktuácia kľúčových znalostných zamestnancov v dôsledku slabej motivácie a podmienok pre zamestnaneckú lojalitu 3. neochota a nedostatočná motivácia zamestnancov na zvyšovanie vlastnej kvalifikácie 4. zlé vzťahy kooperujúcich oddelení 5. absentujúce vedomosti o strategickom riadení intelektuálneho kapitálu 6. nedostatočne flexibilný štýl vedenia
EXTERNÉ FAKTORY	1. možnosť využívania ponuky podnikových vzdelávacích programov externých inštitúcií 2. výzvy na zapájanie sa do projektov a spolupráce na národnej a medzinárodnej úrovni 3. možnosť spolupráce s vysokými školami pri výchove zamestnancov 4. príležitosti spolupráce s profesionálnymi inštitúciami (napr. Silicon Valley Košice)	1. riziko odlákania špecializovaných zamestnancov 2. tempo rastu intelektuálneho kapitálu konkurencie (neschopnosť „držať krok“) 3. porušovanie zmlúv a dohôd zmluvnými partnermi 4. poškodzovanie reputácie 5. pirátstvo a plagiátorstvo, t. j. porušovanie autorských práv
	PRÍLEŽITOSTI	OHROZENIA

Obrázok 2 SWOT - faktory rozvoja intelektuálneho kapitálu (rozhovory)

Zdroj: Vlastné spracovanie, 2014.

Môžeme konštatovať, že najvýznamnejšie interné faktory rozvoja intelektuálneho kapitálu podniku respondenti najčastejšie spájajú na jednej strane s rozvojom ľudského kapitálu kladením dôrazu na vzdelávanie a rozširovanie kvalifikácie zamestnancov a manažérov, a na druhej strane s fluktuáciou znalostných zamestnancov (špecialistov) a podceňovaním významu podnikového vzdelávania ako najvplyvnejších negatívnych faktorov, resp. slabých stránok. Aj najvýznamnejšie príležitosti na rozvoj intelektuálneho kapitálu vyplývajúce z externého prostredia respondenti spájajú s rozvojom ľudského kapitálu. Pre podniky je najprínosnejšou príležitosťou využívanie ponuky podnikových vzdelávacích programov externými inštitúciami. Až 90 % respondentov prisudzuje takmer rovnaký význam spolupráci so vzdelávacími inštitúciami a zapájaniu sa do spolupráce a projektov na národnej a medzinárodnej úrovni, ktoré prinášajú „nielen možnosť naučiť sa niečo nové a vymeniť si know-how s projektovými partnermi, ale aj rozvoj vzájomných vzťahov a vzájomné prepájanie infraštruktúr, konfrontáciu s inými štýlmi manažmentu a organizácie procesov“. Ako externý faktor s najväčším negatívnym vplyvom na rast intelektuálneho kapitálu podniku označili respondenti riziko odlákania špecializovaných zamestnancov inými podnikmi pôsobiacimi v odvetví.

Pri identifikácii faktorov vplyvujúcich na možnosti rastu intelektuálneho kapitálu podniku respondenti zohľadňovali rozvoj všetkých zložiek, nielen ľudského kapitálu. Uvedomujú si, že pre uplatnenie celostného prístupu k rozvoju je potrebné rozvíjať intelektuálny kapitál rozvojom všetkých jeho súčastí. Prioritný význam rozvoja ľudského kapitálu ako zložky, bez ktorej by fungovanie podniku a generovanie ostatných zložiek intelektuálneho kapitálu bolo nemožné, si uvedomujú všetci respondenti, a aj preto za najvýznamnejšie interné a externé faktory rozvoja označili tie faktory, ktoré sa bezprostredne týkajú rozvoja ľudského kapitálu.

V dotazníkovom prieskume sme vo viacerých otázkach dali respondentom priestor na priorizáciu jednotlivých faktorov podľa významu. Na základe frekvencie jednotlivých faktorov v odpovediach opytovaných subjektov sme zostavili poradie (obrázok 3). V internom prostredí sa za najvýznamnejšiu silnú stránku pri rozvoji intelektuálneho kapitálu považuje vo viac ako 73 % prípadov podpora kreativity a inovatívnosti zamestnancov a až 76 % respondentov sa zhodlo na tom, že najvýznamnejším faktorom s negatívnym vplyvom na rozvoj intelektuálneho kapitálu podniku sú negatívne postoje a zlé pracovné návyky zamestnancov. Zaujímavým zistením bolo, ako respondenti vnímajú v procese riadenia intelektuálneho kapitálu fluktuáciu kľúčových znalostných zamestnancov. Predpokladali sme, že respondenti ho budú vnímať ako najvýznamnejšiu slabú stránku, na základe odpovedí sa naopak považuje za najmenej významný (medzi 5 najvýznamnejších slabých stránok ho zaradilo len 5,7 % respondentov). Odchod špecializovaných kľúčových zamestnancov na základe ich odlákania konkurenciou respondenti vnímajú ako najväčšie ohrozenie vyplývajúce z externého prostredia.

	SILNÉ STRÁNKY	SLABÉ STRÁNKY
INTERNÉ FAKTORY	1. podpora kreativity a inovatívnosti zamestnancov 2. tvorba podnetného a príjemného pracovného prostredia 3. manažment talentov 4. - využívanie inovácií a trendov - podpora angažovanosti zamestnancov 5. motivácia zamestnancov 6. dôraz na vysokú úroveň zákazníckeho servisu	1. negatívne postoje a zlé pracovné návyky zamestnancov 2. nedostatok prostriedkov na zavádzanie nových technológií a postupov 3. absencia strategického prístupu k riadeniu rozvoja intelektuálneho kapitálu podniku 4. potláčanie kreativity, autonómie a inovačných nápadov a aktivít zamestnancov 5. - absentujúce vedomosti o riadení rozvoja intelektuálneho kapitálu - nedostatočná spôsobilosť zamestnancov
EXTERNÉ FAKTORY	1. výzvy na zapájanie sa do projektov a spolupráce na národnej a medzinárodnej úrovni s podnikmi 2. možnosti spolupráce vysokých škôl s podnikmi 3. možnosti financovania a podpory rozvojových aktivít z externých zdrojov 4. benchmarking ako metóda učenia sa od najlepších v danej oblasti	1. riziko odlákania špecializovaných zamestnancov 2. neplnenie si záväzkov voči podniku 3. porušovanie zmlúv a dohôd zmluvnými partnermi 4. pirátstvo a plagiátorstvo, resp. iné formy porušovania autorských práv 5. priemyselná špionáž
	PRÍLEŽITOSTI	OHROZENIA

Obrázok 3 SWOT - faktory rozvoja intelektuálneho kapitálu (dotazník)

Zdroj: Vlastné spracovanie, 2014.

Na základe analýzy sekundárnych zdrojov sme predpokladali, že respondenti vnímajú ako najvýznamnejší interný faktor rozvoja intelektuálneho kapitálu podniku rozvoj spôsobilostí zamestnancov. Z vyhodnotenia otázok zameraných na silné stránky vyplýva, že respondenti za najvýznamnejší faktor označili podporu kreativity a inovatívnosti zamestnancov, ktorá je prvkom rozvoja určitej formy spôsobilostí zamestnancov. Ostatné faktory, ktoré obsadili popredné priečky, sú zamerané primárne na rozvoj štruktúrneho a vzťahového kapitálu. Faktory týkajúce sa priamo rozvoja spôsobilostí zamestnancov (napr. podnikové vzdelávanie, manažment talentov, neustále zvyšovanie spôsobilostí zamestnancov a manažérov atď.) dosiahli v odpovediach nižšiu početnosť ako 40 %.

Pre podniky v skúmanom odvetví je najvýznamnejšou príležitosťou v externom prostredí zapájanie sa do projektov a spolupráce na národnej a medzinárodnej úrovni. Z tejto formy spolupráce vyplývajú viaceré možnosti pre rozvoj rôznych zložiek intelektuálneho kapitálu a predstavujú prostriedok na vytváranie synergického efektu prostredníctvom paralelného rozvoja viacerých aspektov intelektuálneho kapitálu v rovnakom čase. V poradí druhú príležitosť rozvoja označilo takmer 60 % respondentov možnosť spolupráce vysokých škôl s podnikmi. Tretia najčastejšia odpoveď sa týka financovania a podpory rozvojových aktivít v danej oblasti z externých zdrojov. V rámci možnosti doplniť interné či externé faktory sme zaznamenali jednu odpoveď v kontexte slabých stránok: „nevýhoda plynúca z veľkosti podniku - menšia flexibilita a často byrokratické bariéry toku informácií“.

Na základe porovnania uvedených výsledkov konštatujeme, že aj napriek mnohým podobnostiam existujú v prípade niektorých faktorov značné rozdiely vo vnímaní ich významu medzi malými a veľkými podnikmi pôsobiacimi v rovnakom odvetví. Ako príklad môžeme uviesť markantný rozdiel významu, ktorý kladú veľké podniky na vysokú úroveň zákazníckeho servisu, ktorý sa v súčasnosti považuje za dôležitý faktor udržiavania a rozvoja konkurenčnej výhody podnikov. Absolútna zhoda medzi skúmanými skupinami podnikov bola v umiestnení najvýznamnejšieho externého faktora s negatívnym vplyvom na rozvoj intelektuálneho kapitálu podniku, t. j. ohrozenia v dôsledku odlákania špecializovaných zamestnancov iným trhovým subjektom. Všetky podniky si uvedomujú hodnotu, ktorú pre nich takíto zamestnanci predstavujú.

Záver

Rozvoj ako súčasť (prvok) riadenia intelektuálneho kapitálu sa vyskytuje vo všetkých najznámejších modeloch riadenia intelektuálneho kapitálu podniku. V stati sme sa zamerali na vymedzenie tohto subprocesu v teoretickej rovine a prezentáciu interných a externých faktorov vplývajúcich na možnosti rozvoja na základe uskutočneného primárneho prieskumu. Výsledky analýzy potvrdili význam faktorov, ktorým pripisujú podnikateľské subjekty vybraného odvetvia dôležitosť z pohľadu rozvoja intelektuálneho kapitálu, a to bez ohľadu na veľkosť podniku. Rozdiely v prioritizácii faktorov rozvoja intelektuálneho kapitálu, ktoré sme identifikovali, sa týkali prevažne vzťahového kapitálu (úroveň zákazníckeho servisu) a slabých stránok, t. j. interných faktorov s negatívnym vplyvom v tejto oblasti.

Predpokladáme, že ako mnohé iné subsystémy v systéme riadenia zdrojov podniku, tak aj riadenie rozvoja intelektuálneho kapitálu podlieha zmenám prostredia, a preto aj súbor faktorov jeho rozvoja je nutné považovať za dynamický a premenný. Pri úvahách

o ďalších faktoroch, ktoré by v budúcnosti mohli vplyvať na rozvoj intelektuálneho kapitálu, považujeme za potrebné pri ich identifikácii brať do úvahy napr. trendy a zmeny v organizácii práce, neustály rozvoj informačných technológií priamo či nepriamo vplyvujúcich na aktivity podniku, trendy v podnikovom riadení všeobecne a i.

Kľúčové slová: Analýza SWOT. Intelektuálny kapitál. Podnik. Rozvoj.

Zoznam použitej literatúry

1. BECKER, G. S. 1997. *Teorie preferencí*. Praha : Grada Publishing, 1997. 350 s. ISBN 80-7169-463-0.
2. BONTIS, N. 1996. There is a price on our head. Managing intellectual capital strategically. In *Business Quarterly* [online]. 1996, roč. 60, č. 4 [cit. 2012-27-11]. ISSN 0007-6996. s. 40-47.
3. BROOKING, A. 1996. *Intellectual Capital – Core Asset for the Third Millenium Enterprise*. London : International Thompson Business Press, 1996. ISBN 1-86152-408-0.
4. EDVINSSON, L. 2004. Managing Intellectul Capital [online]. [cit. 2012-23-04]. Dostupné na internete: <<http://www.qfinance.com/human-and-intellectual-capital-best-practice/managing-intellectual-capital?full>>.
5. KOK, A. 2007. Intellectual Capital Management as Part of Knowledge Management Initiatives at Institutions of Higher Learning. In *The Electronic Journal of Knowledge Management* [online]. 2007, roč. 5, č. 2 [cit. 2012-17-04]. Dostupné na internete: <<http://www.ejkm.com>>.
6. KOKAVCOVÁ, D. 2011. *Nová pradiigma znalostného manažmentu*. Bratislava : Iura Edition, 2011. ISBN 978-80-8078-395-2.
7. LEV, B. 2001. *Intangibles: Management, Measurment and Reporting*. Washington D.C. : The Brooking Institution, 2001. 223 s. ISBN 0-8157-0093-8.
8. PUCAR, S. 2012. The influence of intellectual capital on export performance. In *Journal of Intellectual Capital* [online]. 2012, roč. 13, č. 2. [cit. 2012-28-05]. Dostupné na internete: <<http://dx.doi.org/10.1108/14691931211225715>>.
9. VAN DEVENTER, M. J. 2002. *Introducing intellectual capital management in an information support services environment: dizertačná práca*. University of Pretoria. [cit. 2014-15-01] Dostupné na internete: <<http://upetd.up.ac.za/thesis/available/etd-08012003-162454/>>.
10. VOLNÁ, J. 2013. Intelektuálny kapitál ako prostriedok budovania znalostnej ekonomiky. In *Trendy v podnikaní 2013 - Recenzovaný sborník příspěvků mezinárodní vědecké konference*. Plzeň : Západočeská univerzita, 2013. ISBN 978-80-261-0321-9.

Adresa autoriek: doc. Ing. Mária Seková, PhD., Ekonomická fakulta UMB, Tajovského10, 975 90 Banská Bystrica; maria.sekova@umb.sk; Ing. Tamara Pešić, PhD., Záhradná 9, 060 01 Kežmarok; tamara.kurilova@gmail.com

Vedecký příspěvek/ Scientific Article

Recenzované/Review: 18. 10. 2014

Hodnocení významu vybraných nástrojů fiskální politiky malými a středními podniky v Moravskoslezském kraji *Evaluation of the Significance of Selected Fiscal Policy Instruments by SMEs in the Moravian-Silesian Region*

Linda Sedláčková, Pavlína Pellešová

Fiscal policy is one of the key factors affecting the quality of the external business environment. And a favorable business environment is a fundamental precondition for the development of the business sector. Important role in the economic and social development is played mainly by small and medium-sized enterprises. This paper deals with the evaluation of the significance of selected instruments of fiscal policy on the part of small and medium-sized enterprises in the Moravian-Silesian region of the Czech Republic. The result of this paper are the processed categorization of selected instruments of fiscal policy in terms of their impact on business and evaluation of the impact of selected fiscal measures implemented by the Government of the Czech Republic in the years 2008 - 2010 on the development of small and medium-sized businesses.

Key words: Business environment. Instruments of fiscal policy. Small and medium-sized enterprises.

JEL Classification: H₂₅.

Úvod

Problematika fiskální politiky a jejího významu v procesu tvorby příznivého podnikatelského prostředí patří v současné době mezi často diskutovaná témata hospodářské politiky nejen v podmínkách České republiky. V souvislosti s důsledky globální hospodářské krize je snaha nalézt vhodné nástroje fiskální politiky stimulující rozvoj podnikání s pozitivním vlivem na ekonomický růst a zaměstnanost o to významnější¹.

Domácí i zahraniční autoři se zpravidla zabývají dopady konkrétního nástroje fiskální politiky na makroekonomické ukazatele. Kromě účinků fiskální politiky v makroekonomické oblasti mají nástroje fiskální politiky také významné mikroekonomické účinky, a to na chování dílčích ekonomických subjektů, mezi něž patří domácnosti a podnikatelské subjekty. Přičemž Minniti (2008) zmiňuje, že tento vliv může být jak pozitivní, tak také negativní. Jak oprávněně zdůrazňuje Henrekson et al. (2009), v dostupných studiích věnujících se

¹ Význam hospodářské politiky a jejího vlivu na podnikání dokládá rovněž zařazení efektivnosti fungování vlády mezi faktory zkoumané v rámci každoroční ročenky světové konkurenceschopnosti The World Competitiveness Yearbook publikované Mezinárodním institutem pro rozvoj managementu, přičemž sledována je zejména fiskální politika a sociální politika vlády, veřejné finance, legislativa a institucionální prostředí.

významu fiskální politiky není hledisko ekonomiky podniku bráno dostatečně v potaz. Proto se zabývá otázkou zdanění kapitálu. Mikroekonomickými účinky nástrojů fiskální politiky se zabývala také Ďurišová (2010), která se zaměřila na daňovou politiku, či Janoušková a Sikorová (2005), které se věnovaly vlivu odpisové politiky na podnikatelské prostředí. Ďurišová (2010, s. 542) konstatuje, že zejména prostřednictvím daní z příjmů lze vytvářet předpoklady pro rozvoj podnikatelských aktivit jednotlivých ekonomických subjektů. Roli sehrávají rovněž majetkové daně a také povinné odvody na sociální zabezpečení s dopady na výši mzdových nákladů podniků. Uvedený výčet daní ovlivňujících podnikatelské prostředí Synek a Kislingerová et al. (2010, s. 19) vhodně rozšiřují o nepřímé daně v podobě DPH a spotřebních daní, které ovlivňují rozhodování spotřebitele v jeho nákupním chování. Fiskální podmínky ovlivňují kromě makroekonomických ukazatelů také výši a rozdělování disponibilního zisku podnikatelských subjektů, výběr optimální majetkové a finanční struktury a v neposlední řadě rozhodování o realizaci investic jednotlivých podnikatelských subjektů. Nezbytné je rovněž připomenout vliv na cenu a náklady na pracovní sílu s dopady pro oblast zaměstnanosti.

Současné domácí i zahraniční studie věnující se kvalitě podnikatelského prostředí potvrzují, že problematika fiskální politiky v oblasti daňové politiky, představuje jeden z nejhůře hodnocených faktorů kvality podnikatelského prostředí a faktorů ovlivňujících snadnost zahájení podnikání v podmínkách České republiky². Dosavadní zkušenosti přitom naznačují, že ekonomiky založené na podnikavosti, dosáhly v posledních letech mimořádných ekonomických výsledků. Zcela nezastupitelnou roli zde sehrávají zejména malé a střední podniky, které jsou všeobecně považovány za hnací sílu ekonomiky a významný zdroj tvorby pracovních míst (Multanová, 2010a).

Proto se zde zabýváme zhodnocením významu vybraných nástrojů fiskální politiky pro vnější podnikatelské prostředí a dopady vybraných protikrizových fiskálních opatření z let 2008 – 2010 z pohledu malých a středních podniků v podmínkách České republiky. Oslovily jsme malé a střední podniky se sídlem v Moravskoslezském kraji z následujících důvodů. Moravskoslezský kraj se řadí mezi regiony, které byly procesem transformace a restrukturalizace české ekonomiky výrazně postiženy zejména z důvodu značné koncentrace těžkého průmyslu na území kraje. Útlumem hornictví, hutnictví a těžebního průmyslu se zvýšila míra nezaměstnanosti a snížila produkce kraje. Moravskoslezský kraj se tak trvale vyznačuje ekonomickou úrovní nižší než je průměrná ekonomická úroveň České republiky a vysokou mírou strukturální nezaměstnanosti (Multanová, 2010b). Z uvedených příčin je pro budoucí rozvoj regionu podstatná tvorba příznivého podnikatelského prostředí podporujícího rozvoj malého a středního podnikání s nezanedbatelným podílem na tvorbě HDP a zaměstnanosti.

² Složitost daňového systému, počet daní a s tím související administrativní, finanční a časová náročnost pro podniky představuje významný faktor kvality podnikatelského prostředí. Lze konstatovat, že Česká republika vykazuje v této oblasti značné rezervy, neboť její nelepšíci se umístění na 122. místě ze 189 posuzovaných zemí v oblasti placení daní v rámci studie kvality podnikatelského prostředí Světové banky Doing Business nelze považovat za vyhovující (WB, 2013). Uvedené skutečnosti potvrzuje také Plchová (2011, s. 21), která na základě hodnocení studie Mezinárodního institutu pro rozvoj managementu konstatuje, že Česká republika zaostává v oblasti efektivnosti fungování vlády, a to zejména z důvodu nízké transparentnosti a stability hospodářské politiky. Uvedenou skutečnost dokládají rovněž výsledky z roku 2013, kdy se Česká republika v rámci hodnocení tohoto ukazatele umístila na 36. místě a oproti předchozímu roku si tak pohoršila o 6 míst (IMD, 2014).

1. Cíl, materiál a metodika zkoumání

Cílem statě je zpracování kategorizace vybraných nástrojů fiskální politiky z hlediska jejich vlivu na vnější podnikatelské prostředí a dopad vybraných fiskálních opatření na rozvoj malého a středního podnikání.

Mezi *vybrané nástroje fiskální politiky* byly zařazeny daňové nástroje reprezentované daní z příjmů fyzických osob, daní z příjmů právnických osob, silniční daní, daní z nemovitosti, DPH, spotřební daní a v neposlední řadě často opomíjeným fiskálním nástrojem povinné odvody na sociální a zdravotní pojištění. Výčet nástrojů doplnily nástroje politiky vládních výdajů, a to státní dotace a státní zakázky. Oslovené podnikatelské subjekty měly za úkol ohodnotit vybrané nástroje fiskální politiky z hlediska významu jejich vlivu na podnikatelskou činnost respondentů, kdy známka 1 znamenala největší význam a známka 5 význam nejmenší.

Při zkoumání *vybraných protikrizových fiskálních opatření z let 2008 – 2010* byly analyzovány dopady čerpání státní dotace, účasti na státní zakázce, zavedení rovné sazby daně z příjmů fyzických osob v roce 2008 ve výši 15 %³, pokles sazeb sociálního a zdravotního pojištění v roce 2009⁴ a postupný pokles sazby daně z příjmů právnických osob v letech 2008 až 2010 z původních 24 % na současnou úroveň 19 %⁵. V předložené stati byla zkoumána intenzita dopadu uvedených fiskálních opatření na tři ukazatele vztahujících se k rozvoji malého a středního podnikání, a to na růst objemu produkce zboží či služeb, růst objemu investic a zvýšení počtu zaměstnanců. Podnikatelské subjekty hodnotily, zda vliv uvedených fiskálních opatření měl na sledované ukazatele silný, spíše silný, spíše slabý či slabý dopad.

Za účelem dosažení cílu byly využity logické i empirické metody vědeckého zkoumání, které jsme rozšířili o matematicko-statistické metody pro vyhodnocení dat získaných z primárního průzkumu. Mezi logické metody byla zařazena metoda analýzy, syntézy, indukce, dedukce, abstrakce a komparace. V případě empirických metod vědeckého zkoumání se jednalo o *metodu* elektronického dotazování. Technikou zбору dat se stal e-dotazník⁶, který

³ Ve fiskální oblasti přistoupila v roce 2008 vláda České republiky k revoluční změně v případě daně z příjmů fyzických osob. Až doposud uplatňovaná progresivní sazba daně byla po mnoha letech nahrazena tzv. rovnou sazbou daně z příjmů fyzických osob ve výši 15 % ze základu daně, čímž byl sledován zejména cíl zjednodušení a zprůhlednění daňového systému a omezení daňových úniků.

⁴ Pokles sazeb sociálního a zdravotního pojistného z roku 2009 se týkal jak zaměstnanců (pokles o 1,5 % ze zúčtované mzdy), tak zaměstnavatelů (pokles o 1 % ze souhrnu zúčtovaných mezd). V případě OSVČ se změna dotkla nemocenského pojištění (pokles o 3 %) a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti (pokles o 0,4 %).

⁵ V případě daně z příjmů právnických osob, byla v prvních letech samostatného vývoje České republiky sazba daně stanovena poměrně vysoko, a to ve výši 45 %. V následujících letech sazba daně postupně klesala na 35 % v roce 1999 a 24 % v letech 2006 a 2007. Cílem těchto opatření bylo zejména podpořit malé a střední podnikání a zvýšit atraktivitu České republiky pro zahraniční investory. Do popředí zájmu nositelů hospodářské politiky se tak dostala zejména stabilita podnikatelského prostředí, podpora podnikání a růstu zaměstnanosti. Pokles sazeb daně z příjmů právnických osob v letech ekonomické konjunktury považuje studie Českého statistického úřadu (2010, s. 3) za méně prozíravý vládní krok, neboť se jednalo o období, kdy podnikatelské subjekty vykazovaly značné zisky a byly schopny odvádět vyšší daň z příjmů právnických osob. Státní rozpočet se naopak v tomto období potýkal s deficitem, který by vyšší výběr této daně pomohl částečně zredukovat. V roce 2008 došlo k dalšímu významnému poklesu daně z příjmů právnických osob z původních 24 % na 21 %, sazba daně pak i nadále každoročně klesala o jeden procentní bod na konečných 19 % v roce 2010.

⁶ Dotazník obsahoval všechny základní typy otázek, které Šíroky et al. (2011) rozlišují na uzavřené, polouzavřené (polootvřené) a otevřené. Uvedené základní typy otázek byly dále doplněny o systém baterie otázek a filtrační otázky. Řezánková (2011) rozlišuje 4 možné škály odpovědí na danou otázku, a to nominální, ordinální, intervalové a poměrové. Kromě intervalové škály odpovědí byly využity všechny uvedené možnosti.

byl zpracován pomocí on-line formuláře jako součásti služby Google Disk. Výběrový soubor podnikatelských subjektů byl získán pomocí marketingové databáze OCTOPUS, kterou provozuje společnost Marketingová databáze, s.r.o. Na základě získání kontaktů na malé a střední podniky se sídlem v Moravskoslezském kraji s datem vzniku před rokem 2008 (pro možnost posouzení realizovaných protikrizových fiskálních opatření) bylo rozesláno 2 463 dotazníků. Z uvedeného počtu nebylo úspěšně doručeno 105 e-mailů z důvodu neaktuální e-mailové adresy či nedávného ukončení podnikatelské činnosti oslovených respondentů. Reálně tak bylo osloveno 2 358 podnikatelských subjektů. Do primárního průzkumu se zapojilo 135 podnikatelských subjektů, návratnost dotazníků tak i přes vysoký počet rozeslaných dotazníků činila 5,73 % (tabulka 1).

Tabulka 1 Návratnost dotazníků

Počet rozeslaných dotazníků	2 463
Počet nedoručených dotazníků	105
Počet doručených dotazníků	2 358
Počet navracených dotazníků	135
Návratnost dotazníků v %	5,73

Zdroj: Vlastní zpracování.

Z důvodu nesplnění formálních náležitostí či identifikačního kritéria vztahujícího se k velikosti podniku bylo nutné 7 dotazníků z následného zpracování dat vyřadit. Pro účely statistického vyhodnocení a interpretaci získaných primárních informací tak bylo pracováno se 128 respondenty.

Pro účely statistického zpracování výsledků provedeného průzkumu byly oslovené podnikatelské subjekty členěny podle několika hledisek či vybraných znaků. Mezi identifikační kritéria patřila *právní forma podnikání*, velikost podniku⁷ a odvětví podnikání.

Dotazníkového šetření se zúčastnilo 59 podnikatelských subjektů z řad fyzických osob (54 soukromých podnikatelů podnikajících dle Živnostenského zákona a 5 soukromých podnikatelů podnikajících dle jiného než živnostenského zákona) a 69 podnikatelských subjektů z řad právnických osob. V případě právnických osob se primárního průzkumu zúčastnilo 53 společností s ručením omezeným, 14 akciových společností a 2 družstva. Ve vazbě na *velikostní strukturu* se dotazníkového šetření zúčastnilo 81 podnikatelských subjektů patřících do kategorie mikropodnik s maximálním počtem 9 zaměstnanců, 27 podnikatelských subjektů do kategorie malý podnik s 10 – 49 zaměstnanci a 20 podnikatelských subjektů připadá do kategorie středního podniku s 50 – 249 zaměstnanci. V členění dle *odvětví podnikání* se šetření zúčastnilo 9 podnikatelských subjektů z odvětví zemědělství, 24 podnikatelských subjektů z řad průmyslových podniků, 15 podnikatelských subjektů z odvětví stavebnictví, 24

⁷ Srpová a Řehoř et al. (2010, s. 36) uvádí, že Evropská komise (Doporučení Evropské komise 2003/361/EC ze dne 6. května 2003) pracuje s členěním podniků z hlediska jejich velikosti: mikropodniky (do 10 zaměstnanců, roční obrát nebo aktiva do 2 mil. EUR), malé podniky (do 50 zaměstnanců, roční obrát nebo aktiva do 10 mil. EUR), střední podniky (do 250 zaměstnanců, roční obrát do 50 mil. EUR nebo aktiva do 43 mil. EUR), velké podniky (nad 250 zaměstnanců, roční obrát vyšší než 50 mil. EUR nebo aktiva vyšší než 43 mil. EUR).

podnikatelských subjektů z obchodu a největší počet 56 podnikatelských subjektů ze služeb. Prezentovaná struktura podnikatelských subjektů účastnících se šetření z hlediska odvětví podnikání kopíruje vlastnosti a charakteristiku základního souboru podnikatelských subjektů Moravskoslezského kraje. Na základě potvrzení shody výběrového souboru respondentů se základním souborem bylo možné výsledky průzkumu považovat za reprezentativní a zobecnit je tak pro základní soubor podnikatelských subjektů Moravskoslezského kraje.

2. Výsledky a diskuze

Kategorizace vybraných nástrojů fiskální politiky z hlediska důležitosti jejich vlivu na vnější podnikatelské prostředí a rozvoj malého a středního podnikání byla zpracována jednak souhrnně, ale také ve vazbě na velikost podniku, odvětví podnikání a právní formu podnikání. Vybrané nástroje fiskální politiky byly rozděleny do tří skupin významnosti, a to na základě průměrné známky hodnocení jejich významu pro podnikání v členění na kategorii silně významné, v jejichž případě náleželo hodnocení jejich významu do intervalu $\bar{x} \in \langle 1; 2,33 \rangle$, středně významné z intervalu $\bar{x} \in \langle 2,33; 3,67 \rangle$ a slabě významné nástroje fiskální politiky, jejichž průměrná známka náleží do intervalu $\bar{x} \in \langle 3,67; 5 \rangle$ (tabulka 2).

Tabulka 2 Kategorizace významu vybraných nástrojů fiskální politiky

	Silně významné $\bar{x} \in \langle 1; 2,33 \rangle$	Středně významné $\bar{x} \in \langle 2,33; 3,67 \rangle$	Slabě významné $\bar{x} \in \langle 3,67; 5 \rangle$
Nástroj fiskální politiky	platby sociálního a zdravotního pojištění	daň z příjmů FO a PO, DPH, silniční daň, spotřební daně, daň z nemovitosti	státní dotace státní zakázky

Zdroj: Vlastní zpracování.

Uvedená kategorizace potvrdila, že do skupiny *silně významných nástrojů fiskální politiky* patří pro všechna kritéria členění podnikatelských subjektů *platby sociálního a zdravotního pojištění* a představují tak nejcitlivější nástroj fiskální politiky s dopady pro podnikání i úroveň zaměstnanosti. Podnikatelské subjekty potvrdily očekávanou skutečnost, že náklady práce reprezentované zejména povinnými odvody na sociální a zdravotní pojištění za zaměstnance (v roce 2013 se jednalo o 34 % ze souhrnu zúčtovaných mezd) představují jeden z rozhodujících faktorů v oblasti pracovní síly⁸ a mají vliv na rozhodování podnikatelských subjektů o počtu a struktuře zaměstnanců, tvorbě nových pracovních míst, rozhodování o výši nákladů na dodatečně zvyšování kvalifikace zaměstnanců či poskytování zaměstnaneckých výhod⁹. Za

⁸ Více než 94 % oslovených podnikatelských subjektů považuje současné povinné pojistné placené zaměstnavatelem za zaměstnance ve výši 34 % za vysoké či spíše vysoké.

⁹ Zvyšování mzdových nákladů by podnikatelské subjekty vedlo k nepřijímání nových zaměstnanců, snižování počtu zaměstnanců či jiným úsporným opatřením v oblasti mzdových nákladů.

nejvýznamnější nástroj fiskální politiky jej označily nejen podniky se zaměstnanci (77,42 % respondentů), ale rovněž podnikatelské subjekty bez zaměstnanců (77,14 % respondentů)¹⁰.

Z hlediska odvětví podnikání přisuzují největší význam platbám sociálního a zdravotního pojištění podnikatelské subjekty z oblasti zemědělství a stavebnictví, v jejichž případech sehrávají mzdové náklady významnější roli než u podnikatelských subjektů z oblasti obchodu a služeb. Potvrdilo se tak tvrzení Prausové (2009) či Burdy a Wyplosze (2009), dle kterých představuje sociální a zdravotní pojištění nezanedbatelný mzdový náklad podnikatelských subjektů a častý problém současných daňových systémů. Všechny uvedené skutečnosti dokazují, že se jedná o nejvýznamnější nástroj fiskální politiky ovlivňující vnější podnikatelské prostředí napříč odvětvími či velikostními skupinami podniků. Současně také nelze vyvrátit názor Goly (2012), který zdůrazňuje podcenění sociálního a zdravotního pojištění ze strany vlády jako nástroje fiskální politiky ovlivňujícího podnikání. Nutné je konstatovat, že pokles sazeb sociálního a zdravotního pojištění z roku 2009 měl na podnikatelské subjekty pouze slabý vliv, bez významného dopadu na zaměstnanost. Tato skutečnost potvrzuje, že se jednalo o protikrizové fiskální opatření, jež si kladlo zejména za cíl podpořit (v období ekonomického poklesu) soukromou spotřebu domácností a snížit mzdové náklady podnikatelských subjektů.

Ve skupině silně významných nástrojů fiskální politiky se mimo plateb sociálního a zdravotního pojištění umístila také v případě malých podniků DPH, jež v roce 2013 činila 21 % u základní sazby DPH a 15 % u snížené sazby DPH (tabulka 3).

Tabulka 3 Kategorizace významu vybraných nástrojů fiskální politiky dle velikosti podniku

Velikost podniku	Silně významné $\bar{x} \in \langle 1; 2, 33 \rangle$	Středně významné $\bar{x} \in \langle 2, 33; 3, 67 \rangle$	Slabě významné $\bar{x} \in \langle 3, 67; 5 \rangle$
mikropodnik	platby sociálního a zdravotního pojištění	daň z příjmů FO a PO, DPH, silniční daň, spotřební daně, daň z nemovitosti	státní dotace státní zakázky
malý podnik	platby sociálního a zdravotního pojištění DPH	daň z příjmů FO a PO, silniční daň, spotřební daně, státní dotace	daň z nemovitosti státní zakázky
střední podnik	platby sociálního a zdravotního pojištění	daň z příjmů PO, DPH, silniční daň, spotřební daně, daň z nemovitosti, státní dotace	daň z příjmů FO státní zakázky

Zdroj: Vlastní zpracování.

Z hlediska právní formy podnikání (tabulka 4) a odvětví podnikání (tabulka 5) se DPH umístila jednotně v kategorii středně významných nástrojů fiskální politiky. I přes tuto jednotnost v zařazení z hlediska průměrné známky hodnocení se projevíly rozdíly v hodnocení

¹⁰ Pojistné osob samostatně výdělečně činných se v roce 2013 skládalo z nemocenského pojištění (2,3 %), důchodového pojištění (28 %), příspěvku na státní politiku zaměstnanosti (1,2 %) a všeobecného zdravotního pojištění (13,5 % vyměřovacího základu).

významu DPH, přičemž největší význam byl této dani přisouzen ze strany odvětví stavebnictví a naopak nejmenší u podnikatelských subjektů z odvětví služeb a zemědělství. Roli zde sehrává zejména skutečnost, zda je podnikatelský subjekt plátcem či neplátcem DPH, a investiční náročnost daného odvětví. Rovněž časté změny sazeb DPH v podmínkách české ekonomiky způsobují podnikatelským subjektům dodatečné náklady, vedou k růstu finálních cen výrobků a služeb s dopady na změnu spotřebního chování domácností. Z uvedených skutečností tak vyplývá, že sazby DPH ovlivňují rozhodování podnikatelských subjektů o tvorbě cen hotové produkce z hlediska zachování konkurenceschopnosti jejich produktů.

Význam DPH dokládá rovněž její stěžejní role v rámci inkasa jednotlivých daní v České republice (v roce 2013 se jednalo o 308 462 mil. Kč, v roce 2014 pak 322 662 mil. Kč a jednoznačné prvenství z hlediska podílu na daňových příjmech státního rozpočtu České republiky).

Nástrojem, který se v několika případech umístil v kategorii silně významných nástrojů fiskální politiky, byla daň z příjmů fyzických osob (základní sazba této daně se v roce 2013 pohybovala na úrovni 15 %). Uvedenou skutečnost potvrzují rovněž údaje v tabulkách 4 a 5 zachycující kategorizace významu vybraných nástrojů fiskální politiky dle právní formy podnikání a odvětví podnikání.

Tabulka 4 Kategorizace významu vybraných nástrojů fiskální politiky dle právní formy podnikání

Právní forma podnikání	Silně významné $\bar{x} \in \langle 1; 2, 33 \rangle$	Středně významné $\bar{x} \in \langle 2, 33; 3, 67 \rangle$	Slabě významné $\bar{x} \in \langle 3, 67; 5 \rangle$
fyzické osoby	platby sociálního a zdravotního pojištění daň z příjmů FO	DPH, silniční daň, spotřební daň, daň z nemovitosti	státní dotace státní zakázky daň z příjmů PO
právníkové osoby	platby sociálního a zdravotního pojištění	DPH, daň z příjmů FO a PO, silniční daň, spotřební daň, daň z nemovitosti, státní dotace	státní zakázky

Zdroj: Vlastní zpracování.

Nejvýznamnější hodnocení získala *daň z příjmů fyzických osob* od podnikatelských subjektů z řad fyzických osob, jejichž podnikatelské činnosti se tato daň bezprostředně dotýká, a dále z řad mikropodniků a z odvětví zemědělství¹¹. Význam této daně pro mikropodniky souvisí se skutečností, že 65,43 % respondentů ze skupiny mikropodniků patřilo mezi podnikatelské subjekty z řad fyzických osob. Uvedená skutečnost ovlivnila rovněž význam této daně pro odvětví zemědělství. Nezanedbatelnou roli této daně dokládá opět vývoj jejího inkasa, přičemž výnosy daně z příjmů fyzických osob podnikatelů a ze závislé činnosti představují po nepřímých daních druhé nejvýznamnější daňové příjmy v podmínkách České republiky (v roce 2013 se jednalo o 128 814 mil. Kč, o rok později o 131 995 mil. Kč).

¹¹ Současnou sazbu daně z příjmů fyzických osob považuje za vyhovující více než 62 % podnikatelských subjektů, současně se téměř 70 % respondentů vyslovilo proti opětovnému zavedení progresivní sazby daně.

I přes potvrzení značného významu daně z příjmů fyzických osob lze konstatovat, že dopady zavedení rovné sazby daně z příjmů fyzických osob měly na podnikatelské subjekty pouze slabý vliv, a to zejména v oblasti zvyšování počtu zaměstnanců. Dále bylo zjištěno, že rozhodování podnikatelských subjektů o objemu produkce či poskytovaných služeb, objemu investic či počtu zaměstnanců ovlivňuje nejen sazba daně, přestože je pro podnikatelské subjekty z řad fyzických osob rozhodující, ale rovněž daňově uznatelné náklady, možnost využití odčitatelných položek, slev na dani či existence výdajových paušálů¹².

Tabulka 5 Kategorizace významu vybraných nástrojů fiskální politiky dle odvětví podnikání

Odvětví podnikání	Silně významné $\bar{x} \in \langle 1; 2,33 \rangle$	Středně významné $\bar{x} \in \langle 2,33; 3,67 \rangle$	Slabě významné $\bar{x} \in \langle 3,67; 5 \rangle$
zemědělství	platby sociálního a zdravotního pojištění, daň z příjmů FO	DPH, silniční daň, spotřební daň, daň z nemovitosti	státní dotace, státní zakázky, daň z příjmů PO
průmysl	platby sociálního a zdravotního pojištění	DPH, daň z příjmů FO a PO, silniční daň, spotřební daň, daň z nemovitosti, státní dotace	státní zakázky
stavebnictví	platby sociálního a zdravotního pojištění, daň z příjmů FO	DPH, silniční daň, spotřební daň, daň z nemovitosti	státní dotace, státní zakázky, daň z příjmů PO
obchod	platby sociálního a zdravotního pojištění	DPH, daň z příjmů FO a PO, silniční daň, spotřební daň, daň z nemovitosti, státní dotace	státní zakázky
služby	platby sociálního a zdravotního pojištění	DPH, daň z příjmů FO a PO, silniční daň, spotřební daň, daň z nemovitosti, státní dotace	státní zakázky

Zdroj: Vlastní zpracování.

Mezi *nástroje fiskální politiky středně významné* pro podnikání byla zařazena silniční daň, daň z nemovitosti, spotřební daň a daň z příjmů právnických osob. Rovněž v těchto případech byly identifikovány drobné odlišnosti jejich zařazení do jednotlivých kategorií významu s výjimkou silniční daně a spotřebních daní, které byly v rámci zpracovaných kategorizací zařazeny do skupiny středně významných nástrojů fiskální politiky.

¹² V případě osob samostatně výdělečně činných bylo v podmínkách České republiky umožněno, aby si náklady pro účely daňového přiznání vykazovaly buď na základě skutečně vynaložených výdajů či na základě paušálně stanovených výdajů. Výdajové paušály využívá pouze 23,73 % respondentů, přičemž nespokojenost byla identifikována zejména ze stran živnostníků v kategorii ostatní živnosti (v roce 2013 se jednalo o paušál 60 %).

Největší význam *silniční daně* byl zaznamenán v odvětví stavebnictví, u podnikatelských subjektů z velikostní kategorie mikropodnik či podnikatelských subjektů z řad fyzických osob, pro které představují daňové náklady významnější zátěž pro podnikání než v případě podnikatelských subjektů větší velikosti. Méně zásadní význam silniční daně pro podnikání dokládá rovněž stabilní vývoj jejího inkasa, který v roce 2013 dosáhl 5 273 mil. Kč a o rok později obdobné částky 5 539 mil. Kč.

Význam *daně z nemovitosti* byl nejslabší v případě malých podniků, kde byl zařazen do skupiny slabě významných nástrojů fiskální politiky. Ve všech ostatních případech byla tato daň zařazena jako středně významný nástroj. Uvedenou skutečnost dokládají údaje o vývoji inkasa této daně (v roce 2013 to bylo 9 847 mil. Kč, o rok později pak 9 910 mil. Kč), z nichž vyplývá, že daň z nemovitosti představuje obdobně jako silniční daň stabilní příjem státního rozpočtu, který ovšem pro podnikatelské subjekty nebude představovat rozhodující zátěž v podnikání.

Největší odlišnosti v této kategorii nástrojů se dotýkaly *daně z příjmů právnických osob*, jež se v případě podnikatelských subjektů z řad fyzických osob zcela přirozeně umístila v kategorii slabě významných nástrojů fiskální politiky. Totéž zařazení se projevilo také u odvětví zemědělství a stavebnictví (tabulka 5). Ani v odvětvích, kde převládal počet podnikatelských subjektů z řad právnických osob, nebyl této dani udělen zásadní význam (v současné době činí sazba daně z příjmů právnických osob 19 %). Uvedená skutečnost je překvapující vzhledem k tomu, že daň z příjmů jsou z hlediska podílu jejich inkasa na daňových příjmech České republiky po nepřímých daních druhou nejvýznamnější položkou (v případě daně z příjmů právnických osob to bylo 113 052 mil. Kč v roce 2013 a 123 179 mil. Kč v roce 2014). Dále bylo zjištěno, že přestože současnou sazbu daně z příjmů právnických osob považuje za spíše vysokou či vysokou polovina respondentů, není pro podnikatelské subjekty rozhodující nominální sazba daně, ale technika jejího výpočtu¹³. Bylo tak potvrzeno, že pro podnikatelské subjekty při snaze o minimalizaci daňové povinnosti nesehrává roli pouze nominální sazba daně, ale mnohem více efektivní sazba daně (např. Kliková a Kotlán et al., 2012)¹⁴. Význam efektivní sazby daně potvrzuje rovněž zjištění vyplývající ze šetření, že pokles nominální sazby daně z příjmů právnických osob posledních let neměl významné dopady na rozvoj malého a středního podnikání.

V kategorii *slabě významných nástrojů fiskální politiky* se ve všech zpracovaných kategorizací jednotně umístily státní zakázky, přičemž hodnocení uvedeného nástroje fiskální politiky bylo z řad respondentů nejvíce homogenní. Dále byly do této skupiny nejméně důležitých nástrojů fiskální politiky často zařazeny státní dotace, a to v případě mikropodniků, osob samostatně výdělečně činných či podnikatelských subjektů z odvětví zemědělství a stavebnictví. Zejména nízký význam státních dotací pro drobné podnikatele naznačuje obtížnost získání státní dotace v této velikostní kategorii podnikatelských subjektů.

¹³ Větší význam než sazbě daně představitelé podnikatelských subjektů přiřadili daňově uznatelným nákladům, daňovým odpisovým mírám či položkám snižujícím základ daně, prostřednictvím kterých lze výrazně ovlivnit daňovou povinnost. Rovněž poskytování zaměstnaneckých výhod je ze stran zaměstnavatelů značně vázáno na jejich daňovou uznatelnost.

¹⁴ V případě daně z příjmů právnických osob se v současné době kromě známé nominální sazby daně čím dál častěji setkáváme s efektivní mezní daňovou sazbou zohledňující samotné sazby daně také techniku jejího výpočtu. Význam efektivní mezní daňové sazby pro alokaci podnikatelských aktivit či rozhodování podnikatelských subjektů pak ve své práci potvrzuje Szarowská (2009) či Kostohryz (2013).

Dále bylo zjištěno, že podnikatelské subjekty o účast na státní zakázce či čerpání státní dotace zpravidla vůbec neusilují, a to z důvodu značné administrativní náročnosti a složitosti zpracování žádosti o státní dotaci či z důvodu nedostatečné transparentnosti výběrových řízení dotýkajících se státních zakázek¹⁵.

Nejmenší význam pro podnikání byl tak zaznamenán u nástrojů politiky vládních výdajů, což lze vysvětlit již zmíněným nízkým počtem respondentů, kteří uvedené nástroje využívají, a také značně kritickým názorem mnoha respondentů na tuto oblast fiskální politiky. I přes nepříznivé hodnocení nástrojů politiky vládních výdajů je nutné upozornit na skutečnost, že účast podnikatelského subjektu na státní zakázce či státní dotaci se vyznačovala mnohem pozitivnějšími dopady pro rozvoj malého a středního podnikání než např. zavedení rovné sazby daně z příjmů fyzických osob, pokles sazby daně z příjmů právnických osob či pokles plateb sociálního a zdravotního pojištění. Uvedenou skutečnost dokládají následující tabulky 6 – 8, které porovnávají dopad jednotlivých sledovaných fiskálních opatření na 3 vybrané ukazatele určující rozvoj malého a středního podnikání. Sloupce tabulek představují % podíl jednotlivých variant odpovědí respondentů. Do tabulek jsou dále doplněny sloupce součtu dvou variant odpovědí, a to variant „silný“ a „spíše silný“ a variant „slabý“ a „spíše slabý“. Tabulky 6 – 8 řadí jednotlivá fiskální opatření do pořadí intenzity jejich dopadu na základě výsledku součtu variant odpovědí dopadu „silný“ a „spíše silný“.

Tabulka 6 Dopad vybraných fiskálních opatření na růst objemu produkce či poskytovaných služeb

Vybrané fiskální opatření	Intenzita dopadu v %					
	silný	spíše silný	součet	spíše slabý	slabý	součet
účast na státní zakázce	21,05	36,84	57,89	31,58	10,53	42,11
čerpání státní dotace	19,05	14,29	33,33	33,33	33,33	66,67
pokles sazby DPPO	1,45	23,19	24,64	55,07	20,29	75,36
zavedení rovné sazby DPFO	6,78	15,25	22,03	52,54	25,42	77,97
pokles sociálního a zdravotního pojištění	3,91	17,19	21,09	49,22	29,69	78,91

Zdroj: Vlastní zpracování.

Na růst objemu produkce či poskytovaných služeb má největší vliv účast na státní zakázce a čerpání státní dotace. K obdobným závěrům jako v případě dopadu vybraných fiskálních opatření na růst objemu produkce či poskytovaných služeb lze dospět v případě zkoumání

¹⁵ Většina oslovených respondentů Moravskoslezského kraje, a to 78,13 % v případě státních dotací a 75,78 % v případě státní zakázky, neměla zájem využít uvedené nástroje fiskální politiky. V této souvislosti je dále vhodné zmínit, že 80,47 % respondentů se domnívá, že poskytování státních dotací narušuje konkurenční prostředí, a to zejména z řad podnikatelských subjektů, které státní dotaci nečerpají. Vzniká tak velmi silný nesoulad mezi významem těchto nástrojů pro podnikatelské subjekty, které je nečerpají či o jejich využití ani neusilují a těmi, kterým jejich čerpání přineslo pozitivní dopady pro jejich oblast podnikání. Současně tak vzniká prostor pro úvahy, jakými nástroji by bylo možné podnikatelské subjekty motivovat a podpořit v jejich úsilí o čerpání státní dotace či o účast na státní zakázce.

dopadů vybraných fiskálních opatření na zvyšování počtu zaměstnanců, kdy největší vliv na zvýšení počtu zaměstnanců mělo pro podnikatelské subjekty čerpání státní dotace. Všechna ostatní sledovaná fiskální opatření měla na rozhodování o počtu zaměstnanců mnohem slabší dopad.

Tabulka 7 Dopad vybraných fiskálních opatření na zvýšení počtu zaměstnanců

Vybrané fiskální opatření	Intenzita dopadu v %					
	silný	spíše silný	součet	spíše slabý	slabý	součet
čerpání státní dotace	28,57	14,29	42,86	9,52	47,62	57,14
pokles sociálního a zdravotního pojištění	1,56	15,63	17,19	37,50	45,31	82,81
pokles sazby DPPO	2,90	10,14	13,04	49,28	37,68	86,96
účast na státní zakázce	5,26	5,26	10,53	36,84	52,63	89,47
zavedení rovné sazby DPFO	1,69	8,47	10,17	25,42	64,41	89,83

Zdroj: Vlastní zpracování.

Při zkoumání dopadu vybraných fiskálních opatření na růst objemu investic bylo zjištěno, že nejsilnější vliv na rozhodování podnikatelských subjektů o objemu investic způsobilo snižování sazby daně z příjmů právnických osob. Pokud bychom zohlednili podnikatelské subjekty všech právních forem podnikání, pak nejsilnější vliv na rozhodování o růstu objemu investic mělo opět čerpání státní dotace těsně následované účastí na státní zakázce (tabulka 8).

Tabulka 8 Dopad vybraných fiskálních opatření na růst objemu investic

Vybrané fiskální opatření	Intenzita dopadu v %					
	silný	spíše silný	součet	spíše slabý	slabý	součet
pokles sazby DPPO	1,45	28,99	30,43	47,83	21,74	69,57
čerpání státní dotace	4,76	23,81	28,57	23,81	47,62	71,43
účast na státní zakázce	10,53	15,79	26,32	42,11	31,58	73,68
zavedení rovné sazby DPFO	6,78	18,64	25,42	40,68	33,90	74,58
pokles sociálního a zdravotního pojištění	4,69	16,41	21,09	43,75	35,16	78,91

Zdroj: Vlastní zpracování.

Komparace daňového zatížení České republiky s vybranými zeměmi. Příliš vysoká míra zdanění může vést k poklesu počtu podnikatelských subjektů, přesunu ekonomických činností do stínové ekonomiky, poklesu inkasa jednotlivých daní a tím také daňových příjmů do státního rozpočtu. Na druhou stranu pokles daňového zatížení povede k růstu disponibilního důchodu domácností s pozitivními dopady pro úroveň soukromé spotřeby, k růstu objemu soukromých investic a k růstu zájmu o podnikání. Takto vzniklé dodatečné příjmy domácností nebo podnikatelských subjektů se přemění v investiční nebo spotřební výdaje a dochází k růstu skutečného reálného produktu. Jaké je daňové zatížení v České republice a vybraných státech Evropské unie (tabulka 9)?

Tabulka 9 Daňové zatížení ve vybraných zemích EU v roce 2012

Daňové zatížení v %	v %
EU 28	40,6
EA 18	41,7
Česká republika	35,0
Slovensko	28,5
Polsko	32,5
Maďarsko	39,3
Slovinsko	37,9
Bulharsko	27,9
Rumunsko	28,5

Zdroj: Eurostat. Tax Revenue Statistics. [online]. [cit. 6. 2. 2015].

Z údajů je patrné, že současné daňové zatížení v České republice je srovnatelné s daňovým zatížením v Polsku či ve Slovinsku. V rámci zemí Visehrádské čtyřky uplatňuje nižší daňové zatížení pouze Slovensko (28,5 %) a již zmíněné Polsko (32,5 %), naopak vyšší daňové zatížení vykazuje Maďarsko (39,3 %). I přes tuto skutečnost, je daňová kvóta v České republice pod úrovní průměrné daňové kvóty, a to jak v EA 18, tak v EU 28.

Vývoj daňové kvóty, investic podnikatelských subjektů vyjádřených jako % na HDP a úroveň zaměstnanosti v České a Slovenské republice v letech 2002, 2007 a 2012 zachycuje tabulka 10. Údaje nepotvrzují, že by v rámci komparace sledovaných ekonomik existovala přímá souvislost mezi velikostí daňového zatížení s následnými dopady pro vývoj investic podnikatelských subjektů a úroveň zaměstnanosti. Daňové zatížení představuje jeden z faktorů ovlivňujících objem investic podnikatelských subjektů i tvorbu nových pracovních míst, je nezbytné vzít v potaz i další faktory, mezi něž patří fáze hospodářského cyklu, struktura populace apod.

Tabulka č. 10: Komparace daňového zatížení, investic podnikatelských subjektů a zaměstnanosti v České republice a Slovenské republice

Rok	Ukazatel	Česká republika	Slovenská republika
2002	daňové zatížení v % HDP	34,6	33,1
	investice podniků v % HDP	19,3	17,9
	zaměstnanost v %	64,7	57,7
2007	daňové zatížení v % HDP	35,9	29,5
	investice podniků v % HDP	17,3	18,9
	zaměstnanost v %	66,1	60,7
2012	daňové zatížení v % HDP	35,0	28,5
	investice podniků v % HDP	15,3	13,7
	zaměstnanost v %	66,5	59,7

Poznámka: první údaj o velikosti zaměstnanosti v České republice a Slovenské republice je z roku 2003

Zdroj: Eurostat, 2014. *Europe in figures – Eurostat Yearbook* [online]. [cit. 6. 2 2015].

Optimální daňové zatížení je i nadále aktuální téma. Na podnikatelské prostředí má vliv nejen výše daní a velikost daňové kvóty, ale rovněž struktura daňového břemene. Kvalitu podnikatelského prostředí pak podporuje zejména jednoduchý, srozumitelný a přehledný daňový systém. Role vlády při rozhodování v této oblasti je klíčová.

Závěr

Zpracované kategorie vybraných nástrojů fiskální politiky identifikovaly, že do skupiny silně významných nástrojů fiskální politiky patří platby sociálního a zdravotního pojištění, a to bez výjimky pro všechna kritéria členění podnikatelských subjektů. Současně bylo potvrzeno, že povinné odvody zaměstnavatelů za své zaměstnance představují významný faktor ovlivňující jejich rozhodování o počtu a struktuře pracovní síly. Ve skupině silně významných nástrojů fiskální politiky se mimo platby sociálního a zdravotního pojištění umístila také DPH, a to v případě malých podniků, a daň z příjmů fyzických osob v případě osob samostatně výdělečně činných a podnikatelských subjektů z odvětví zemědělství a stavebnictví. I přes potvrzení značného významu daně z příjmů fyzických osob lze konstatovat, že dopady zavedení rovné sazby daně z příjmů fyzických osob měly na podnikatelské subjekty pouze slabý dopad, přičemž nejméně významný byl v oblasti zaměstnanosti.

Naopak v kategorii slabě významných nástrojů fiskální politiky se ve všech zpracovaných kategoriích jednotně umístily státní zakázky. Do této skupiny nejméně důležitých nástrojů fiskální politiky byly zařazeny také státní dotace, a to v případě podnikatelských subjektů z řad mikropodniků, osob samostatně výdělečně činných či z odvětví zemědělství a stavebnictví. Nízký význam státních dotací pro drobné podnikatele může odrážet obtížnost získání státní dotace v této velikostní kategorii podnikatelských subjektů. Důvodem výše uvedeného umístění může být značná administrativní náročnost a složitost zpracování žádosti o státní

dotaci či nedostatečná transparentnost výběrových řízení týkajících se státních zakázek. Bylo prokázáno, že účast na státní zakázce či čerpání státní dotace má ze všech sledovaných fiskálních opatření nejsilnější dopad na růst objemu produkce a poskytovaných služeb. V případě čerpání státní dotace byl současně potvrzen nejsilnější vliv sledovaných fiskálních opatření na zvýšení počtu zaměstnanců.

Komparace daňového zatížení České republiky s vybranými zeměmi Evropské unie naznačila, že daňová kvóta je v naší zemi nižší, než je průměrné daňové zatížení v EU 28, přičemž je vyšší než na Slovensku či Polsku.

Všechny prezentované skutečnosti potvrdily, že fiskální politika představuje trvalý problém a proto je problematice podnikatelského prostředí v České republice více než žádoucí věnovat i nadále pozornost.

Klíčová slova: Malé a střední podniky. Nástroje fiskální politiky. Podnikatelské prostředí.

Seznam použité literatury

1. BURDA, M., WYPLOSZ, C. 2009. *Macroeconomics: a European text*. 5th ed. Oxford : Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-923682-4.
2. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, 2010. *Podnikatelské prostředí a ekonomický růst České republiky*. [online]. [cit. 23. 10. 2013]. Dostupné na internetu: <[http://notes2.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/CF003066CD/\\$File/1154-09-KAP2.pdf](http://notes2.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/CF003066CD/$File/1154-09-KAP2.pdf)>
3. ĎURIŠOVÁ, M. 2010. Vplyv daní ako nástroja hospodárskej politiky na podnikateľské prostredie. In *Sborník příspěvků VIII. Mezinárodní vědecké konference Hospodářská politika v členských zemích EU. U příležitosti 20. výročí založení Obchodně podnikatelské fakulty v Karvině*. Karviná : SU OPF, 2010, s. 539-544. ISBN 978-80-7248-601-4.
4. EUROSTAT. 2014. *Europe in figures – Eurostat Yearbook* [online]. [cit. 6. 2. 2015]. Dostupné na internetu: <<http://ec.europa.eu>>
5. GOLA, P. 2012. Povinné pojistné = vysoká daň. In *Daně a finance*, roč. 21, 2012, č. 4, s. 22–23. ISSN 1801-6006.
6. HENREKSON, M., SANANDAJI, T. 2009. *Entrepreneurship and the Theory of Taxation*. Stockholm : Research Institute of Industrial Economics. IFN Working Paper, 2009, č. 732.
7. INSTITUTE FOR MANAGEMENT DEVELOPMENT, 2014. *World Competitiveness Yearbook 2013*. [online]. [cit. 6. 4. 2014]. Dostupné na internetu: <<https://www.worldcompetitiveness.com/OnLine/App/Index.htm>>
8. JANOUŠKOVÁ, J., SIKOROVÁ, E. 2005. Změny odpisové politiky a podnikatelské prostředí. In *Sborník referátů z mezinárodní konference Finanční a logistické řízení*. Ostrava : VŠB-TU Ostrava, 2005, s. 129-133. ISBN 80-248-0854-4.
9. KLIKOVÁ, Ch., KOTLÁN, I., A KOL. 2012. *Hospodářská politika*. 3. vyd. Ostrava : Institut vzdělávání SOKRATES, 2012. ISBN 978-80-86572-76-5.
10. KOSTOHRYZ, J. 2013. Porovnání vlivu daní a dalších faktorů na chování podniků ve starých a nových členských státech Evropské unie. In *Český finanční a účetní časopis*, roč. 8, 2008, č. 4, s. 55-69. ISSN 1802-2200.
11. MINNITI, M. 2008. The Role of Government Policy on Entrepreneurial Activity: Productive, Unproductive or Destructive? In *Entrepreneurship Theory and Practise*, roč. 32, 2008, č. 5, s. 779-790. ISSN 0363-9428.

12. MULTANOVÁ, L. 2010a. Význam malého a středního podnikání pro úroveň zaměstnanosti na regionální úrovni. In *Podnikání pro nové desetiletí: Jsme připraveni? Sborník příspěvků z výroční mezinárodní konference k 10. letům založení VŠP, a.s.* Ostrava : VŠP, s. 172 - 181. ISBN 978-80-7410-016-1.
13. MULTANOVÁ, L. 2010b. Ekonomická výkonnost Moravskoslezského kraje v komparaci s ostatními kraji České republiky. In *Acta Academica Karviniensia*, roč. 13, 2010, č. 2, s.160-172. ISSN 1212-415X.
14. PLCHOVÁ, B. 2011. Konkurenceschopnost v mezinárodním prostředí. Vybrané aspekty postavení nových členských zemí EU. In *Acta Oeconomica Pragensia*, roč. 47, 2011, č. 2, s. 3-27. ISSN 0572-3043.
15. PRAUSOVÁ, M. 2009. Vysoké zdanění práce – problém současných daňových systémů. In *Sborník příspěvků mezinárodní vědecké konference Hospodářská politika v členských zemích EU: Ekonomická krize – výzvy budoucnosti*. Ostrava : VŠB-TU Ostrava, Ekonomická fakulta, 2009. ISBN 978-80-248-2022-4.
16. ŘEZÁNKOVÁ, H. 2011. *Analýza dat z dotazníkových šetření*. 3. vyd. Praha : Professional Publishing, 2011. ISBN 978-80-7431-062-1.
17. SRPOVÁ, J., ŘEHOŘ, T., A KOL. 2010. *Základy podnikání. Teoretické poznatky, příklady a zkušenosti českých podnikatelů*. Praha : Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-3339-5.
18. SYNEK, M., KISLINGEROVÁ, E. A KOL., 2010. *Podniková ekonomika*. 5. vyd. Praha : C. H. Beck, 2010. ISBN 978-80-7400-336-3.
19. SZAROWSKÁ, I. 2009. Harmonizace základu daně z příjmů právnických osob a její vliv na velikost daňového zatížení [CD-R]. In *Theoretical and Practical Aspects of Public Finance*. Praha : VŠE v Praze, 2009. ISBN 978-80-245-1513-7.
20. ŠIROKÝ, J., MENŠÍK, M., OLECKÁ, I., POKORNÁ, D., VANĚČKOVÁ, M. 2011. *Tvoříme a publikujeme odborné texty nejen pro ekonomy a manažery*. Brno : Computer Press, 2011. ISBN 978-80-251-3510-5.
21. THE WORLD BANK. 2013. *Doing Business 2014. Understanding Regulations for Small and Medium-Size Enterprises*. [online]. ISBN 978-0-8213-9983-5. [cit. 6. března 2014]. Dostupné na internetu: <<http://www.doingbusiness.org>>

Adresa autorek: Ing. Linda Sedláčková, Ph.D., Vysoká škola podnikání, a.s.; Michálkovická 1810/181, 710 00 Ostrava; e-mail: linda.sedlackova@vsp.cz; doc. Ing. Pavlína Pellešová, Ph.D., Slezská univerzita v Opavě, Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné, Univerzitní náměstí 1934/3, 733 40 Karviná; e-mail: pellesova@opf.slu.cz

Hodnotenie efektívnosti hotelov použitím Malmquistovho indexu *Using Malmquist Index in Evaluating Hotel Efficiency*

Marian Gúčík, Katarína Uličná

The purpose of this paper is to develop a performance evaluation model based on data envelopment analysis (DEA) to determine change in efficiency for fifty hotels from 2010-2013 in Slovakia. The paper estimates the Malmquist index and breaks it down into technical efficiency and technological change. Hotels are divided based on concentration, localization, class and size. We found out that hotels operating under brand are little bit more effective than independent hotels. The implications of this study for managerial purposes are then discussed.

Key words: DEA models. Efficiency. Hotel. Malmquist index.

JEL Classification: C_{61} , L_{83} , M_{21}

Úvod

O efektívnosti podnikov v rôznych odvetviach pojednávajú mnohé publikácie, ale len niekoľko z nich sa zameriava na sektor cestovného ruchu. Sledovanie vplyvu prijatých opatrení je dôležité pre majiteľov a riadiacich zamestnancov hotelov. Manažéri hotelov na Slovensku sa pri skúmaní efektívnosti len zriedka zameriavajú na spätnú kontrolu v čase, ktorá by mohla poukázať na nedostatky, prípadné chyby, ktoré by sa nemali opakovať. Na odhad efektívnosti sa najčastejšie používajú modely DEA a ekonometrické metódy. Na hodnotenie efektívnosti hotelov v čase sme zvolili modely DEA, konkrétne Malmquistov index. Metóda Malmquistovho indexu poukazuje na možnosť využitia matematických modelov v praxi, a to už pri benchmarkingu jednotlivých hotelov alebo oddelení vnútri hotela navzájom.

1. Podstata modelov DEA

Modely DEA sa aplikovali v rôznych odvetviach, ako je zdravotníctvo (Chilingerian, Sherman, 1990), poisťovníctvo (Mahajan, 1991), lesné hospodárstvo (Kao et al., 1993), letecká doprava (Schefczyk, 1993), dopravné spoločnosti (Kerstens, 1993), vzdelávanie (Thanassoulis, Dunstan, 1994) a telekomunikácie (Uri, 2001). Len málo výskumov sa zameriavalo na určenie efektívnosti v hotelierstve použitím modelov DEA.

O efektívnosti hotelov pomocou modelov DEA pojednávajú práce zahraničných autorov (Morey, Dittman, 1995; Hwang, Chang, 2003; Barros, 2005). Wober (2002) použil modely DEA na hodnotenie partnerov v hotelierstve. Sigala (2004) pomocou modelov DEA meral

a porovnával produktivitu hotelov triedy*** v Spojenom kráľovstve Veľkej Británie a Severného Írska. Barros a Mascarenhas (2005) analyzovali technickú¹⁶ a alokačnú¹⁷ efektívnosť hotelov portugalskej štátnej hotelovej siete, aby preskúmali jej efektívnosť ako celku.

Podľa našich poznatkov, v slovenskej odbornej literatúre dosiaľ žiadny autor nepoužil modely DEA na meranie efektívnosti v cestovnom ruchu. V tejto stati použijeme modely DEA, konkrétne Malmquistov index na analýzu efektívnosti v čase a neorientovaný model SBM, ktorý komplexne charakterizuje relatívnu efektívnosť/výkonnosť hotelov jediným ukazovateľom (score), pričom sa v procese lineárnej optimalizácie snaží zlepšiť súčasne vstupy aj výstupy.

„DEA je neparametrická metóda na meranie efektívnosti, ktorá používa nástroje matematického lineárneho programovania“ (Majorová, 2007, s. 4). Modely DEA sme vybrali z dôvodu ich výhod v porovnaní s ekonometrickými metódami. DEA dokáže pracovať „s viacerými vstupmi a výstupmi naraz, nevyžaduje splnenie požiadaviek normality rozdelenia, v prevažnej miere je nezávislá na použitých merných jednotkách a predovšetkým nepotrebuje vstupné informácie o cenách inputov, resp. outputov. Výhodou metódy je jednoduchá identifikácia neefektívnych podnikov a ich okamžité porovnávanie k referenčnej skupine podnikov, ktoré sú efektívne, t. j. ktoré sú pre ne vzorom» (Majorová, 2007, s. 1).

2. Cieľ, materiál a metodika

Cieľom state je určiť efektívnosť hotelov v čase použitím modelov DEA, a to Malmquistovho indexu a neorientovaného modelu SBM (slacks based model - miera založená na odchýlkových premenných), ktorý okrem určenia miery efektívnosti, informuje hotely o zdrojoch neefektívnosti.

Neefektívne hotely sa môžu časom implementáciou racionalizačných opatrení stať efektívnymi a naopak hotely, ktoré podcenia situáciu sa z kategórie efektívnych môžu ocitnúť medzi neefektívnymi hotelmi. Túto významnú skutočnosť základné modely DEA nedokážu kvantifikovať. Základné modely DEA môžeme považovať za statické, t. j. také, ktoré neberú do úvahy vývoj alebo zmeny efektívnosti činnosti hotelov v čase (Klieštik, 2009). Tento nedostatok odstránime pomocou Malmquistovho indexu, ktorý použijeme v prvom výpočte.

Na hodnotenie efektívnosti hotelov použijeme údaje poskytnuté Zväzom hotelov a reštaurácií SR (ZHR SR) za roky 2010 až 2013 a údaje získané od manažérov ďalších hotelov. Výberový súbor tvorí 50 hotelov, ktoré klasifikujeme z hľadiska triedy, koncentrácie, lokalizácie a veľkosti.

Malmquistov index môžeme dekomponovať na zmenu technickej efektívnosti (ZTE - catch-up) a technologickú zmenu (TZ - frontier-shift). Hodnoty ukazovateľov interpretujeme nasledovne:

- ak $ZTE > 1$, potom v prípade hodnoteného hotela nastalo zlepšenie efektívnosti (priblížil sa k hranici produkčných možností, t.j. rozhodnutia manažérov boli správne),

¹⁶ Technická efektívnosť je definovaná ako schopnosť podniku dosiahnuť maximálny výstup z daného súboru vstupov (Majorová, 2007, s. 5).

¹⁷ Alokačná efektívnosť je schopnosť podniku kombinovať vstupy v optimálnych pomeroch pri zohľadnení cien vstupov (Majorová, 2007, s. 5).

- ak $ZTE = 1$, v hodnotenom hoteli nenastala žiadna zmena,
- ak $ZTE < 1$, v hodnotenom hoteli existuje zhoršenie efektívnosti (vzdialil sa od hranice produkčných možností, t.j. rozhodnutia manažérov neboli správne).

Výsledok zmeny technickej efektívnosti (ZTE) informuje o efektívnosti konkrétneho hotelu, ale neinformuje o zmene hranice produkčných možností. Zmenu hranice efektívnosti spôsobenú vývojom technológie medzi obdobiami t a $t+1$ kvantifikuje technologická zmena (TZ):

- ak $TZ > 1$ znamená, že došlo k zlepšeniu efektívnosti a hranica efektívnosti sa posunula smerom von,
- ak $TZ = 1$ znamená, že hranica efektívnosti sa neposunula,
- ak $TZ < 1$, znamená, že došlo k zhoršeniu efektívnosti a hranica efektívnosti sa posunula smerom dovnútra. Hodnota TZ informuje o zmene efektívnosti sektora (odvetvia) ako celku. Malmquistov index vypočítame ako súčin zmeny technickej efektívnosti a technologickej zmeny:

$$MI = ZTE * TZ \quad (1)$$

Na zhodnotenie každého roku osobitne použijeme model SBM, ktorý určí potenciálne zníženie úrovne vstupov a zároveň zvýšenie úrovne výstupov, aby sa rozhodovacia jednotka (hotel) stala technicky efektívnou. Zápis modelu SBM je nasledovný (2):

$$\min \rho = \frac{1 - \frac{1}{m} \sum_{i=1}^m \frac{si^-}{x_{i0}}}{1 + \frac{1}{n} \sum_{r=1}^s \frac{sr^+}{y_{r0}}}$$

$$\begin{aligned} Y\lambda - s^+ &= y_0 \\ X\lambda + s^- &= x_0 \\ \lambda &\geq 0 \\ s^+, s^- &\geq 0 \end{aligned}$$

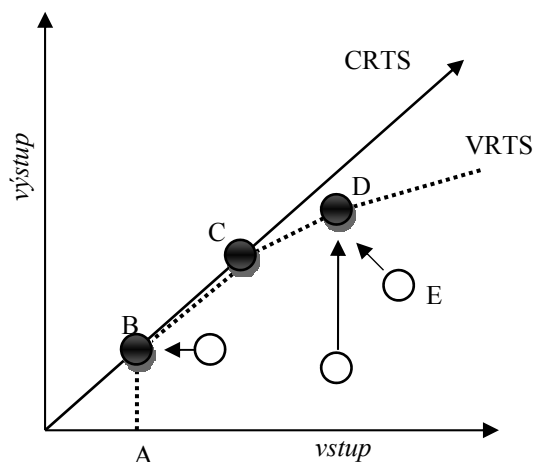
Rozhodovacími jednotkami (DMU - decision making unit) sú hotely, z ktorých máme k dispozícii údaje o počte izieb, počte zamestnancov, priemernej hrubej mzde a o celkových tržbách hotela. Z údajov vieme vypočítať priemerné ročné mzdové náklady a celkové ročné tržby. Na základe dostupných údajov sme ako vstupy použili počet izieb a priemerné ročné mzdové náklady a ako výstup sme použili celkové ročné tržby (obrázok 1).

Obrázok 1 DEA model

Výber vhodných vstupov a výstupov je jedným z predpokladov použiteľného výsledku. Použitím lineárneho programovania vypočítame miery efektívnosti, ktoré dosahujú hodnoty

v intervale $<0,1>$, resp. hodnoty 0 až 100 %. Rozhodovacia jednotka je efektívna, ak sa miery efektívnosti rovnajú 1, v ostatných prípadoch je neefektívna. „Základným metodickým rámcom pre definovanie pojmu efektívnosť je mikroekonomická koncepcia produkčnej funkcie. Je to primárny nástroj, ktorý slúži na zachytenie vzájomných vzťahov medzi technológiou, vstupmi a výstupmi podniku» (Roháčová, 2013, s. 18). Efektívne hotely sa nachádzajú na hranici produkčných možností a neefektívne sa nachádzajú pod ňou (graf 1).

Graf 1 Hranica produkčných možností

Zdroj: Vlastné spracovanie, 2014.

Hranica produkčných možností môže byť založená na hypotéze konštantných výnosov z rozsahu (CRTS) alebo variabilných výnosov z rozsahu (VRTS). VRTS berú do úvahy veľkosť hotelov, a preto v stati uvažujeme s touto hranicou. Body A, B, C a D predstavujú hranicu produkčných možností VRTS, to znamená, že hotely B, C a D sú efektívne a hotel E je neefektívny, pretože leží mimo hranice produkčných možností. Model DEA určí hotelu B referenčnú jednotku, v našom prípade hotel D.

3. Výsledky a diskusia

Výberový súbor tvorí 50 hotelov, z toho je 33 nezávislých hotelov, 12 kvázi sieťových hotelov, ktoré nespĺňajú všetky požiadavky sieťových hotelov, ale dosahujú ich konkurenčné výhody prostredníctvom pridruženia sa k väčšiemu celku a 5 sieťových hotelov (tabuľka 1).

Tabuľka 1 Klasifikácia hotelov podľa vybraných hľadísk

Rozdelenie hotelov z hľadiska	Kategória	Počet hotelov	Podiel v %
koncentrácie	nezávislé hotely	33	66
	kvázi sieťové hotely	12	24
	sieťové hotely	5	10
lokalizácie	v horských strediskách	22	44
	v mestských strediskách	21	42
	v kúpeľných strediskách	7	14
triedy	**	6	12
	***	26	52
	****	18	36
veľkosti	malé hotely (do 100 lôžok)	19	38
	stredne veľké hotely (101 až 250 lôžok)	21	42
	veľké hotely (viac ako 250 lôžok)	10	20

Zdroj: Vlastné spracovanie, 2014.

Okrem toho sme hotely rozdelili podľa lokalizácie, triedy a veľkosti. Vo výberovom súbore dominujú hotely v horských strediskách, nasledujú hotely v mestách a v kúpeľných miestach. Z hľadiska triedy sú najpočetnejšie hotely***, ďalej hotely****, ** a *. Podľa veľkosti hotelov prevládajú stredne veľké hotely, malé hotely a veľké hotely.

Pri výpočte mier efektívnosti sme použili nasledovné premenné:

- počet izieb, ktorý zohľadňuje veľkosť hotela, a teda rátame s variabilnými výnosmi z rozsahu (vstup),
- priemerné ročné mzdové náklady = (počet zamestnancov * priemerná hrubá mzda) * 12, ktoré sú jednou z najvyšších nákladových položiek v cestovnom ruchu (vstup),
- celkové ročné tržby = dosiahnuté ročné tržby za ubytovacie, stravovacie a doplnkové služby (výstup).

Pomocou lineárneho programovania sme vypočítali Malmquistov index a model SBM pre jednotlivé hotely. Z dôvodu zachovania anonymity ekonomických údajov hotelov, sme nezávislé hotely označili ako NH, kvázi sieťové hotely ako KSH a sieťové hotely skratkou SH. Druhý a tretí stĺpec zachytávajú miery efektívnosti hotelov vypočítané použitím modelu SBM (tabuľka 2).

Tabuľka 2: Výsledky Malmquistovho indexu

Kategória	Miera efektívnosti v roku 2010	Miera efektívnosti v roku 2013	Malmquistov index 2010=>2013	ZTE 2010=>2013	TZ 2010=>2013
NH28	0,1865	0,9715	4,7832	5,2102	0,9180
NH14	0,9987	0,9999	2,7634	1,2843	2,1517
NH23	0,2830	0,7867	2,2412	2,7801	0,8061
NH10	0,3546	0,7246	2,0179	2,0437	0,9874
NH12	0,1225	0,2190	1,7919	1,7870	1,0028
NH31	0,2989	0,5225	1,7319	1,7479	0,9909
NH8	0,3612	0,5859	1,5887	1,6224	0,9792
NH4	0,2968	0,4397	1,4904	1,4816	1,0060
NH13	0,2886	0,4369	1,4759	1,5139	0,9749
NH2	0,7139	0,9994	1,4115	1,4088	1,0019
KSH2	0,2865	0,3921	1,3651	1,3683	0,9976
NH9	0,3437	0,4457	1,2681	1,2966	0,9781
NH1	0,3197	0,4088	1,2531	1,2789	0,9798
SH4	0,4106	0,5137	1,2383	1,2510	0,9898
NH25	0,2723	0,3312	1,2157	1,2162	0,9996
KSH7	0,3865	0,4642	1,2001	1,2010	0,9993
KSH5	0,4436	0,5034	1,1127	1,1347	0,9806
KSH11	0,3022	0,3320	1,0947	1,0988	0,9963
NH29	1,0000	1,0000	1,0929	1,0554	1,0355
SH1	0,5627	0,6056	1,0793	1,0764	1,0027
NH33	0,7435	0,8129	1,0716	1,0934	0,9801
KSH6	0,4104	0,4376	1,0586	1,0663	0,9928
NH7	0,2771	0,2869	1,0203	1,0355	0,9853
SH2	1,0000	1,0000	1,0135	1,0474	0,9676
NH3	0,4905	0,5035	1,0084	1,0266	0,9822
NH32	0,2918	0,2966	1,0075	1,0165	0,9911
NH5	0,7943	0,7935	1,0008	0,9990	1,0018
KSH12	0,4983	0,5029	0,9947	1,0092	0,9856
KSH10	0,6021	0,6017	0,9755	0,9993	0,9762
NH22	1,0000	1,0000	0,9584	0,9904	0,9677
NH20	0,2515	0,2428	0,9529	0,9654	0,9870
NH6	1,0000	0,7866	0,9449	0,7023	1,3455
NH30	0,9998	0,9998	0,9382	1,0406	0,9016
KSH3	0,5997	0,5744	0,9348	0,9579	0,9759
NH11	0,9997	0,9998	0,9063	0,9357	0,9685
NH24	0,5022	0,4633	0,9060	0,9226	0,9820
KSH9	0,4966	0,4518	0,9027	0,9097	0,9922
KSH8	0,2710	0,2425	0,8945	0,8947	0,9998
NH15	0,5803	0,5172	0,8858	0,8912	0,9939
NH18	0,6980	0,6116	0,8829	0,8762	1,0077
NH17	0,5423	0,4629	0,8361	0,8537	0,9793
NH16	0,5825	0,4922	0,8282	0,8450	0,9801
SH5	0,2601	0,2142	0,8142	0,8235	0,9887
NH26	0,4261	0,3353	0,7741	0,7870	0,9837
SH3	0,8356	0,8565	0,7503	1,0252	0,7318
KSH1	0,4366	0,2990	0,6753	0,6847	0,9864
NH27	0,4325	0,2918	0,6699	0,6747	0,9929
NH21	0,6911	0,4569	0,6519	0,6611	0,9861
KSH4	0,4448	0,2896	0,6457	0,6511	0,9916
NH19	1,0000	0,4904	0,4819	0,4830	0,9978

Zdroj: Vlastné spracovanie, 2014.

Na základe výsledkov Malmquistovho indexu v štvrtom stĺpci sme hotely zoradili vzostupne. Takéto usporiadanie informuje o tom, s akou úspešnosťou hotely implementovali nové technológie a racionalizačné opatrenia do praxe. Piaty stĺpec zachytáva ZTE a v šiestom stĺpci sú uvedené hodnoty TE. Podľa posledných dvoch stĺpcov vieme určiť, či zlepšenie (zhoršenie) efektívnosti hotela bolo spôsobené rozhodnutiami manažmentu, alebo sa posunula hranica efektívnosti, ktorá spôsobila zmenu efektívnosti hotela.

V priebehu štyroch rokoch sa vplyvom rozhodnutí manažmentu efektívnosť zlepšila v 27 hoteloch, čo sa prejavilo v zmene efektívnosti vyššej ako jedna. Hotel NH 28 dosiahol najvyšší Malmquistov index, pretože v porovnaní s ostatnými hotelmi zaznamenal najväčší progres. Zatiaľ čo v roku 2010 dosiahol mieru efektívnosti 0,1865, v roku 2013 to bolo 0,9715. Miera tohto zlepšenia oproti ostatným hotelom vyjadrená Malmquistovým indexom bola 4,7832. Zmena technickej efektívnosti ZTE dosiahla hodnotu 5,2102, a tak vieme určiť, že hotel dosiahol zlepšenie miery efektívnosti vďaka prijatým opatreniam a použitým nástrojom, pretože hodnota technologickej zmeny TE je 0,9180, t.z., že hranica efektívnosti mierne poklesla, ale v porovnaní s hodnotou ZTE je táto zmena minimálna. Týmto spôsobom hotely dokážu vyhodnotiť efektívnosť prijatých rozhodnutí.

Najhoršie rozhodnutia urobil manažment hotela NH19, ktorý v roku 2010 patril medzi efektívne hotely, ale v roku 2013 jeho miera efektívnosti klesla na 0,4904. Miera tohto zhoršenia oproti ostatným hotelom vyjadrená Malmquistovým indexom bola 0,4819. Konkrétne dôvody neefektívnosti hotela vieme určiť podľa výsledkov modelu SBM, ktorý exaktne určí potrebu zmien vstupov a výstupov. Aby sa hotel NH 19 dostal na úroveň efektívnosti, musel by znížiť mzdové náklady o 40 %. Musíme zdôrazniť, že použitý vstup nie je práve ideálny, ale vzhľadom na nedostupnosť iných nákladových vstupov, môžeme efektívnosť vyhodnotiť len na základe dostupných údajov. Hotely by mali skúmať manažérske opatrenia za dané obdobie a vyhodnotiť, ktoré opatrenia boli účinné a ktoré neúčinné, aby v budúcnosti predišli opakovaným chybám.

Na komparáciu efektívnosti hotelov podľa kategórií, sme hotely rozdelili z hľadiska koncentrácie, lokalizácie, triedy a veľkosti a pre každú kategóriu sme vypočítali priemernú hodnotu Malmquistovho indexu. Miera efektívnosti z hľadiska koncentrácie sa výrazne neodlišuje. Najvyššiu mieru efektívnosti vyjadrenú Malmquistovým indexom dosiahli kvázi sieťové hotely, nasledujú sieťové hotely a nezávislé hotely (tabuľka 3).

Napriek nepatrným rozdielom v efektívnosti môžeme konštatovať, že sieťové (kvázi sieťové) hotely sú efektívnejšie ako nezávislé hotely. Z hľadiska lokalizácie dosiahli najvyššiu mieru efektívnosti kúpeľné hotely. Tento výsledok môže súvisieť so sezónnosťou služieb cestovného ruchu, ktorá sa týka viac horských a mestských hotelov. Kúpeľné hotely dokážu vykryť mimosezónu produktovými balíkmi a udržať si konštantné príjmy počas celého roka. Na druhom mieste sa umiestnili hotely v horských strediskách a najmenej efektívne sú hotely v mestách. Horské hotely profitujú najmä počas hlavnej sezóny a do značnej miery sú závislé od prírodných podmienok. Najhoršie sa umiestnili mestské hotely, ktorých by sezónnosť nemala tak ovplyvniť ako horské hotely, ale slovenské mestá nemajú dostatočný marketing a nie sú natoľko vyhľadávané ako v zahraničí, čo výrazne ovplyvňuje mieru ich efektívnosti.

Tabuľka 3 Priemerné hodnoty Malmquistovho indexu podľa vybraných hľadísk

Rozdelenie hotelov z hľadiska	Kategória	Priem. Malmquistov index
koncentrácie	kvázi sieťové hotely	1,208610
	sieťové hotely	1,194495
	nezávislé hotely	1,194338
lokalizácie	v kúpeľných strediskách	1,202811
	v horských strediskách	1,195700
	v mestských strediskách	1,192037
triedy	***	1,206565
	****	1,193114
	**	1,004260
veľkosti	stredne veľké hotely	1,196895
	malé hotely	1,193114
	veľké hotely	1,153697

Zdroj: Vlastné spracovanie, 2014.

Podľa priemerného Malmquistovho indexu je evidentné, že hotely strednej a vyššej triedy dosahujú vyššiu efektívnosť ako hotely nižšej triedy. Hotely*** dosahujú efektívnosť na úrovni 1,21, hotely**** 1,19 a hotely** dosiahli efektívnosť 1. Výsledok potvrdzuje, že hostia uprednostňujú komfortnejšie a kvalitnejšie hotely a aj manažérske opatrenia sú v týchto hoteloch účinnejšie.

Zaujímavý výsledok mier efektívnosti možno pozorovať z hľadiska veľkosti hotelov. Najvyššiu mieru efektívnosti dosiahli stredne veľké hotely, potom malé a napokon veľké hotely. Výsledok mohol ovplyvniť výberový súbor, v ktorom veľké hotely nepatria k efektívnym, alebo môžeme predpokladať, že väčšia kapacita neznamena automaticky aj jej vyššie využitie.

Na základe výsledkov korelačného koeficientu môžeme konštatovať, že väčšia kapacita produkuje vyššie tržby, pretože koeficient korelácie medzi počtom izieb a výkonom na jedného zamestnanca je 0,504 (tabuľka 4).

Tabuľka 4 Korelácia medzi ukazovateľmi

Ukazovateľ	Izby	Mzdové náklady	Výkon na 1 zamestnanca
Izby	1	0,403318	0,504371
Mzdové náklady	0,403318	1	0,879428
Výkon na 1 zamestnanca	0,504371	0,879428	1

Zdroj: Vlastné spracovanie, 2014.

Okrem toho silná priama závislosť je medzi mzdovými nákladmi a výkonom na jedného zamestnanca. To znamená, že hotely, ktoré platia zamestnancom vyššie mzdy, dosahujú vyššie tržby. Výsledok môže súvisieť s motiváciou zamestnancov, ktorí sú pri dostatočnom ohodnotení motivovaní podávať lepšie výkony.

Záver

Porovnávali sme efektívnosť hotelov na Slovensku v rokoch 2010 až 2013 použitím Malmquistovho indexu. Skúmané hotely sme rozdelili podľa koncentrácie, lokalizácie, triedy a veľkosti. Výsledky naznačujú menšie rozdiely v efektívnosti hotelov podľa koncentrácie a lokalizácie, kde sa ako najefektívnejšie javia kvázi sieťové/sieťové hotely a kúpeľné hotely. Výrazné rozdiely možno pozorovať medzi hotelmi z hľadiska triedy. Hotely*** dosahujú efektívnosť na úrovni 1,21, hotely**** 1,19 a hotely** dosiahli efektívnosť 1. Tento vývoj je výsledkom lepších rozhodnutí manažérov v hoteloch strednej a vyššej triedy. Okrem toho návštevníci cestovného ruchu začali uprednostňovať kvalitnejšie a komfortnejšie ubytovacie zariadenia hotelového typu. Môžeme preto predpokladať, že počet hotelov nižšej triedy bude postupne klesať. Z hľadiska veľkosti sa ako najviac efektívne javia stredne veľké hotely.

Aplikácia modelov DEA nie je náročná a po zvolení konkrétneho modelu je výpočet záležitosťou softvéru. Dôležitý je však výber vhodných vstupov a výstupov, od ktorých sa odvíja výsledok. Modely DEA je možné uplatniť aj v praxi cestovného ruchu, dôležitá je interpretácia výsledkov.

Prieskum na slovenskom hotelovom trhu na výskumnej vzorke 50 hotelov tak potvrdil, že príslušnosť k hotelovej sieti (sieťové a kvázi sieťové hotely) dosahujú nielen lepšiu efektívnosť, a to z hľadiska strednej a vyššej triedy a lepších manažérskych rozhodnutí. Vyššia efektívnosť znamená lepšie využívanie kapacity a vyššiu produktivitu na jedného zamestnanca. O efektívnosti hotela rozhoduje aj jeho lokalizácia a tým aj atraktivita cieľového miesta. Jedným z faktorov efektívnosti sú aj manažérske rozhodnutia. Toto všetko sú zároveň aj faktory konkurencieschopnosti sieťových hotelov.

Kľúčové slová: Efektívnosť. Hotel. Malmquistov index. Modely DEA.

Zoznam použitej literatúry

1. BARROS, C. P. 2005. Measuring efficiency in the hotel sector. In *Annals of Tourism Research*, roč. 32, 2005, č. 2, s. 456-477. ISSN 0160-7383.
2. BARROS, C. P., MASCARENHAS, M. J. 2005. Technical and allocative efficiency in a chain of small hotels. In *Hospitality Management*, roč. 24, 2005, č. 3, s. 415-436. ISSN 0278-4319.
3. HWANG, S. N., CHANG, T. Y. 2003. Using data envelopment analysis to measure hotel managerial efficiency change in Taiwan. In *Tourism Management*, roč. 24, 2003, č. 4, s. 357-369. ISSN 0261-5177.
4. CHILINGERIAN, J. A., SHERMAN, H. D. 1990. Managing physician efficiency and effectiveness in providing hospital services. In *Health Services Management*, roč. 3, 1990, č. 1, s. 3-15. ISSN 0748-8157.

5. KAO, C., CHANG, P. L., HWANG, S. N. 1993. Data envelopment analysis in measuring the efficiency of forest management. In *Journal of Environmental Management*, roč. 38, 1993, č. 1, s. 73-83. ISSN 0044-7447.
6. KERSTENS, K. 1993. Technical efficiency measurement and explanation of French urban transit companies. In *Transportation Research*, roč. 30, 1993, č. 6, s. 431-452. ISSN 0965-8564.
7. KLIEŠTIK, T. 2009. Kvantifikácia efektivity činností dopravných podnikov pomocou data envelopment analysis. In *Ekonomie a management*, roč. 12, 2009, č. 1, s. 133-145. ISSN 1212-3609.
8. MAHAJAN, J. 1991. A data envelopment analytic model for assessing the relative efficiency of the selling function. In *European Journal of Operational Research*, roč. 53, 1991, č. 2, s. 189-205. ISSN 0377-2217.
9. MAJOROVÁ, M. 2007. *Referenčné materiály k predmetu Optimálne programovanie II (časť DEA - Analýza dátových obalov)*. Nitra : Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, 2007. 54 s.
10. MOREY, R. C., DITTMAN, D. A. 1995. Evaluating a hotel GM's performance. In *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, roč. 36, 1995, č. 5, s. 30-35. ISSN 0010-8804.
11. ROHÁČOVÁ, V. 2013. *Využitie DEA modelov v procese riadenia podnikov*. Dizertačná práca. Banská Bystrica : Ekonomická fakulta UMB, 2013. 170 s.
12. SIGALA, M. 2004. Using data envelopment analysis for measuring and benchmarking productivity in the hotel sector. In *Journal of Travel & Tourism Marketing*, roč. 16, 2004, č. 2-3, s. 39-60. ISSN 1054-8408.
13. SCHEFCZYK, M. 1993. Industrial benchmarking: A case study of performance analysis techniques. In *International Journal of Production Economics*, roč. 32, 1993, č. 1, s. 1-11. ISSN 0925-5273.
14. THANASSOULIS, E., DUNSTATN, P. 1994. Guiding schools to improved performance using data envelopment analysis: An illustration with data from a local education authority. In *Journal of the Operational Research Society*, roč. 45, 1994, č. 11, s. 1247-1262. ISSN 0160-5682.
15. URI, N. D. 2001. Changing productive efficiency in telecommunications in the United States. In *International Journal of Production Economics*, roč. 72, 2001, č. 2, s. 121-137. ISSN 0925-5273.
16. WOBER, K. W. 2002. *Benchmarking in Tourism and Hospitality Industries: The Selection of Benchmarking Partners*. Oxford : CABI Publishing, 2002. 261 s. ISBN 978-08-51-995-533. Wyndham Worldwide Corporation. [online]. [cit. 2012-11-23]. Dostupné na internete: <<http://www.wyndham.com>>.

Adresa autorov: prof. Ing. Marian Gúčík, PhD., Ing. Katarína Uličná, Ekonomická fakulta UMB, Tajovského 10, 975 90 Banská Bystrica; e-mail: marian.gucik@umb.sk; katarina.ulicna@umb.sk

The Institution of Property as a System *Inštitúcia vlastníctva ako systém*

Olga Minochkina

The article is devoted to the elaboration of theoretical and methodological basis for the implementation of practical activities in transformation of the property in the contemporary Ukrainian transition economy; to the research of the institute of property as an independent unit of the analysis and a main component of the institutional system of the society.

Key words: Property. System of property. Methodological approaches. Institutions. Institutional system. Reform. Transformation.

Stat' je venovaná vypracovanju teoretických a metodologických východísk pre vykonávanie praktických činností v transformácii vlastníctva v súčasnej ukrajinskej transformujúcej sa ekonomike. Je zameraná na výskum inštitútu vlastníctva ako nezávislej jednotky analýzy a hlavnej súčasti inštitucionálneho systému spoločnosti.

Kľúčové slová: Inštitúcie. Inštitucionálny systém. Metodické prístupy. Reforma. Systém vlastníctva. Transformácia. Vlastníctvo.

JEL Classification: P₁₀, P₃₀

Introduction

The present critical state of Ukraine's economy is the result of very serious "crisis of birth" of an independent democratic state with a socially oriented market economy. Up to date the attempts have been carried out to implement economic reforms, which in its basis were not scientifically justified by imperative socio - economic concepts and were subordinate to the political and ideological aims and interests of the political forces in power. This approach to reform doesn't objectively make it possible to develop a strategy of economic growth and generally expand reproduction of the economy on the investment basis. It's because the property relations are given a key role in the system of socio-economic relations, the processes of transformation of property caused aggravation of the existing problems and the emergence of new contradictions in all spheres of public life of the newly formed country. The property system as the core of the socio-economic system that directly affects the processes of formation of basics of industrial and post-industrial society, therefore, it requires a deep study of the internal logic of its transformation and appropriate methods of reforming.

1. Creating and developing a theory of property

The philosophers and scientists have been creating and developing a theory of property rights for a long time. Theoretical views on the nature, origin and evolution of property rights, processes of their implementation, forms of functioning, research methodology and other issues associated with the property relations are highlighted in the works of the classic scientists F. Hegel, F. Engels, I. Kant, F. Ken, J. Keynes, P. Lafargue, J. Locke, K. Marx, J. Mill, G. Owen, P. Proudhon, D. Ricardo, K. Saint-Simon A. Smith, I. Schumpeter and others. It should be stressed that almost all of them developed theoretical concepts containing display of nature and economic content of property.

Theoretical concepts and practical aspects of solving the problem are given in the fundamental works of foreign scientists, representatives of various theoretical schools and directions, among them are A. Alchian, J. Galbraith, G. Demsetz, D. Commons, H. Coase, V. Leontiev, G. Markovich, A. Marshall, L. Mises, D. North, J. Robinson, V. Rostov, P. Samuelson, E. Furubotn, O. Williamson, etc. The works by the famous Russian scholars of the early twentieth century M. Bukharin, D. Ilmsk-Kutuzov, M. Balabanov, V. Nemchinov, G. Popov, M. Tugan-Baranovsky, V. Totomiants, O. Chayanov and others belong to the theoretical achievements of the world economic thought on property related works.

An important place among the debates in economic theory, as noted by the reviewer, is taken by contradiction of the representatives of liberal economic thought (L. Mises, F. A. Hayek, L. Robbins, Kirzner I., M. Rothbard, J. H. de Soto) and socialists (O. Lange, E. F. M. Durbin, H. D. Dickinson, M. H. Dobb, A. Lerner) as for the relative advantages and disadvantages of private and state kinds of property, which lasts long enough and involves several generations of fans of the both forms.

Theoretical concept of property in the historical context, its phenomenal essence and multidimensional problems are associated with this, modern tendencies of development of the property as a scientific basis for practical actions of the society on the way of its development are considered in the works by the Ukrainian and Russian scientists: L. Abalkin, Yu. Arkhangelsk, V. Bazylevych, A. Boyko, A. Galczynski, V. Zhukov, V. Inozemtsev, V. Kapelushnikov, G. Klymko, Yu. Kindzersky, V. Kolesov, R. Levita, I. Lukinov, A. Mamaluy, S. Mocherny, V. Nesterenko, O. Ojereliev, YaPappe, O. Paskhaver, M. Petrakov, O. Rodygin, O. Radzievsky, G. Rodyna, S. Stepanenko, V. Tykin, M. Finegold, D. Fedorenko, G. Cherkasov, A. Chukhno, etc.

Thus, world economic science has accumulated a lot of developments and significant ideas that have shaped the modern theory of property. The author did the research the methodological background of the present approaches to the property and its contents at the previous articles (Monochkina, 2013a,b). However, appreciating the achievements of scientists who studied the problem, it can be noted that many aspects and discussion questions remain insufficiently studied. The authors of monographic publications edited by V. Zhukov (2005, p. 12) did a thorough research of the property in the system of social and economic relations and they defined: “fundamental works, revealing the system of property in a modern economy have become the achievement of the scientific community, with the analysis of the relationships owning values was carried out on an interdisciplinary level, which seems to be a necessary condition of a comprehensive study property”. Ukrainian scientists, authors of well-known

works on the theory of property rights. V. Rybalkin and I. Laznya (2000, p. 5) prove that the property relations are not permanent, and exist as a social organism that is constantly changing". We believe that tools to study this body should be a system of methods, the application of which will allow to conduct a thorough and comprehensive examination of all its subsystems and debugging of its development in the desired direction. It should be recognized the priority in the overall property research programme on the basis of institutional theory of property rights, so now the process of finding out its significant shortcomings becomes very significant. V. Polterovich, arguing about issues of institutional design in the country attracts the attention of scientists to them and says: "we do not have a complete description of the most real institutions" (Frolov, 2008, p. 139) that directly concerns the institution of property. In modern economic literature it is considered that the methodology of system research of the property is already quite developed, but still "...remain controversial issues related to the definition of the essence and characteristics of the system property..." (Zhukov, 2005, p. 13), is practically not studied is the dialectics of the philosophical and ethical, socio-economic and institutional framework and factors of formation, extended reproduction of various forms, ways of appropriation and other. The scientists deal with comprehensive theoretical interpretation of those institutional processes that occur in the post-socialist transformation of economies and should include the formation of a modern competitive market economy and foundations of post-industrial society.

2. Aim and material of research

The aim of the article is a summary of the author's research results on the problem of the Institution of property as a system. Theoretical and methodological basis of the proposed study are both universally acknowledged achievements of domestic and world economic science, and the latest ones directed to the study of certain problems of research and developments in the field of socio-economic and institutional theory of property.

Theoretical studies of the modern system of property require clarification of the definition of the essence of the property, which will specify measures for its practical reform.

Ukrainian scientists A. Chukhno, P. Leonenko and P. Yukhimenko (2010), the authors of the fundamental work on institutional and information economy, highlighting the theoretical aspects of the property, including a large number of views on the property prefer the Marxist theory of property rights and economic theory of property rights, which in modern conditions is complemented by a theory of economic organizations. Evaluating these theories, scientists rely on the point of view of Western economists and express their own opinions as for the mistakes of some conclusions. For example, one of the basic tenets of the theory of property rights is the thesis that "the sphere of circulation is the main one in the economy, and society - a sequential chain of mutual exchanges "when "is actually in the economy plays a vital role production". There are also contradictions in arguments about that "transaction costs determine the nature of property rights and at the same time they are determined by them", hence the false conclusions appear. From the position of the Marxist theory the relations of property are a reflection of the system of economic (industrial) relations or other public method of production, that is, it is not certain relationships, but a special aspect of the of the entire system of industrial relations and the property form is interpreted as "the main,

determining the attitude method with the respect to all other relations of production, which was a criterion for determining the essence of economic system". Ukrainian scientists believe that understanding of the essence of property relations of people, not a person's attitude to certain things combines the positions of supporters of the economic theory of property rights and the Marxist approach. However, in the future scientists will focus only on certain aspects of property considering that "property in nature - this is the essence of economic phenomena, with the emergence of the state it becomes the law and legal forms and functions as an organic unity of its economic and legal content" (Chukhno et al., 2010, p. 284). The authors clearly distinguish between the concept of "property" ("a whole and its members...possession, use and disposal..." (Chukhno et al., 2010, p. 426) and property relations" as "wider generalized understanding" ("objective-subjective relations, where the object are the material, spiritual and environmental conditions of production and life (nature, means of production and labor power), as well as its the results (material benefits and services), and people, partnerships, associations, labour collectives, representatives of the state and the employees of the state apparatus are considered the subjects " and justify the conclusion that "...it is necessary to distinguish the economic and legal property, in accordance with economic and legal categories of property" (Chukhno et. all. , 2010, p.425).

V. Rybalkin and I. Laznya (2000) examine the substance, the essence and the internal structure of the property, its economic and legal content; the mechanism and forms of property; analyze historical types, kinds and forms of property; give the examples of methodological and theoretical principles of foreign and domestic scientists, which General theory of property is based on. The scholars have argued that "the social form of appropriation (property) - the category is multidimensional. This is a primarily economic base category, but it is legal background). At the same time, the property is the social, political, psychological, moral, ethical and ideological category" (Rybalkin, Laznya, 2000, p. 22). However, the authors of this theory admit its incompleteness for the reason that it reflects only the economic aspect of property in conjunction with its legal aspect (Rybalkin, Laznya, 2000, p. 6).

Considering the economic system of the society and the property of Ukrainian scientists G. Klimko, V. Nesterenko, L. Kanyshenko (1997), Aquino define the property as a "set of relations, multidimensional and multilevel phenomenon..." and the emphasis on such aspects of property as "social, political, moral-psychological and even ideological (Klimko et al., 1997, pp.58-59). Scientists substantiate the view that "property is one of those relationships that give rise to all economic, social and political structure of society. This is what defines property as a socio-economic basis for the functioning of economic systems" (Klimko, 1997, p. 68).

In this case, it is worth remembering the viewpoint of academician L. Abalkin, expressed in 1993 in respect to the problems connected with necessity of search of new paradigm in economic theory: "deep understanding of the totality of property relations and the role of these relations in the public system is required. They should be tried in theory not in the form of a simplified single-line but as a complex, internally inconsistent "bunch" of relations", which is constantly developing (Abalkin, 1993, pp. 13-14).

D. Frolov (2008) develops this idea in the studies of the evolution of post-Soviet institutionalism and justifies its position regarding the subject of economic institutionalism: "it is vital to add legal determinism to institutional research: in particular, it is time to recognize the primacy not "bundle of rights" but "beam of relations" of property".

Sharing the point of the view of Russian researchers that a systematic approach combines all known tools, techniques and methods of knowledge and according to the scientists of the modern features of systemic research method property (Zhukov et al., 2005, pp. 40 – 41), we also come to the conclusion that insufficient use of the potential of this method in the study of the problem of property. I.e. in the existing points of view about the nature of property are certain aspects of its rich content with the expression in “complex” or “spectrum” social and socio-economic relations arising in connection with the appropriation and subsequent provision of well being, and understanding of this conclusion is indisputable, but these relationships are not considered as “system” and cannot detect internal sources of development of the processes that reflects the concept of “property”.

Therefore, one of the most profound and solid research can be considered a collective monograph by Russian scientists edited by V. Zhukov (2005), which considers theoretical and methodological aspects of the property from the standpoint of classical (“traditional”), institutional and reproductive approaches. The study carried by the authors of the present work is based on the systemic method, principles, laws and pair categories of dialectics, the method of scientific abstraction, the relationship ontology, logic and epistemology. Scientists are conducting a detailed analysis of existing theoretical approaches to the study of essence property and focus on the objective necessity of a qualitative upgrading methodology and logic studying the deep foundations of this problem. The specifics of the property research methodology is bound to the ontology, that is, with the employment of appropriation of material welfare. Researchers consider internal contradiction property as interaction of two opposites in its essence: “economic forms of appropriation, due to “the way to work on a product that captures a specific level of real production socialization and social forms of appropriation, consisting of interconnected directly unity of public and official norms and rules regulating relations in the process of expropriation activity” (Zhukov et al., 2005, pp. 371-372). As for the requirements of the principles of the system approach and creation the Russian scientists determine: “the essence of property is in dialectical unity of its natural substance (employment and other ways of appropriation of material welfare) and public substances (creating, testing and reproductive institutions appropriation and material welfare) or public form of relations arising in the process of appropriation and provision of material welfare” (Zhukov et al., 2005, pp 46-47).

It should be noted that in modern economic research the point of view that the property is a very complicated system in which not only economic, but in general, public relations are focused, is well-known (Zhukov et al., 2005, p. 41). However, any of the existing theoretical-methodological paradigms does not match the requirements of the system approach to the definition of a substantial nature of the system of property, structure and interactions of the components, definition of objectives, determination of principles of functioning and others connected with the description of the system property. Often scientists study the impact of property as “core” and “basics” of the current socio-economic system on current economic processes which are carried out inside of it. Russian researchers suggest “the multidimensional impact of a specific system of property on a certain economic system, and under the system property is understood as interrelated unity of all its components and parts, which is developing” (Zhukov et al., 2005, p. 371). The basic requirements of a systematic method to the investigation of property, first of all “historicism and integrity,

that is, the unity of the political-economic, institutional and technical-economic approach” are given. Scientists emphasize the importance of the component of completeness as unity of all parts of the system property”, at the same time expressed that “it is obvious that this system includes certain “core” - the traditional object and subject of property, institutional entrepreneurs at all levels of the formation of norms and rules of appropriation of values, the spectrum of socio-economic and other relations arising in the process of appropriation the material welfare” (Zhukov et al., 2005, pp. 41-42). That is the system of property is being investigated, but there is no clear idea about the composition of its elements.

Through its own research, we concluded that the analytical and logical and epistemological program of study of the property essence and any problems associated with the property is formed by a system of property and only if the definition of its subsystems and elements and consideration of their interrelations acts as a natural phenomenon of “function” entity, the form becomes visible characteristic of the content, that is, “lies on the surface” of practical socio-economic and public interactions (Zhukov at all., 2005, p. 43).

The author researched the methodological basis of modern approaches to the interpretation of property rights on the basis of scientific analysis of the views of different economic schools and philosophical currents. Using the General theory of systems and system approach in the study of the evolution of scientific approaches to the analysis of essence and structure of the economic system, to the phenomenon of property, as a fundamental category of management, led to the construction of the structure of the economic system of society with the separation of property in interaction and linkages with other subsystems (Minochkina, 2013a). It should be noted that the leading role in the research of property almost unanimously is given to the political economic approach in understanding the key role of property in historical and economic process” and that “in any era, the property stands as an essential element of the economic system. Therefore, the transformation of forms of property... predetermines both social characteristics and the dynamics of their development” (Sychev, 2001, p.104.). However, the traditional methodology of economics (economic mainstream) does not meet the requirements of the effective solution of problems of transition in post-socialist countries, which is connected with the innovative restructuring of their economies on the basis of establishing effective mechanisms of functioning and investment. Innovative results of practical application can be obtained from the development of methodological approaches and theoretical concepts of institutionalism and evolutionism on the basis of the system approach and the unity of structural, functional and genetic aspects of the study of modern socio-economic systems.

Based on the application of evolutionary approach to the development of economic systems from the perspective of identifying their genetic essence and specificity, which is the object of research of a new aspect of evolutionary economics, evolutionary genetics, the system property can be considered as a living organism of economy and the basic foundation of economic activity. Thus, it becomes possible to answer one of the main issues of this new scientific direction, which is the location in the economy of its genetic level, that is, the understanding of “where the study of the properties of heredity and variability of economic organisms should begin to determine the initial level, where we begin to connect the natural and social field with material things, where self-development is originated and genetic characteristics of the economy are formed and inherited” (Inshakov, 2006, p. 12). The proponents of modern

evolutionary economics consider the economic processes in the economic system as open and irreversible ones, with constant external environment and the need to respond to them, that is, the economy is changing and the process of change and its laws must be the object of the study (Yepifanova, 2010, p. 19) that applies to the system of property. We can assume that it is in the system of property the mechanisms of heredity and variability, which make up the genetic level of evolution are formed.

Property, as a phenomenal essence, shows itself in the system of socio-economic relations, associated with the appropriation, organically incorporates itself into the content of strategic socio-economic categories and the basic institution of society. Hence it results in understanding of the essence of property as both endogenous and exogenous factors of the economic system (Minochkina, 2013b, p. 115) and the inclusion of the property relations in the developed by O. Inshakov model (2003) of the “core” development of the economic system. Then, according to the proposed approach, the product Q of interaction of endogenous factors can be expressed as a production function, where: A - human factor, T - technical, M - natural, material, V - property relations, Ins - institutional, O - organizational, Inf - information factors of its creation.

“The group of the first three factors (A, T, M), is transforming the objects of nature and includes human, technology, natural resources involved in production processes with the purpose of satisfaction of human needs in goods and services”; group of factors (Ins, O, Inf) “provides transaction of the created products, linking producers and consumers by overall relations in the process of distribution and exchange and socially integrating them with the help of institutions, organization, and information” (Inshakov, 2003, p. 17) and that is the system of property, playing the role of transformational and transactional factors takes a key place as “the output level, where we are beginning to connect the natural and social, the field and the material things” (Inshakov, 2006, p. 12), thereby reveals its phenomenal essence. Moreover, despite the acknowledged economic schools and trends of the fundamental nature of property relations that penetrate all spheres of social and economic life of society and are comprehensive; it is even possible to conclude that the system of property in full its structural elements (property as the essence of the relationship appropriation through relationships facilities, property, disposal, use; the object and subject property; a set of functional forms, types and kinds of property; the mechanism of functioning of property relations) (Minochkina, 2013a) can be identified with economic system. That is, the economic system is the system of property (and vice versa), hence the

$$Q = F(SV), \tag{1}$$

where SV - property system in accordance with natural substances property (economic relations).

It should be noted that there are different views on the problem of acquisition that allows us to admit the absence of a comprehensive theory of the acquisition. In many monographic publications acquisition as the key concept of socio-economic theory of property is practically not disclosed, the property of some works is considered as an acquisition, and in others is not identified. According to Rybalkin and Laznya (2000, p. 57) contradictions of different

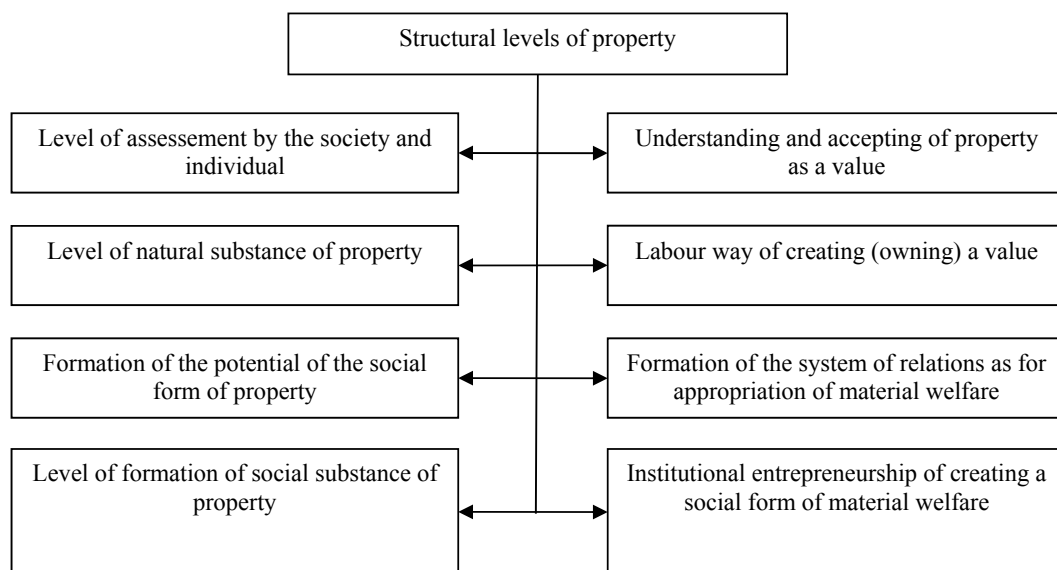
positions are excluded, “if you go to the division of property from its implementation...the actual (what happened) appropriation acts as property, and the appropriation is a process of realization of property...the process of formation of property”. Based on the methodological basics of scientists (Marx, 1844; Locke, 1960, p. 20) note that “...appropriation is conditional and therefore acts as alienation and alienation - as the appropriation. That is, the appropriation and alienation are two sides of the same relationship, but because paired categories” (Rybalkin, Laznya, 2000, p. 58) and “...the process of labour is the primary appropriation....Appropriation with the help of socio-economic relations is a secondary appropriation” (Zhukov et al., 2005, pp. 75-76). Identifying the content of both kinds of appropriation with the content of the concept “implementation of property”, Rybalkin and Laznya (2000, pp. 72 – 96) propose a structure and mechanism of realization of property, the final degree is the transition of specific economic forms of production relations in the system of the last - economic mechanism, which is an expression of the diversity of types and forms of property”.

Ukrainian scientists, authors of textbook on economic theory, published by G. Klymko and B. Nesterenko (ed. 1997), revealing the genetic structure of property relations through dialectical relationship pairing categories of appropriation and alienation, define the appropriation as an economic process, a way of transforming objects phenomena of nature and society, their useful properties on the real conditions of life activity of economic entities. Components of the appropriation are the relations of property, disposal and use... Contradictions in the system of “appropriation - alienation” is an internal source of self-development of property relations (Klymko, Nesterenko, 1997, p. 60) and argue that “property is one of those relationships that give rise to all economic, social and political structure of society..., this is what defines it as a socio-economic basis for the functioning of economic systems” (Klymko, Nesterenko, 1997, p. 68).

The authors of monographic publications edited by V. Zhukov (2005), recognizing the importance of understanding the nature of owning and its value in reproduction of the property and of the final product, as in the industrial system of socio-economic relations, and for the information society that is gaining momentum, systematize existing provisions in the area of the theoretical foundations of the property concept. Scientists describe the property as a socio-economic phenomenon and “substantial attribute of property”, which is manifested only within “particular historical social forms” and note that “modern economic civilization isn’t characterized by separate ways of property but by a particular system of appropriation, in which labor objectively serves as the basis of all activities for property”. In addition to labour ways of owning the socialized and rent-oriented “unlabour” ways are identified and analyzed. Researchers believe the fundamental understanding concerning the activities of the property “not all work as expedient human activity on creation of any product takes socio-economic form of owning activities ... only the work, which results in really rare in the public sense of valuable goods, access to which is competitive in nature” (Zhukov et al., 2005, p. 64). An important conclusion, which follows from the understanding of the dialectical unity of interests of man as an individual and as a member of society, is that “key socio-economic base of the system of property is seen as the process of appropriation by a person his ability to work” (Zhukov et al., 2005, p. 67).

The indicated group of Russian researchers emphasizes the methodological value of the proposed approach to definition of the essence of the property. Considering some aspects of the

property essence scientists focus on its mobility and ability to self-development. “This natural substance of the property serves as a material basis for this self-development and the basis of objective property transformation. Public substance of property owns more “overbuilt” signs and features acting as a “plot” of a subjective property reform. ...The property development is a process of interaction of natural and social substances, there is a unity of an objective transformation and a subjective reform” (Zhukov et al., 2005, p. 48). The scientists injected into the research programme “four-step genetic property structure”, picture 1.

Picture 1 Structural (creative) levels of property

Source: Zhukov et al., 2005, p. 94.

The proposed by the Russian researchers logic of understanding of the essence of property implies that “...the property has a certain form of (institutions) relations regarding the appropriation of values...” (Zhukov et al., 2005, p 322), “interior, immanent institutions of appropriation” and “institutions of public forms of appropriation”, “...norms and rules arising under natural substance of property can be considered as a natural basis of the social forms of appropriation, that is the final institutions adopted at a community level introduced by the socio-economic interactions (Zhukov et al., 2005, pp. 50-51). Based on the fact that “...the development of an entity acts not just as interaction of natural and social substances of property, but as interaction of existing systems contradictions” (Zhukov et al., 2005, p. 49) and the objective character of contradiction between economic and institutional owners is recognized, a tool of which can be innovative activity associated with the production of institutions, determining the content and logic of the process of appropriation of goods and regulating the relations between the economic agents regarding appropriation” (Zhukov et al., 2005, p. 50). Thus, as the authors of monographic publications rightly stress, the examined methodological approaches to the study of the problem of property, “...the institutional theory of property is logical and should be seen not as a separate research program, but only as a

part or an aspect of its General theory, a part of the single creation of property, appropriation, and the final product". In conclusion, then, scientists define: "In this case we should rather be talking about structural levels of property, first of all, socio-economic and institutional, and their theoretical analysis than about various theories of property as such". Then, in our opinion, there is a contradiction in combination of understanding of certain structural levels of property allocating "interior, immanent institutions of appropriation" and "institutions of public forms of appropriation" (Zhukov et al, 2005, p. 51) that explicitly form the institution of property.

And here again we have the manifestation of the problems associated with the heterogeneity of approaches of the main trends of institutional theory to the analysis of economic systems and economic activities, which are characterized by significant methodological differences, including the definition of the basic categories of institutionalism (Minochkina, 2013b).

According to J. Searle (2005, p. 6), one of the most authoritative representatives of contemporary analytic philosophy, "As before in the literature on institutionalism there is confusion as for what exactly the Institute is. What is ontology, the way of existence of institutional reality?"

The term "institutionalism", according to E. Mayburd (1996), "is based on the concepts of "institution" (custom, order) and "Institute" (the order set out in the form of the law or institution). However, often the "both are called institutions" is". According to J. Hodgson (2006), a permanent participant of methodological discussion and debate about the nature of the institutions, and it is impossible to disagree with him, "...it is impossible to carry out any analysis of functioning of institutions (organizations) or not having adequate idea of what they are... We have the possibility of removing some of the obstacles, to find such a definition, which would satisfy all scientists". J. Hodgson (2006, p 28) performs a detailed review of Western literature on this subject and his research, "without violating generally accepted in the scientific literature tradition, bases on the definition of institutions "as well-established and generally accepted set of social rules that structure social interactions". In the works of the leaders of the institutional aspects of the social and economic theory, the definition of the Institute is based usually on the concept of norms or rules that define the various aspects of socio-economic activity of entities or their groups (Kleiner, 2004).

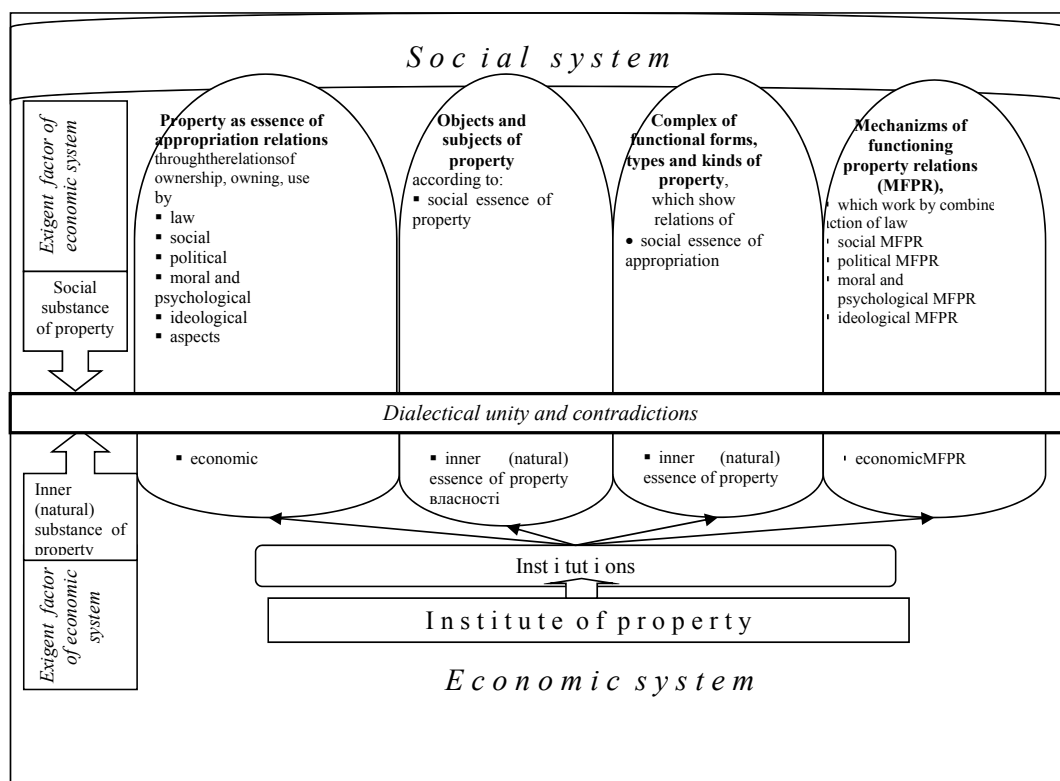
It is appropriate to focus on a critical assessment of the domestic economic institutionalism given by the Russian scientists. According to D. Frolov "formation of the system of categories of institutional economic theory is incomplete, and the development of laws haven't even started, as if they do not exist. ...There is no scientific basis of a system approach to the design of "cultivation" and "transplantation" of economic institutions" (Frolov, 2008, p. 138), that also can be attributed to the shortcomings of institutionalism in Ukraine. The objective necessity of strengthening of systematic institutional analysis is grounded in the works by O. Inshakov and D. Frolov (2005, p. 41) which are devoted to the disclosure of the biggest uncertainties of institutionalism and their solutions. Critically assessing the limits to institutionalism A. Moscovsky (2005, p. 77) also emphasizes the extraordinary relevance of systematic analysis of institutional relations and processes "because... apparently there is a tendency crushing, slicing views about the institutions, which is accompanied by the loss of a holistic view of society and decrease the certainty of the concept of the Institute". Russian scientists rightly recognize that in the system analysis of specific economic institutions

only the first steps have been made and the research in this field remains “a weak link” of institutional theory” (Frolov, 2008, p. 139).

We believe that the proposed by O. Inshakov and D. Frolov (2005) option as more reasoned and logical to identify the relationship of basic categories of institutionalism that gives you the ability to neutralize polysemantic term “institution” and the blurring of categorical reflection of institutional reality, and we perceived this option as a basic one in the own research on the institution property.

Carefully examining attempts of category specification of institutes and institutions in many scientific publications O. Inshakov and D. Frolov giving many arguments in favour of identification of these concepts and analyzing different positions, conclude: “...we insist on the necessity of differentiation between institutes and institutions” (Ishakov, 2010, p. 65). Bringing the difference in the understanding of institutions and institutes, scientists elaborate understanding of the evolutionary role of institutes as “hard structures” in economic systems, in contrast to “soft” institutions that are only “approved”, transmitted and stored, and define institutes as complex factors of production which are obvious complexes of interaction between institutions and organizations that reinforce effective institutions within the public system. Institutes are typical complexes of institutions performing functional genotypes of organizations, models of their functional structure that evolutionary happened. Each institute has a unique composition of formation and functioning of institutions, which provides the possibility of various forms of organization of human activity” (Ishakov, 2010, p. 72).

We believe that the given position is the key position from the point of view of the validity of the conclusions contained therein, and in the presence of methodological potential for further research of institute property. By understanding the economic evolution as a process of systemic nature the study of property relations in the system are relevant to the classical and institutional viewpoints into a unified concept of formation and functioning of the forms and methods of appropriation. It is known that in the evolutionary differentiation of economic institutionalism today there are three main trends - liberal (neo-institutionalism), radical (traditional institutionalism), moderate (“new” institutionalism) (Ishakov, 2010, p. 76), which significantly differ in approaches to the study of the property. In our view, institutional theory can come to “understanding” by forming a unified methodological approach based on a systematic approach and, accordingly, to consider the institution of property as a system and to explore it as a part of the system paradigm of analysis of the interconnected unity of subsystems, or elements, which are constantly developing, i.e. institutions, which form the institute. The author’s development of “anatomical structure of the institute of property as a fundamental of the institute of socio-economic system is schematically shown in picture 2.

Picture 2 Institute of property as a system

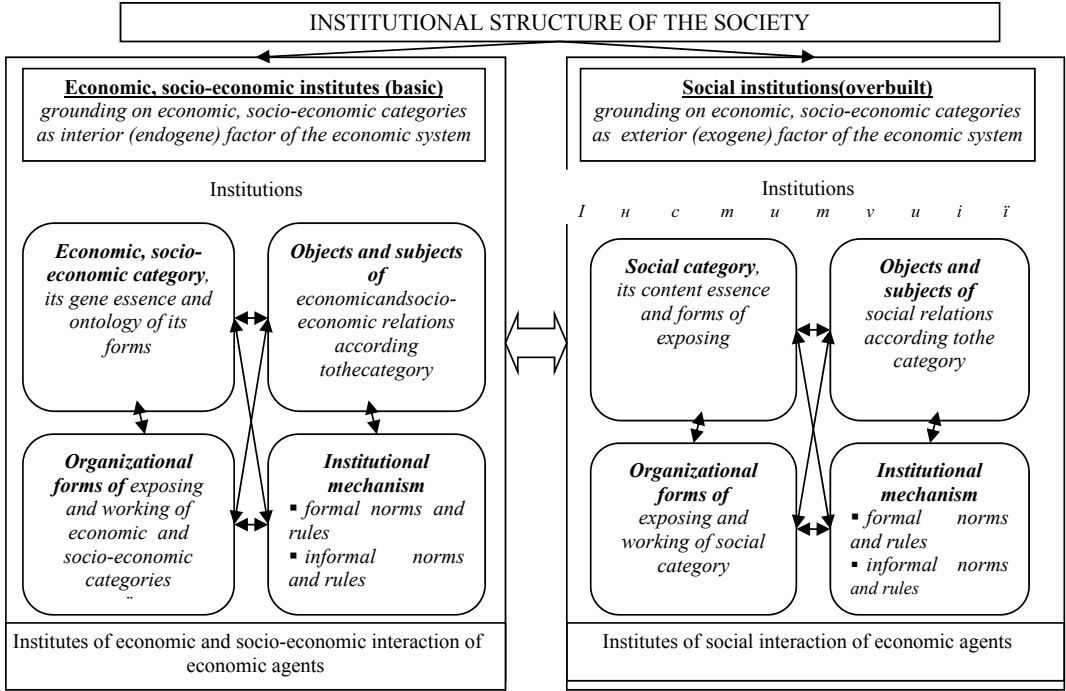
Source: Elaborated by the author on the base of the own research.

In the proposed version of the institutional understanding of the system of property it becomes obvious that the system of property forms the institutional reality of the socio-economic system. You must refer to J. Searle's idea about the meaning of the term "institute", his approach to understanding the institutional reality and recommendations provided by him. It's necessary to recognize that "...the institutional ontology is subjective" and "we should get into the institute mentally, to understand it, and to consider it in the research that investigation of the problem of the institute of property as an independent unit of analysis and as a component of the institutional system of the society is considered to be the main direction of the further research." The community has a logical structure... However, society is partly composed of the views, representations, and these representations are logical structures, and any theory which deals with such phenomena must contain a logical analysis of their structures (Searl, 2005, p. 27). Hence, the logical questions arise about the vision of the institutional structure of society as a living organism with the view of the institute's property as his spine, the foundation, and the need to study the interdependence and complementarity of the various institutions that make up the institutional system of society that is in constant motion and development.

The proposed system of understanding of the institution of property in the present approach can be used by us in the defining the part of the analysis of institutions. A notion of the institute is defined on the base of the logic as a system and its study as a part of the

system’s paradigm. The analysis the interconnected unity of subsystems, or elements, that is, institutions that form this institute provides an opportunity to approach the modeling of institutions as independent dynamic objects of the study.

In the author’s understanding of the institutional system of modern society that this system is formed by economic, socio-economic and social institutions (Minochkina, 2013b, pp. 115-116) as the systems created from certain elements of institutions, which is schematically shown in picture 3.

Picture 3 Institutional structure of the society

Source: Elaborated by the author on the base of the own research.

Thus, we come to a generalized understanding of the institute as a relatively autonomous integrated system and solving the problem of establishing its boundaries, which corresponds to the notion of a separate institute. In addition, the proposed approach to the definition of the institute can contribute to the solution in the ideological and defining matters that relate to subordinate relations between the main concepts of institutionalism, such as the institute and the institutions, institutes and organizations, etc. It is advisable to use a key category to the name of the institute that is founding for individual institute and forms.

System of property as an element of the economic system and the basic institution of society is continually evolving in response to changes in the social, cultural, political and other spheres of public life, including the deliberate action of a person, and at the same time it contributes to stability in the socio-economic system. According to the synergetic approach the system of property is characterized by self-organization and definition of the

order parameters, which adjust all other components of the socio-economic environment. Self-organization of the system of property makes it possible to resist the destructive processes that can occur in this system, as well as to change its structure or increase its order (complexity) in order to increase the reliability of the whole system. Synergetic approach can become an effective basis for creative interaction between scientists of different disciplines towards the development of a theoretical base for important and complex phenomenon of self-organization of the system of property.

Conclusion

As a necessary condition for the development of new approaches to the study of property rights the author has identified the combination (synthesis) of methodology of total property theory, new institutional Economics, theory of economic systems based on systematic, evolutionary and synergistic approaches. The processes of reforming property must reflect the requirements of its transformation despite the fact that changes to the system of relations within the natural substance property correspond to changes in the system of relations within the public substance and are made in a particular institutional environment. The formation of the institutional structure of a society based on a system property as a core of institution of society creates preconditions for ensuring a kind of synergy institutions of the institutional system of the country in the transitional period of its development.

References

1. АБАЛКИН, Л. 1993. Экономическая теория на пути к новой парадигме [Economic theory on the way to a new paradigm]. Вопросы экономики, 1993, № 1, с. 4 - 14. ISSN 0042-8736.
2. СЫЧЕВ, Н. В. 2001. Политико-экономическая концепция собственности и ее значение для анализа экономической системы России. Собственность в XX столетии [Political and economic concept of property and its significance for the analysis of economic system of Russia. Property in the twentieth century]. М.: Российская политическая энциклопедия, 2001, с.103-117. ISBN 5-8243-0254-5.
3. ЧУХНО, А. А. 2010. Інституціонально-інформаційна економіка [Institutional Information Economy], підручник А. А. Чухно, П. М. Леоненко, П. І. Юхименко; за ред. акад. НАН України А. А. Чухна. Київ : Знання, 2010. 687 с. ISBN 978-966-346-640-8.
4. ЕПИФАНОВА, Н. Ш. 2010. Роль и место синергетики в эволюционной экономике [The role and the place of synergy in evolutionary economics]. Вестник АГТУ. Сер.: Экономика, 2010, № 1, с. 16 - 23. ISSN 2073-5537 (Print).
5. ФРОЛОВ, Д. 2008. Институциональная эволюция постсоветского институционализма [Institutional evolution of the post-soviet institutionalism]. Вопросы экономики, 2008, № 4, с. 130 - 140. ISSN 0042-8736.
6. HODGSON, G. M. 2006. What Are Institutions? *Journal of Economic Issues*, 2006, Vol. 40, No. 1, p. 1 – 25; Дж. Ходжсон: Что такое институт? Вопросы экономики, 2007, № 8, с. 28 – 48. ISSN 0042-8736.

7. ИНШАКОВ, О. В. 2003. „Ядро развития“ в контексте новой теории факторов производства [„The core of development» in the context of a new theory of the factors of production]. Экономическая наука современной России, 2003, № 1, с. 11 - 25. ISSN 1813-2901.
8. ИНШАКОВ, О. В. 2006. Экономическая генетика как основа эволюционной экономики [Economic genetics as a basis for evolutionary economics]. Экономическая теория, 2006, с. 6 - 16. ISSN 1811-3133.
9. ИНШАКОВ, О. 2010. Эволюционная перспектива экономического институционализма [Evolutional prospect of economic institutionalism]. Вопросы экономики, 2010, № 9, с. 63 - 77. ISSN 0042-8736.
10. ИНШАКОВ, О., ФРОЛОВ, Д. 2005. Место институционализма в экономической науке [Place of institutionalism in economics]. Экономист, 2005, № 10, с. 39 - 44. ISSN 0869-4672.
11. КЛЕЙНЕР, Г. Б. 2004. Эволюция институциональных систем [Evolution of institutional systems]. Москва : Наука, 2004. 240 с. ISBN 5-02-032878-2.
12. КЛИМКО, Г. Н., НЕСТЕРЕНКО, В. П., КАНИЩЕНКО, Л. О., ЧУХНО, А. А. 1997. Основи економічної теорії: політекономічний аспект [Basic economic theory: political economic aspect]. Підручник Г. Н. Климко, В. П. Нестеренко, Л. О. Канищенко та ін. За ред. Г. Н. Климка, В. П. Нестеренка. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Вища шк. Знання, 1997. 743 с. ISBN 966-7767-16-7.
13. ЛОКК, Дж.: О государственном правлении [On the state governance]. Избранные философские произведения в 2-х томах. М., 1960. Т. 2. с. 20.
14. МАЙБУРД, Е. М. 1996. Введение в историю экономической мысли. От пророков до профессоров [Introduction to the history of economic thought. From the prophets to professors]. Москва : Дело, 1996. 496 с.
15. МАРКС, К.: Экономическо-философские рукописи 1844 года [Economic and Philosophic Manuscripts of 1844]. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. Издание 2. Том 42. Москва: Политиздат, 1974, с. 41 - 174.
16. MINOCHKINA, O. 2013a. Theoretical and methodological aspects of the definition of the system of property. In Науковий журнал «Менеджер». Вісник Донецького державного університету управління, 2013, № 2 (6), pp. 62-73. ISSN 2308-104X.
17. МІНОЧКІНА, О. М. 2013b. Синтез наукових напрямів і підходів стосовно проблем дослідження власності [The synthesis of scientific directions and approaches to the problems of researching of property]. In Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України: електронне наукове видання [Електронний ресурс]. Національний університет державної податкової служби України; гол. ред.: Л. Л. Тарангул, 2013, № 2, с. 104 - 118.
18. МОСКОВСКИЙ, А. 2005. Пределы институционализма [Limits of institutionalism]. Экономист, 2005, № 6, с. 77. ISSN 0869-4672.
19. РИБАЛКІН, В. О., ЛАЗНЯ, І. В. 2000. Теорія власності [The theory of property]. Київ : Логос, 2000, 279 с. ISBN 966-581-200-9.
20. SEARL, J. R. 2005. What is an Institution? *Journal of Institutional Economics*, 2005, No. 1. p. 1 – 22; Дж. Серл.: Что такое институт? Вопросы экономики, 2007, № 8, с. 5 - 27. ISSN 0042-8736.

21. ЖУКОВ, В. И. (ред.). 2005. Собственность в системе социально-экономических отношений: Теоретико-методологические и институциональные аспекты [Property in the socio-economic relations: Theoretical and methodological and institutional aspects]. Монография. Москва : Российский государственный социальный университет, 2005. 408 с. ISBN 5-9478-638-8.

Author's contact: Assoc. Prof. Olga Minochkina, CSc., National University of the State Taxation Service of Ukraine, 83003, Donetsk city, Goryachkina St., 13, Ukraine; e-mail: MonochkinaO@rambler.ru

Systém kvality vzdelávania na vysokej škole: koncepcia a štruktúra. Skúsenosti Ekonomickej univerzity v Krakove *Quality System of University Education: Concept and Structure. Experiences from Cracow University of Economics*

Jan W. Wiktor

Quality management is applied from business sphere to higher education institutions. Evaluation of quality is based on general principles in service marketing and on Bologna Agreement. The article introduces model approach to quality system in higher education institutions. The presentation of criteria for evaluation of quality presents examples from Polish universities and from application into Cracow University of Economics.

Key words: Education. Krakow University of Economics. Methods of Evaluation. Quality of Education. University.

JEL Classification: A₂₀, I₂₁.

Úvod

Kvalita vzdelávania je jednou zo základných kategórií vedeckých disciplín – pedagogiky a didaktiky. Pri jej identifikácii a analýze môže dôležité miesto zaujať aj marketing služieb. Teoretický význam v tejto oblasti, najmä vzhľadom na kategóriu kvality, je široký a významný – v hlbokých základoch procesov „zoslužobňovania“ spoločenského a ekonomického života a rozvoja ekonomiky služieb – presahuje oblasť marketingu. Môžeme tvrdiť, že sa stane základom pre mnohé vedné odbory a oblasti praxe (Rogoziński, 2000; Ďaďo a kol., 2006; Hall, 2007).

Marketing služieb predstavuje osobitný systém vytvárania a formovania ponuky – všetkých činností vykonávaných v oblasti služieb v podnikoch, verejných inštitúciách, charitatívnych organizáciách, a tiež – čo treba predovšetkým zdôrazniť – inštitúciách edukačného systému vrátane vysokých škôl a univerzít. Proces poskytovania edukačných služieb na univerzitách a formovania ich kvality vyžaduje náležitú perspektívu nadväzujúcu na základy univerzity a jej úlohy v spoločenskom živote. Perspektívu tohto tvorí nasledujúca úvaha. Vzdelávanie – okrem vedeckého výskumu a výchovnej funkcie – je základnou funkciou a hlavnou súčasťou poslania vysokej školy. Predstavuje hodnotu autotelického a zároveň aj inštrumentálneho významu. Vysoká škola sa má zamerať na hľadanie a hlásenie pravdy, podporovať spravodlivú, neobmedzenú a vážnu diskusiu o zásadných problémoch moderného sveta a podporiť formovanie zrelej osobnosti mladého človeka. „*Funkciou každej univerzity* – v tejto súvislosti je možné citovať slová pápeža Jána Pavla II. vyslovené

pri príležitosti inaugurácie Opolskej univerzity v roku 1994 – *je osobitná služba ľudskej kultúre, a to znamená predovšetkým službu pravde: snahu o jej spoznávanie, prenos a tiež jej ochranu. Ide o plnú a nefalšovanú pravdu o človeku a svete okolo neho. Slúžiac pravde, slúži sa človeku a brániac pravdu, bráni sa mu v tom, čo je pre neho najviac dôležité...*” (Ján Pavol II., 2003). Táto služba pravde a kultúre by mala byť súčasťou každej vysokej školy. Jej význam treba vnímať a skúmať nielen vzhľadom na vedecký výskum slúžiaci na hľadanie pravdy vo fungovaní spoločenských, ekonomických a technických systémov, a aj šíriť prostredníctvom univerzálneho vzdelania, kombináciou všeobecných znalostí teoretického a metodologického charakteru s praktickými zručnosťami – so súčasnou výchovou mladého človeka a vytváraním jeho názorov a zručností. Základnou rovinou osvojovania si poznatkov je učenie. Študent, ktorý sa po niekoľkých rokoch štúdia stane absolventom a zároveň akýmsi „ambasádorom” svojej univerzity, je v procese vzdelávania prijímateľom edukačných služieb. V období štúdia by mu univerzita mala sprostredkovať široké, interdisciplinárne poznatky, umožňujúce – na základe holistického prístupu – tvoriť stále nové, kreatívne riešenia budúcich spoločenských a ekonomických problémov a formovať, ako výstižne popisujú J. Horeháj a G. Nedelová (2010) „podnikateľského ducha”. Štúdium na univerzite má vytvoriť podmienky, v ktorých budú absolventi tvoriť atraktívne stratégie rozvoja svojich podnikov, inštitúcií a organizácií a navrhovať efektívne spôsoby ich vykonávania v podmienkach prehlbujúcich a stále sa rozširujúcich procesov internacionalizácie a globalizácie. Spôsob, akým to robia a robiť budú, závisí do značnej miery od kvality procesu vzdelávania.

1. Cieľ a materiál

Cieľom state je vymedziť základné prístupy k hodnoteniu kvality vysokoškolského vzdelávania a prezentovať model hodnotenia kvality vzdelávania ako ucelený systém. V nadväznosti na to charakterizujeme jednotlivé podsystémy ako je kvalita študijných plánov a programov, pedagogický proces a využitie výsledkov hodnotenia kvality vysokoškolského vzdelávania v aplikácii na Ekonomickej univerzite v Krakove. Materiál, ktorý spracúvame sme získali prieskumom na vybraných verejných i súkromných vysokých školách v Poľsku a využívame pritom vlastnú skúsenosť ako zástupcu rektora pre kvalitu vzdelávania na Ekonomickej univerzite v Krakove v rokoch 2008 až 2012.

2. Kategória kvality vzdelávania na vysokej škole

Ak berieme do úvahy systém kvality vzdelávania na vysokej škole, musíme poznamenať, že túto kategóriu môžeme vnímať a interpretovať rôzne a systému možno prikladať rôznorodý význam. Pre identifikáciu systému má zásadný význam pojem kvality, ktorý je nejednoznačný a rôzne definovaný (Malá, 2009; Kupisiewicz, 2012; Ďaďo, a kol. 2013). Podobná je situácia aj v prípade kvality služieb. Táto skutočnosť, ako píše A. Payne, sa deje vo všeobecnom rozmere – definovaná prostredníctvom stupňa, v akom služba uspokojuje požiadavky na ňu kladené, s prísnyim ohľadom na sledovaný cieľ. Kvalita služby je funkciou schopnosti organizácie na splnenie alebo dokonca prekročenie očakávaní kupujúceho (Payne, 1997, s. 267; Jonas, 2012, s. 140). Syntézou viacerých rôznorodých pohľadov je možné predpokladať, že systém kvality vzdelávania na vysokej škole obsahuje súbor princípov, prvkov a postupov zameraných na zabezpečenie

riadnej kvality procesu výučby, jeho kontinuálneho, systematického hodnotenia na základe objektívnych zásad a kritérií a formovanie smerov a spôsobov jeho nápravy a zdokonaľovania. Prvky tohto systému – ciele, požiadavky a očakávania priamo súvisia s hmotnoprávnymi otázkami v procese transferu poznatkov a ostatných prvkov výučby na vysokej škole, kvality prenosu informácií, spoločenskej komunikácie a medziľudských vzťahov medzi učiteľom a študentom.

Takáto široká definícia kvality vzdelávania vedie k záveru, že tento systém by mal v podstate zahŕňať všetky prvky, ktoré vytvárajú podmienky pre výučbu vyučovacích predmetov na vysokej škole. Z tohto dôvodu je možné rozlíšiť dva rozmery systému kvality vzdelávania, a to systém kvality vzdelávania v širšom zmysle a systém kvality vzdelávania v užšom zmysle.

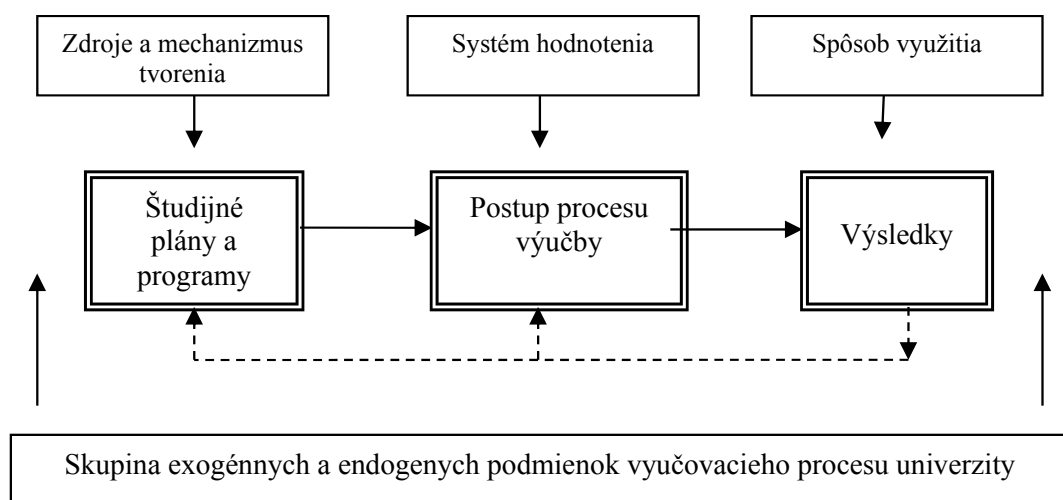
Širšie chápanie systému zahŕňa komplexné otázky, ktoré podmieňujú priamo, ako aj nepriamo, kvalitu edukačných služieb univerzity. Je preto zrejmé, že o kvalite vzdelávania – kvalite uskutočňovania vyučovacieho procesu, rozhoduje rad podmienok charakteru:

- technického, ktoré sa týkajú materiálnych podmienok podstatných pre edukačné služby (posluchárne, vybavené audiovizuálnymi prostriedkami, estetika atď.),
- organizačného (rozvrh hodín počas semestra, prestávky, optimalizácia harmonogramu akademického roka, bloková výučba v externom štúdiu atď.),
- osobného, ako je spôsob prístupu a vykonávania pracovných povinností iných pracovných profesií ako sú pedagogickí zamestnanci (pracovníci obsluhy, dekanátu, knižnice atď.).

Systém kvality vzdelávania v užšom zmysle sa týka otázok, ktoré priamo súvisia s vyučovacím procesom. Časté je jeho stotožnenie so systémom prieskumu výučby a sprevádza ho meranie stupňa spokojnosti študentov s prednáškami, cvičeniami a seminármi. Toto však nepovažujeme za správny prístup. Systém kvality vzdelávania na vysokej škole by mal zahŕňať tri vzájomne súvisiace rozmery problému kľúčového významu:

- vypracovanie plánov a študijných programov,
- hodnotenie vyučovacieho procesu a
- posúdenie výsledkov a spôsob ich využitia (obrázok 1).

Inými slovami uvedená trojica problémov vyjadruje nielen odpoveď na otázku – ako učiť, ale aj čo učiť a s akým výsledkom.

Obrázok 1 Systém kvality vzdelávania na vysokej škole (modelový prístup)

Zdroj: Vlastné spracovanie.

3. Štruktúra systému kvality vzdelávania

3.1. Tvorba študijných plánov a programov

Tvorba študijných plánov a programov je súčasťou systému kvality vzdelávania. V skutočnosti predstavuje obsah študijných programov, kvalifikačný rámec, ktorý určuje budúce, skutočné študijné výsledky, definované prostredníctvom kompetencií, postojov a zručností absolventov univerzity.

Rozhodnutie o študijných plánoch a programoch patrí v Poľsku medzi základné kompetencie fakultných rád a senátu každej univerzity. Dôležitú úlohu majú senátne komisie pre vzdelávanie a akreditáciu a komisie pre vzdelávanie fakultných rád. Určujúci význam v tejto súvislosti majú programové rady pre doktorandské štúdiá, pôsobiace v štruktúrach fakultných rád každej univerzity.

Súčasný právny princíp určujú, že univerzity majú povinnosť vytvárať študijné plány a programy výučby s prihliadnutím na existujúce normy a zásady výučby, definované prostredníctvom systému európskych a národných kvalifikačných rámcov, ktoré zahŕňajú vedomosti, zručnosti a postoje (Mazurek-Łopacińska, 2009). Postup a skúsenosti s realizáciou tých posledných v rámci európskeho vysokoškolského prostredia, si zaslúžia samostatnú komparatívnu analýzu v medzinárodnom rozmere (napr. Poľsko - Slovensko).

Kvalita systému vzdelávania kladie dôraz hlavne:

- na prípravu programového obsahu, kde okrem štandardov, dôležitú úlohu má vedecko-výskumná špecializácia jednotlivých pedagógov a katedier;
- pri tvorbe edukačných plánov a programov je nevyhnutné brať do úvahy očakávanie trhu práce. Výskumy zamerané na identifikáciu očakávaní zamestnávateľov majú byť založené na konkrétnych organizačných riešeniach, mať charakter trvalých väzieb a vzťahov univerzity s podnikmi a verejnými inštitúciami;
- úzky súvis programov s potrebami trhu práce majú byť spojené s kontinuálnou, hĺbkovou analýzou adaptácie absolventov v praxi, profilom ich kariéry a posúdením relevantnosti konkrétneho obsahu vzdelávania pre profesionálnu prax;
- pri formovaní obsahu vzdelávania a študijných programov treba zdôrazniť potrebu úpravy existujúcich riešení zameranú na zvýšenie študijnej mobility a možnosti výberu – väčšej samostatnosti študentov pri tvorení obsahu študijnej špecializácie. Rovnako skúsenosti niektorých univerzít a obsah Bolonskej deklarácie poukazujú na potrebu podporovať takúto presnú – otvorenejšiu, flexibilnú štruktúru a tomu prísť aj plánovanie štruktúry ponuky vyučovacích predmetov modernej univerzity, ktorá „vzdeláva pre budúcnosť“ („*Eruditio mores futurum*” - misia UMB v Banskej Bystrici) a vzdeláva pre potreby ekonomiky (Jędralska, Bernas, 2011). Je to veľká výzva, narušajúca štruktúru, zvyky a rutinu univerzity, najmä v kontexte demografických problémov, odchodu na štúdiá do zahraničia atď.

3.2. Metodika hodnotenia vzdelávacieho procesu

Často sa vo vyučovacom procese metodika hodnotenia zameriava na dve základné otázky – predmet hodnotenia a metódy jej formulácie (Kupisewicz, 2012). V prípade kvality vzdelávania na vysokej škole takýto prístup nie je dostatočný. V skutočnosti by mal zahŕňať štyri navzájom prepojené prvky:

- ciele systému kvality vzdelávania,
 - princípy hodnotenia kvality vzdelávania,
 - kritériá hodnotenia výučby a
 - formu hodnotenia a organizácie systému.
- Každý z nich podrobíme analýze.

Ciele systému kvality vzdelávania sú základným prvkom systému. Práve na ne sa vzťahujú zásady a kritériá hodnotenia vysokoškolskej výučby. Systému kvality vysokoškolského vzdelávania sa pripisujú nasledovné ciele:

- a) realizácia poslania univerzity z hľadiska výučby: výučba na univerzite ako vysokej školy má prioritný význam pre jej fungovanie. Práve v tejto oblasti by mala univerzita formovať svoju odlišnú identitu a upevniť svoje miesto na trhu;
- b) vytvorenie inštitucionálnych podmienok hodnotenia procesu vzdelávania, založenom na jednoznačných kritériách a postupoch hodnotenia;
- c) poskytnutie každému zamestnancovi informácie o prijatí spôsobe výučby študentmi, a tým vytvorenie predpokladov pre zlepšenie jej kvality,
- d) vytvorenie predpokladov pre vedenie univerzity – vedúcich katedier, dekanov a rektorátne útvary pre hodnotenie vedecko-pedagogických a pedagogických zamestnancov,
- e) zapojenie študentov do procesu hodnotenia a názorov na výučbu so zachovaním zásad spravodlivosti a objektívnosti.

Za princípy hodnotenia kvality vzdelávania sa pokladajú nasledovné pravidlá, ktoré majú najväčší význam:

- a) kvalita vzdelávania je základným prvkom kvality edukačných služieb poskytovaných univerzitou. Postoje ku kvalite vzdelávania je potrebné vnímať ako základný prvok väčšieho celku fungovania univerzity, všetkých jej organizačných subsystémov (systém kvality vzdelávania v širšom zmysle). To znamená, že všetci zamestnanci a všetky pracovné skupiny sú zapojené, aj keď v rôznej miere a rozsahu, do formovania kvality edukačných služieb a podieľajú sa na realizácii didaktickej časti misie univerzity. Táto rovina, v akej miere sa zamestnanec podieľa na úspechu misie univerzity a profesionálnej realizácii edukačných služieb, má byť základným predpokladom pravidelného hodnotenia zamestnanca;
- b) princíp odbornej výučby a realizácie procesu vzdelávania predstavuje nielen schopnosť vykonávať špecifické odborné činnosti, ale poskytovať také vyučovacie predmety, ktoré zodpovedajú konkrétnemu „povolaniu”, spájajúce vecné znalosti vyučovacieho predmetu, založené na aktuálnom kánone disciplíny a vlastných empirických výskumoch pedagóga s neustálym záujmom o metodiku výučby, s dodržiavaním špecifickej, osobnej, morálnej a etickej zodpovednosti za vzdelávanie študenta (dôraz na kategórie *morálneho kódexu* K. Prandyho). Profesionalitu vzdelávania vnímame aj širšie ako prvok organizačnej kultúry univerzity, ktorej základnými komponentmi okrem sprostredkovaných poznatkov a neustáleho zlepšovania predmetu výučby je aj zodpovednosť, úcta k ľudskej dôstojnosti, identifikácia s povolaním pedagóga, jednoznačnosť požiadaviek, spravodlivosť a objektívnosť hodnotenia študentov;
- c) princíp partnerstva – partnerstvo predstavuje formu spolupráce nezávislých subjektov uskutočňovanú s cieľom dosiahnutia vzájomnej výhody v dlhodobom horizonte. Partnerstvo v hodnotení výučby musí presne určiť štruktúru vzájomných výhod – *spoločného dobra* a poskytovať skutočnú hodnotu pre každého z účastníkov procesu výučby. Pedagógom

poskytuje možnosť získania spätnej väzby o vnímaní jeho práce a objektívne predpoklady hodnotenia prostredníctvom kontroly. Študentom prináša výrazné posilnenie charakteru štúdia a vzdelávania, zvýšenie miery ich vplyvu na tvorbu svojich hodnotení a posudzovaní, prostredníctvom ich zaradenia do procesu fungovania univerzity. Princíp partnerstva a transparentných medziľudských vzťahov musí byť založený na čestnosti na oboch stranách – presných požiadavkách na výučbu, jasnom, jednoznačnom a stabilnom systéme hodnotenia študentov učiteľmi a nestrannom, spravodlivom hodnotení učiteľa, zbaveného prvkov predstavivosti, hnevu atď. (Rajic, Ďaďo, 2013);

- d) princíp zákonnosti – všetky formálne postupy hodnotenia musia byť v súlade s právnymi predpismi platnými v oblasti vysokého školstva, princípmi akreditácie, postupmi a vnútorným právom univerzity;
- e) princíp kontinuity hodnotenia vzdelávacieho procesu. Systém hodnotenia kvality vzdelávania je neoddeliteľnou súčasťou fungovania vysokej školy. To znamená, že hodnotenie vyučovacích predmetov je nepretržitý proces, a nie jednorazová činnosť. Z toho vyplýva, že vyučovacie predmety uskutočňované každým zamestnancom by mali byť predmetom najmenej jedného hodnotenia v každom akademickom roku.

Tretím prvkom systému vzdelávania sú *kritériá hodnotenia výučby*. Tie majú umožňovať skutočné, objektívne hodnotenie procesu vzdelávania na univerzite. Musia byť presne a jednoznačne pochopiteľné (interpretovateľné) hodnotenými a hodnotiacimi. Prieskum uskutočnený na 10-tich vybraných verejných ako aj súkromných univerzitách v Poľsku dokazuje veľmi rozdielnú situáciu na jednotlivých vysokých školách. Je ťažké rozoznať väčšiu podobnosť konkrétnych postupov, podobné kritériá majú rôzne konotácie a interpretácie významu. Rozdielny je počet hodnotiacich kritérií, iný je aj rozsah hodnotenia z kvantitatívneho a kvalitatívneho hľadiska. Používané systémy hodnotenia na vybraných poľských vysokých školách sú uvedené v tabuľke 1.

Tabuľka 1 Kritériá hodnotenia vyučovacích predmetov na vybraných univerzitách v Poľsku

Kritériá hodnotenia (otázky v dotazníku): Jagelovská univerzita v Krakove 1. Správal sa učiteľ k študentom úctivo? 2. Bol učiteľ pripravený poskytnúť ďalšie vysvetlenia počas prednášok alebo počas konzultačných hodín? 3. Boli náročné otázky vysvetlené jasne a presne? 4. Naplňal učiteľ dostatočne stanovený čas vyučovacieho predmetu? 5. Bol hodnotiaci systém spravodlivý? 6. Bol sylabus vyučovacieho predmetu dostupný pre študentov? 7. Bola pre vyučovací predmet dostupná literatúra (knihy, skriptá)? 8. Bola úroveň poznatkov vyučovacieho predmetu vysoká? 9. Sprostredkúval učiteľ poznatky jasným, zrozumiteľným spôsobom? 10. Využíval učiteľ pri vyučovaní predmetu didaktické alebo audiovizuálne pomôcky? 11. Povzbudzoval učiteľ študentov ku kladeniu otázok a vyjadreniu nejasností? 12. Pripravovali ste sa pravidelne na vyučovanie? 13. Boli požiadavky kladené na študentov vo vyučovacom predmete vysoké? 14. Poskytol vám vyučovací predmet možnosť prehĺbiť si vedomosti? Stupnica hodnotenia: 1 (rozhodne nie), 2 (skôr nie), 3 (ťažko povedať), 4 (skôr áno), 5 (rozhodne áno)
--

Hlavná obchodná škola vo Varšave

1. Obohatil vyučovací predmet vaše vedomosti?
2. Splnil vyučovací predmet vaše očakávania?
3. Bol v súlade so sylabom z informátora?
4. Boli na ňom prezentované najnovšie vedecké úspechy?
5. Bol uskutočnený ústretovo/ komunikatívne?
6. Bol zaujímavý?
7. Inšpiroval k mysleniu, samostatnému štúdiu?
8. Uľahčilo používanie učebných pomôcok osvojenie obsahu?
9. Začínal a končil učiteľ vyučovanie načas?
10. Bol pripravený na vyučovanie?
11. Hodnotil prácu, skúšky (ak boli) spravodlivo?
12. Venoval sa študentom správne (vážne, zodpovedne)?
13. Bol k dispozícii na konzultáciách?
14. Vybrali by ste si toho istého učiteľa znovu?

Stupnica hodnotenia: 1 (hodnotenie minimálne) -5 (hodnotenie maximálne)

Ekonomická univerzita v Krakove

1. Vecná príprava na vyučovací predmet
2. Organizácia vyučovacieho predmetu (pravidelnosť, dochvilnosť)
3. Jednoznačnosť, presnosť formulovania vecných a formálnych podmienok pre študentov
4. Kvalita informácií o predmete, obsahu, podmienkach započítania, aktuálnosť sylabu
5. Presnosť prejavu, jasnosť, jednoznačnosť tvrdení, presvedčivosť argumentácií
6. Charakter príkladov, riešení, znázornenia problémov – nadväznosť na aktuálne spoločensko-ekonomické problémy
7. Vzťahy ku študentom (takt, ochota) počas vyučovania
8. Dostupnosť pre študentov mimo vyučovania, v čase konzultácií a spôsob komunikácie so študentmi (tradičnou formou, komunikácia on-line)
9. Miera využívania moderných učebných pomôcok
10. Spôsob a objektivnosť hodnotenia študentov
11. Celkové hodnotenie vyučovacieho predmetu

Stupnica hodnotenia:

- 1- veľmi nízka miera realizácie (negatívne hodnotenie daného prvku, kritéria)
- 2- nízka miera (uspokojujúca úroveň)
- 3 – stredná miera (priemerná úroveň)
- 4 – vysoká miera (primeraná, dobrá, správna úroveň)
- 5 – veľmi vysoká miera (veľmi dobrá úroveň)

Európska vysoká škola Jozefa Tischnera v Krakove (súkromná vysoká škola)

1. Do akej miery vyučovací predmet obohatil vaše znalosti
2. Ako by ste ohodnotili formu uskutočnenia vyučovacieho predmetu
3. Ako by ste ohodnotili schopnosť učiteľa vysvetliť zložité problémy
4. Ako by ste ohodnotili využitie času vyučovacieho predmetu
5. Ako by ste ohodnotili spôsob venovania sa študentom

Stupnica hodnotenia: 1 – 5, kde 1 predstavuje najnižšie hodnotenie, 5 – najvyššie hodnotenie.

Forma dotazníka: tradičná

Zdroj: Vlastný prieskum.

Každý hodnotiaci hárok v každej forme (dotazník tradičný, on-line dotazník) dáva priestor, umožňujúci študentom sformulovať vlastné pozorovania, komentáre, závery a názory aj mimo hodnotenia na základe uvedených kritérií.

Dôležitou otázkou metodického charakteru je forma hodnotenia a získavania názorov študentov, t. j. organizácia hodnotiaceho procesu. Bežným riešením je využitie tradičného dotazníka, t. j. vytlačenej sady otázok, na ktoré študenti odpovedajú na poslednej hodine vyučovacieho predmetu v semestri. Čoraz väčší význam získava dotazník on-line. Prieskum uskutočnený na vybraných univerzitách v Poľsku dokazuje rôzne skúsenosti v tejto oblasti. Časť univerzít zaviedla systém elektronického hodnotenia študentov, aj napriek relatívne mnohým kritickým hlasom a udržiava ho stále, časť ho prestala používať pre negatívne skúsenosti. Ďalšia skupina univerzít robí hodnotenie vyučovacích predmetov výlučne pomocou tlačeného dotazníka.

Uplatňovanie elektronického hodnotenia vyvoláva rovnako pozitívne, ako aj negatívne komentáre. V oblasti metodiky merania a hodnotenia výučby sú adekvátne úvahy vzťahujúce sa k dileme formulovanej proti dvom formám získavania verejného názoru v sociologickom prieskume – tradičného i elektronického dotazníka. Trend pozitívneho hodnotenia je jednoznačný a vyžaduje ho rozvoj informačnej spoločnosti (Pluta-Oleární, 2006). Okrem toho, zručnosti súčasných študentov v informačno-komunikačných technológiách sú vysoké a súhlasia so systémom elektronického hodnotenia. Moderná univerzita sa nielen „musí udržať“ v tomto procese, ale aj tieto zmeny predbehnúť a podporovať zodpovedné riešenia kvalitatívnych zmien.

Pri diskusii o zavedení elektronického systému hodnotenia výučby sa na mnohých univerzitách pomerne často uvádza argument „nízkej účasti“. Neveľký záujem študentov o vyplňanie elektronických dotazníkov a nereprezentatívnosť procesu hodnotenia výučby je silným argumentom, ktorý je možné prekonať tvrdením, že systém hodnotenia vyučovacích predmetov poskytuje študentom právo, ale neukladá im povinnosť. Rozsah a spôsob využívania právomocí prislúchajúcich študentovi patrí medzi jeho vlastné rozhodnutia. Takéto riešenie organizácie systému hodnotenia môže predstavovať stupeň plnenia výchovnej funkcie univerzity, funkcie správania sa k študentom ako k dospelým ľuďom, so svojim rozsahom práv a povinností.

3.3. Spôsob využívania výsledkov hodnotenia

Posledný prvok systému - spôsob využívania výsledkov súvisí s jeho cieľmi a zásadami. Výsledky procesu zabezpečovania kvality vzdelávania a súčasne hodnotenia kvality výučby zo strany študentov nachádzajú uplatnenie vo fungovaní vysokej školy, rovnako zvnútra ako aj zvonku, vo svojom prostredí. Za kľúčovú oblasť a spôsob vplyvu vnútorného systému poskytovania kvality vzdelávania pokladáme: (1) rozvoj jasnej identity univerzity, založenej na profesionálnej výučbe, kombináciou vysokých nárokov s priateľským, partnerským prístupom ku študentom, (2) vytvorenie základov pre formovanie správneho imidžu univerzity, založeného na uskutočnených výskumoch a kvalite vzdelávania, (3) využívanie systému kvality vzdelávania v propagačných kampaniach určených pre záujemcov o štúdium. Argumentmi o „vysokej kvalite vzdelávania“ univerzita môže prilákať na štúdium schopných mladých ľudí, ktorí chcú skutočne študovať a akceptujú vysokú latku požiadaviek výučby,

(4) vplyv na zamestnávateľov a inštitúcie trhu práce, médiá a ostatné zúčastnené strany univerzity, (5) personálna politika založená na jej silnom a priamom prepojení s výsledkami hodnotenia vyučovacích predmetov. Výsledky hodnotenia by mali byť podmienkou návrhu na ocenenia a odmeny zamestnancov univerzity (učiteľov) za úspechy vo vyučovacom procese.

4. Exemplifikácia – organizácia a skúsenosti so systémom hodnotenia výučby na Ekonomickej univerzite v Krakove v rokoch 2009-2012

Záverečná časť state predstavuje formu exemplifikácie koncepcie a metodiky hodnotenia kvality vzdelávania na vysokej škole na základe skúseností Ekonomickej univerzity v Krakove (UEK). Syntetická analýza v tomto bode môže predstavovať typ *case reaserch alebo case study* a byť príspevkom do diskusie o kvalite edukačných služieb poskytovaných vysokými školami (Wiktor, 2014).

Na UEK hodnotenie výučby na základe popísaných predpokladov začalo v máji 2009. Prieskumy nadobudli univerzálny charakter – zahrnuli vyučovacie predmety všetkých učiteľov, na všetkých troch stupňoch štúdia v dennej a externej forme štúdia. Výsledky prieskumu hodnotenia výučby na UEK v rokoch 2009-2012 zachytáva tabuľka 2.

Tabuľka 2 Syntetické hodnotenie prieskumu kvality výučby na UEK v rokoch 2009-2012

Špecifikácia	B-1; 5'2009	B-2; 01' 2010	B-3; 05'2010	B-4; 01' 2011	B-5; 05'2011	B-6; 01'2012	Spolu
Rozdané dotazníky	41 600	50 400	48 600	53 400	52 000	52 500	298 500
Počet vyplnených dotazníkov	22 026	23 893	22 704	27 095	24 266	26 454	146 438
podiel v %	53	47	47	51	47	50	49
Počet elektronických dotazníkov	x	14 335	18 130	22 399	10 657	22 843	88 316

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe výsledkov jednotlivých prieskumov.

Poznámka: B – poradové číslo anketového prieskumu

x - prieskumy elektronickou formou sa začali v januári r. 2010

Analýza má syntetický charakter a je vyjadrená prostredníctvom niekoľkých najdôležitejších aplikácií a pozorovaní.

1. Počet distribuovaných tradičných dotazníkov bol počas sledovaného obdobia 298 500 kusov, čo predstavuje priemer za semester 49 750 (41 600 – 53 400). Variabilita v počte dotazníkov medzi semestrami vychádza z variability počtu vyučovacích predmetov a nerovnomerného zaťaženia pedagogických zamestnancov počas akademického roka. Počet dotazníkov vyplnených študentmi v 6-tich semestroch bol 146 438 (priemer za semester 24 406 dotazníkov) a miera návratnosti 49 %.
2. Zapojenie študentov do elektronického systému hodnotenia výučby bola menšia ako v tradičnom systéme. V piatich po sebe idúcich semestroch prieskumu (2010 - 2012)

elektronické dotazníky vyplnilo 88 316 študentov, t. j. 17 663 za semester (72,2 % počtu tradičných dotazníkov).

3. Dôležitou vlastnosťou systému na UEK je zohľadnenie počtu vyplnených dotazníkov k maximálnemu, potenciálne možnému počtu. Ak predpokladáme s istou opatrnosťou, že počet vyplnených dotazníkov predstavuje na UEK cca. 140 000 – 200 000 každý semester (20 000 študentov a 7-10 vyučovacích predmetov v semestri) je možné konštatovať, že tradičnou formou bolo získaných 12,2 - 17,4 % všetkých možných hodnotení, a elektronickou formou 8,8 - 12,6 %. V súvislosti so skúsenosťami iných univerzít v Poľsku, by sa táto miera mohla považovať za relatívne vysokú a vyhovujúcu.

Záver

Stať predstavuje úvahu o kvalite vzdelávania na vysokej škole. V teoretickej časti predstavuje kategóriu kvality vzdelávania založenú na kombinácii klasického poňatia pedagogiky a didaktiky s tým, aké navrhuje marketing služieb. Zdôrazňuje viacrozmerný pohľad na kvalitu vzdelávania. Predmetom širšej analýzy sú ciele, zásady, kritériá hodnotenia a spôsob využívania výsledkov hodnotenia. V empirickej časti ide o prípadovú štúdiu založenú na skúsenostiach so systémom hodnotenia kvality vzdelávania na Ekonomickej univerzite v Krakove. Tieto skúsenosti môžu byť príspevkom do diskusie o tejto problematike. Systém hodnotenia kvality vzdelávania by mal konkretizovať prístup, filozofiu a záujem univerzity o poskytnutie vysokej kvality výučby, tvoriť vhodné, priaznivé prostredie pre vyučovanie a štúdium. Pri tomto prístupe je možné hovoriť o plnej realizácii poslania a funkcie každej univerzity, uskutočňovanom prostredníctvom vedeckého výskumu, vzdelávania a výchovy.

Kľúčové slová: Ekonomická univerzita v Krakove. Kvalita. Metódy hodnotenia. Vysoká škola. Vzdelávanie.

Zoznam použitej literatúry

1. ĎAĎO, J., PETROVIČOVÁ, J., KOSTKOVÁ, M. 2006. *Marketing služieb*. Bratislava : Epos, 2006. ISBN 80-8057-662-9.
2. ĎAĎO, J., TÁBORECKÁ-PETROVIČOVÁ, J., RIZNIC, D., RAJIC, T. 2013. Linking Service Quality and Satisfaction to Behavioral Intentions in Higher Education Setting. In *Ekonomický časopis*, roč. 61, 2013, č. 6. ISSN 0013-3035, s. 578 – 596.
3. HALL, H. 2007. *Marketing w szkolnictwie*. Warszawa : Wolters Kluwer Polska, 2007. ISBN 83-7416-756-4.
4. HOREHÁJ, J., NEDELOVÁ, G. 2010. Formovanie „podnikateľského ducha“. In *Ekonomika a spoločnosť*, roč. 11, 2010, č. 1. ISSN 1335-7069.
5. JAN PAWEŁ II w liście z okazji inauguracji działalności Uniwersytetu Opolskiego. In ZIEJKA, F. 2003. *Gaudium Veritatis*. In Świat akademickich wartości w nauczaniu Jana Pawła II. Kraków : Servo Veritatis, UJ, PAT, KUL, Angelicum, 2003. ISBN 83-89017-59-8.
6. JĘDRALSKA, K., BERNAIS, J. (red.). 2011. *Kompetencje absolwentów studiów ekonomicznych. Perspektywa nauki i biznesu*. Katowice : Uniwersytet Ekonomiczny, 2011. ISBN 978-83-7246-708-9.

7. JONAS, A. 2012. Jakość usług. In CZUBAŁA, A., JONAS, A., SMOLEŃ, T., WIKTOR, J. W. 2012. *Marketing usług*. Kraków : Wolters Kluwer, 2012. ISBN 978-83-264-1619-4.
8. KUPISIEWICZ, Cz. 2012. *Dydaktyka. Podręcznik akademicki*. Kraków : Impuls, 2012. ISBN 978-83-7587-922-3.
9. MALÁ, D., 2009. EFQM model výnimočnosti vo vzdelávaní. In *Podnikání v podmínkách Evropské unie*. Katowice : Gornoslaska Wyzsza Szkola Handlowa im. W. Korfanteo w Katowicach, 2009, s. 252-263. ISBN 978-83-60953-24-2.
10. MAZUREK-ŁOPACIŃSKA, K. (red.) 2009. *Proces Boloński w kształtowaniu systemu zapewniania jakości kształcenia*. Wrocław : Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, 2009. ISBN 978-83-7695-008-2.
11. PAYNE, A. 1997. *Marketing usług*. Warszawa : PWE, 1997. ISBN 83-208-1050-7.
12. PLUTA-OLEARNIK, M. 2006. *Rozwój usług edukacyjnych w erze społeczeństwa informacyjnego*. Warszawa : PWE, 2006. ISBN 83-208-1661-0.
13. ROGOZIŃSKI, K. 2000. *Nowy marketing usług*. Poznań : Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, 2000. ISBN 83-88222-08-2.
14. RAJIC, T., ĎAĎO, J. 2013. Modelling the relationships among retail atmospherics, service quality, satisfaction and customer behavioral intentions in an emerging economy context. In *Total quality management and business excellence*, roč. 24, 2013, č. 9-10. ISSN 1478 -3363, s. 1096 – 1110.
15. WIKTOR, J. W. 2014. *Servqual w ocenie jakości kształcenia w szkole wyższej - możliwości i ograniczenia w świetle badań empirycznych*. Wrocław : Prace Naukowe UE we Wrocławiu 2014 (v tlači).

Adresa autora: prof. dr hab. Jan W. Wiktor, Fakulta riadenia, Ekonomická univerzita v Krakove, ul. Rakowicka 27, 31-510 Krakov, Poľsko; e-mail: jan.wiktor@uek.krakow.pl

Trh s umením

The Art Market

Jaroslav Ďaďo, Izabela Ścibiorska – Kowalczyk

In 1989 East European Countries have moved from a centrally planned economy to a market economy. Dynamic growth of their economy has accelerated the process of capital accumulation, which allowed to cover not only the basic needs, but to invest. Today, capital markets are unstable, people lose their confidence in financial investments. Investing in art represents an alternative to the recovery of financial funds and brings also other benefits (e.g. aesthetic experience, the pleasure of art). In recent years, investment in art has become a worldwide trend and also in Poland and Slovakia more and more people begin to perceive art as an investment. This market has specific features, particularly in the sphere of marketing mix. Main purpose of this paper is to present the development and the state of Polish and Slovak art market.

Key words: Art. Art as Investment. Market. Marketing in the Art Market.

JEL Classification: M_{39} , Z_{11} .

Úvod

Zmena ekonomického systému v transformujúcich sa ekonomikách vrátane Poľska a Slovenska sa premietla najmä do trhových podmienok týchto krajín. Rast ekonomiky týchto krajín zrýchlil aj proces akumulácie kapitálu. Táto umožnila uspokojovať nielen základné potreby a investície do rozvoja podnikateľskej sféry, ale umožnila aj naplnenie vyšších duchovných potrieb, ktoré sa prejavili v nákupe umeleckých diel. Umelecké diela sa stali predmetom zberateľstva i formou investície. Trh s umením sa za posledné roky rýchlo rozvíja. Prax ukázala, že na trhu s umením je potrebné uplatňovať špecifické marketingové stratégie a nástroje marketingového mixu.

1. Osobitosti trhu s umením

Umenie pokladáme za perspektívnu investičnú komoditu so špecifickou aplikáciou marketingového mixu na trhu s umením.

Umenie ako investícia. Kapitálové trhy sú dnes veľmi nestabilné, v dôsledku čoho ľudia strácajú dôveru vo finančné investovanie. Rizikovejšími sa stali aj investície do nehnuteľností. Z toho dôvodu investovanie do umenia predstavuje alternatívu zhodnocovania finančných prostriedkov a prináša aj iné výhody (napr. estetické zážitky, radosť z umenia). V posledných

rokoch sa investovanie do umenia stalo vo svete trendom. Podobne aj v Poľsku a na Slovensku začína umenie ako investíciu vnímať čoraz viac ľudí.

Umenie sa vo sfére investícií dostáva na popredné miesto. Ide o investíciu, ktorá prináša vyšší zisk a menšie riziko. Investícia do umenia má pre investora okrem finančného aj estetický prínos. Investovanie v tejto sfére sa riadi špecifickými pravidlami a často prerastá do zberateľstva. Medzi obvyklé zberateľské predmety patria známky, mince, obrazy, veterány alebo starožitnosti. Ľudia chápu, že správne zvolená investícia do umeleckých diel môže majiteľovi za niekoľko rokov priniesť aj viaconásobné zhodnotenie. Investícia do umenia nie je citlivá na „prepady“, ktoré sú v dôsledku globálnych ekonomických kríz bežné pre finančné investície. Nestabilita trhu s finančnými investíciami vedie k stabilite alebo rastu investícií do umenia.

Zberateľmi sa stávajú úspešní športovci, podnikatelia alebo umelci. Jeden z najslávnejších amerických tenistov John McEnroe vlastní v New Yorku galériu, poľský tenista Wojciech Fibak je jedným z najväčších zberateľov poľského umenia, Steffi Grafová zbierala francúzskych impresionistov a Ivan Lendl má najväčšiu zbierku plagátov Alfonza Muchu na svete. Hranicu medzi zbierkou a investíciou je obťažné určiť. Už zbierka je investíciou. Investovanie do umenia má výhody i nevýhody (tabuľka 1).

Tabuľka 1 Výhody a nevýhody investovania do umenia

Výhody investovania do umenia	Nevýhody investícií do umenia
- možnosť vysokého zhodnotenia v krátkodobom horizonte, - umenie je poistkou proti inflácii a devalvácii, - nie je stanovená minimálna investícia, - odolnosť voči prepadom na finančných trhoch, - takmer daňová neutralita výnosu z predaja tejto investície, - riziko sa znižuje v dôsledku nízkej korelácie s inými finančnými aktívami, - možnosť ďalších ziskov získaných z požičania diela na výstavy, - umelecké diela sú mobilné, - umelecké diela sú poistiteľné proti udalostiam, - je to nová možnosť v investičnom portfóliu.	- vyššie nároky na vstupnú investíciu, - šanca na rýchly zisk je menšia, - trhy s umením nie sú regulované, trh je málo transparentný, - nedávajú pravidelný priebežný výnos, ako sú napr. dividendy, - umenie má relatívne nižšiu likviditu, - investovanie predpokladá určité odborné znalosti, - nároky na ochranu investície, - existuje riziko zneužitia a podvodu, riziko nákupu falzifikátu, - psychologické riziko z odmietnutia danej investície okolím.

Prameň: Vlastné spracovanie.

Marketing produktov umenia. O možnosti uplatnenia marketingu v umení a kultúre (v kontexte neziskového sektora), písali obšírnejšie Kotler a Levy v roku 1969. Marketing v umení a kultúre charakterizujú ako aktivitu prenikajúcu do všetkých oblastí, ktorú možno rovnako dobre aplikovať na výrobnú sféru, na služby, ľudí a neziskové organizácie. Neskôr Kotler a Scheff (1997, s. 29) považujú úzko trhovovo orientovaný prístup za nezlučiteľný s charakterom produkcie v umení a kultúre. Zdôrazňujú, že účelom neziskových organizácií v kultúre je prezentovať umelca a jeho odkaz čo najširšiemu možnému publiku.

Z hľadiska formulovania marketingových stratégií Johnová (2008, s. 28) klasifikuje umenie a marketing:

- kultúrnych organizácií,
- výtvarného umenia,
- reprodukčného umenia – zahrňuje vážnu a populárnu hudbu, divadlo vo všetkých jeho formách – činohra, balet, opera, pantomíma,
- mediálneho umenia - televízna a rozhlasová tvorba, texty, grafika a fotografie určené pre periodickú tlač,
- filmu vo všetkých jeho podobách – hraný, animovaný, dokumentárny; celovečerný, krátkometrážny; komerčný, inštruktážny a pod.,
- multimediálneho umenia – veľtrhy, komerčné výstavy, akcie, happeningy,
- literatúry a hudby – v zmysle diela, ktoré sa pri dodržaní zákona o autorských právach môže ďalej reprodukovat',
- obchodu s autorskými právami – spisovatelia, skladatelia, výtvarníci, režiséri a pod.,
- nakladateľskej a vydavateľskej činnosti literatúry, hudobných a filmových nosičov,
- architektúry,
- sponzoringu kultúry a mecenášstva (fundraising),
- využitia umelcov a umeleckých diel na reklamu a marketingové účely.

Pre každú z oblastí umenia je potrebné uplatňovať vlastný marketingový mix. V umení predstavuje produkt základný kameň marketingovej stratégie a má dominantnú úlohu aj pri determinovaní ostatných marketingových nástrojov. Pre umelecké dielo, ako produkt v umení, je najvýznamnejšou charakteristikou jeho jedinečnosť a nezameniteľnosť.

Okrem jedinečnosti má produkt v umení ďalšie osobitosti. Gero (2012, s. 191) uvádza najmä tieto: (1) produkt predstavuje nedostatkový tovar, (2) takmer vždy ide o originál, (3) reprodukovateľnosť – možnosť vytvoriť reprodukciiu, ktorá je multiplikovateľná, ale menej hodnotná, (4) možnosť masovej spotreby – v galériách, na koncertoch, v kinách a pod., (5) produkt sa neprispôsobuje trhu, ale úlohou marketingu je priťahnuť publikum k aktuálnej ponuke, (6) umelecké dielo sa „spotrebou“ neznehodnocuje, naopak nadobúda vyššiu hodnotu.

Tvorba ceny, zohľadňujúca umeleckú hodnotu, je ovplyvnená jeho výnimočnosťou a kvalitou tvorcu. Ekonomická hodnota produktu vyplýva v značnej miere z aktuálneho pomeru medzi dopytom a ponukou na trhu. Skutočné náklady na vznik diela vplývajú na cenu len zriedka. Cenové skoky vychádzajú z prezentácie diela na výstave, jeho obchodovania v aukcii alebo úmrtia autora. Takto stanovená cena sa niekedy vníma ako iracionálna. Akceptovanie vyššej ceny umožňuje prevaha emocionálneho postoja kupujúceho k dielu.

Marketingová komunikácia s trhom je sústredená do rúk galérií, aukčných domov/siení a sčasti do rúk autora. O umeleckých dielach často komunikujú masmédiá. Účinným nástrojom marketingovej komunikácie pre umelecké diela sú katalógy, ústne podanie majiteľov diel alebo plagáty.

Distribučný kanál na predaj umeleckého diela investorom alebo zberateľom tvoria ateliéry umelcov, predajne s umením a aukčné siene. Pre širšiu verejnosť sú to aj múzeá, galérie a výstavy. Dynamicky rozvíjajúcim sa distribučným kanálom sú aukčné domy.

Obchodu s umením sa zúčastňujú umelci, zberatelia, obchodníci s umením – jednotlivci (galeristi, dealeri, agenti), obchodníci s umením – inštitúcie (aukčné domy, galérie, múzeá) a špecialisti na umenie (znalci, experti, kritici).

Trh s umením. V ekonomickom zmysle sú umelecké diela výtvarného umenia komodity, tovarové jednotky, nepodliehajúce štandardizácii a majú heterogénny charakter. Ďalšou vlastnosťou umeleckých diel je, že kultúrne a národné dedičstvo sú často chránené (Białynicka-Birula, 2009). Charakteristickým znakom trhu s umením je prirodzené obmedzenie ponuky, pretože každé umelecké dielo je unikátne. Na rozdiel od iných produktov, trhovú hodnotu umeleckého diela súvisí so subjektívnymi pocitmi príjemcu – spotrebiteľa (Bal, 2014). Trh s umením je primárny a sekundárny. Primárny trh (Art Investment Funds a Fincial Centrum) pozostáva z transakcií, v ktorých umelec ako prvý predáva svoje vytvorené dielo. Na sekundárnom trhu sa prevažne predáva dielo už nežijúceho umelca (Potocki, 2011). Na trhu s umením možno investíciu kupovať priamo od umelca, na aukcii (tradične alebo on-line), v galériách, obchodoch s umením alebo priamo od iného investora. Nepriamy nákup predstavuje napr. nákup podielov v spoločnostiach vlastniacich umelecké diela, ktoré pôsobia na trhu s umením alebo od spoločností, ktoré investujú do diel umelcov, alebo nákup diel z umeleckých fondov.

Trh s umením sa vníma v spojení s najnovšími technológiami prezentácie a predaja, ako je internetový aukčný dom, databázy on-line a katalógy, webové prezentácie umelcov, vďaka ktorým je umenie stále bližšie k spotrebiteľovi. Podľa odborníkov zo sféry obchodu s umeleckými dielami sú príjmy z investovania do tejto komodity jednými z najvyšších, najviac stabilných v dlhodobom horizonte a sú odolné voči turbulenciám na svetových finančných trhoch (Dobrzyńska, 2014).

V posledných rokoch badať, že trh s umením nie je tak citlivý na ekonomickú krízu, ako iné komodity alebo iné oblasti ekonomiky. Investície do umeleckých diel predstavujú výhodnú alternatívu vkladov uskutočňovaných na neistých finančných trhoch a trhoch zahraničnej meny, kde kurzy môžu mať veľmi nepriaznivý trend. Umelecké diela, ako investícia, zaručujú často stabilný a dlhodobý zisk. Už pri prvých symptómoch finančnej krízy investori z oblasti cenných papierov (často v panike) presúvali peniaze z burzy na trh s umením. Niekedy aj s naivnou predstavou, že trh s umením je absolútne bezpečný pred krízou. Priotm v dlhšom časovom horizonte sa kríza dotkne aj trhu s umením (Niewiarowski, 2010). Nedávna globálna kríza spôsobila v porovnaní s trhom nehnuteľností krátkodobý pokles obchodovanej hodnoty umeleckých diel.

Globálny trh predaja umeleckých diel je v posledných rokoch dominujúci hlavne v Ázii, najmä ak ide o diela čínskych umelcov, kde hlavnými investormi sú bohatí jednotlivci a aukčné domy. Vývoj svetových trhov s umením prezentuje tabuľka 2.

Tabuľka 2 Štruktúra svetového aukčného trhu v %

Krajina/Rok	2007	2010	2011/2012	2013
Spojené štáty americké	41,70	29,90	26,10	33,70
Čína	7,30	33,0	38,80	33,70
Spojené kráľovstvo	29,70	19,40	22,70	21,10
Francúzsko	6,40	5,10	2,50	2,80
Nemecko	2,90	1,90	0,86	0,75

Prameň: Raports Artprice, Art Market Trends 2007 – 2013.

Ide o výnosy z aukčných predajov (dražby v percentách) piatich vybraných krajín: USA, Čína, Spojené kráľovstvo, Francúzsko a Nemecko. Tieto krajiny vedú na svetových aukčných trhoch. V roku 2007 mala Čína na globálnom trhu s umením podiel len 7,3 %, ale v roku 2010 už 33 %. Čína predbehla aj také veľmoci obchodu s umením ako je USA alebo Spojené kráľovstvo, ktoré na tomto trhu dominovali viac ako 50 rokov.

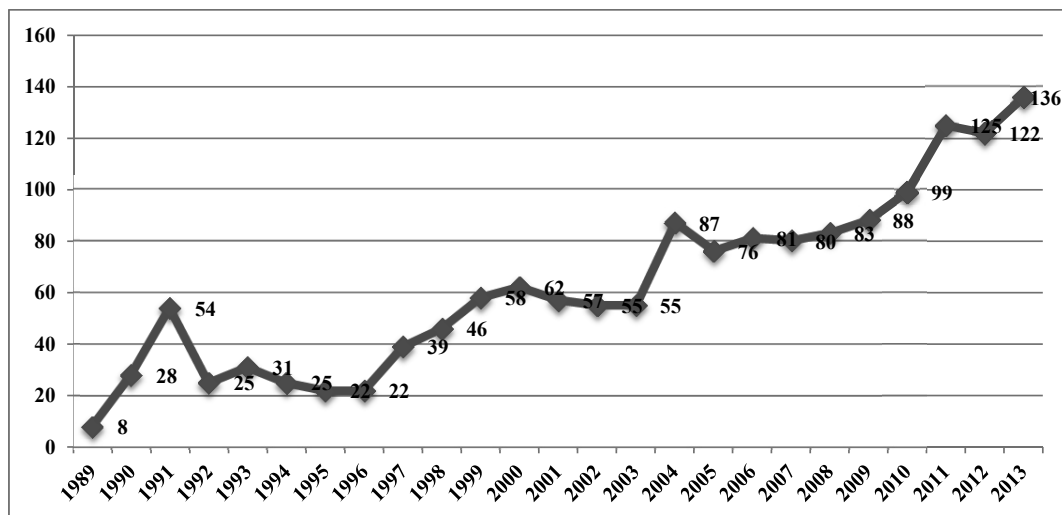
1. Cieľ a materiál

Cieľom state je identifikovať trh s umením v Poľsku a na Slovensku. Z rozsiahlejšieho prieskumu zameraného na postoje obyvateľov k investíciám do umenia prezentujeme výsledky zamerané na identifikáciu trhu s umením. Východiskom skúmania sú publikácie uverejnené v Art Market Trends, Art & Business a Art Market 2013. Vo vybraných oblastiach komparujeme výsledky prieskumu realizovaného na trhu s umením v Poľsku a na Slovensku.

2. Výsledky a diskusia

2.1. Charakteristika poľského a slovenského trhu s umením

Trvalý vzostupný trend v počte organizovaných aukcií v Poľsku zachytáva obrázok 1. Rok 2013 bol rekordný, kedy sa konalo 136 aukcií.

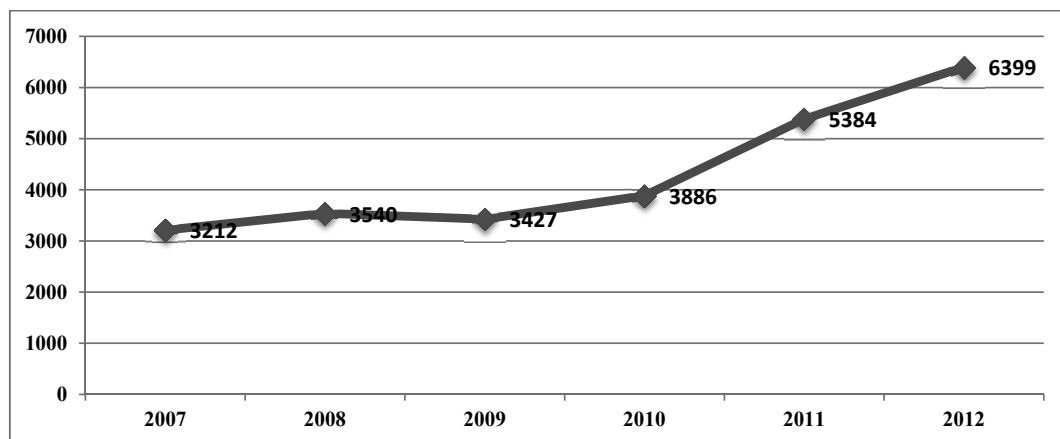

Obrázok 1 Počet aukcií organizovaných v Poľsku v rokoch 1989 - 2013

Prameň: Skate's Report: Focus on Polish Market; Art & Business.

Nákup na aukciách v Poľsku sa v posledných dvoch desaťročiach ukázal ako dobrá investícia. Priemerná ročná výnosnosť z 800 opakovaných predajov bola 25,7 %. V porovnaní s inými investíciami dostupnými na poľskom trhu v tom čase, umelecké diela dosiahli najvyššiu priemernú mieru návratnosti investícií. Podľa eGospodarka.pl (2013) sa efektívnosť investícií do umenia ukázala ako dvakrát lepšia než efektívnosť investícií

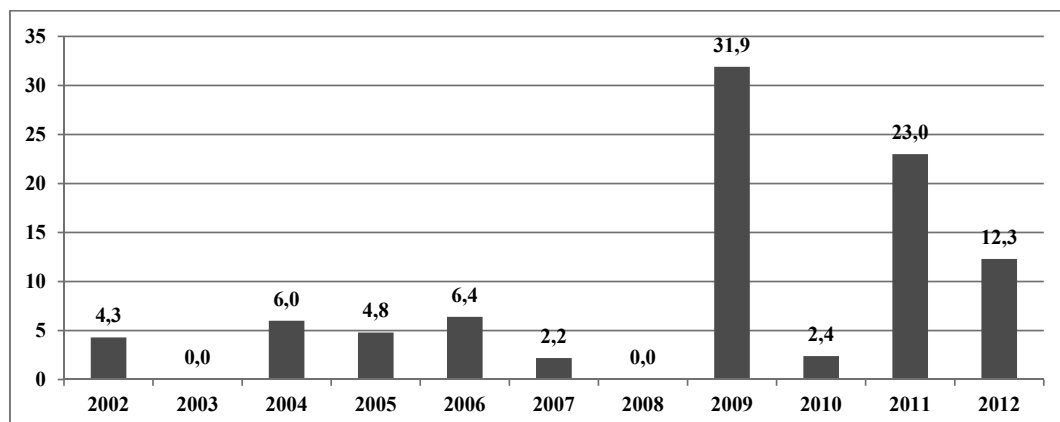
do finančných aktív. Pritom počet uskutočnených obchodov na aukciách je v porovnaní s inými komoditami investičných trhov malý (obrázok 2). Je potrebné dodať, že štatistika eviduje len inštitucionalizované obchody s umením. Nie je možné zosumarizovať obchody individuálnych investorov na neformálnom trhu.

Obrázok 2 Počet predmetov vydražených na aukcii v Poľsku v období 2007 - 2012

Prameň: Skate's Report: Focus on Polish Market; Art & Business.

Aj keď má umenie ako investičná komodita prevažne národný rozmer, sú autori a diela, ktorí túto hranicu prekonalí. Rastie objem obchodov umeleckých diel autorov aj na zahraničných trhoch. Predaj diel poľských umelcov na svetových aukciách v rokoch 2002 - 2012 sa vyznačuje vysokou volatilitou. Rok 2009 bol významný z hľadiska počtu a hodnoty transakcií poľského umenia predaného na aukciách po celom svete. Predstavoval 31,9 milióna USD.

Obrázok 3 Hodnota predaja diel poľských umelcov na aukciách vo svete v mil. USD

Prameň: Raport Art & Business.

Štruktúra poľského trhu je odlišná od štruktúry svetového trhu, a to predovšetkým vďaka silnému sústredeniu okolo tradičných umeleckých diel (kresby a maľby). Je potrebné poznamenať, že rok 2013 bol pre trh s umením rokom omladenia. Na rozdiel od situácie do roku 2000, kedy dominovalo staršie umenie, v roku 2013 sa predalo až 77,5 % umeleckých diel z povojnového obdobia a polovicu z diel prezentovaných v katalógoch tvorili diela mladých umelcov (mladších ako 40 rokov). Ponuka diel mladých umelcov je relatívne lacná, preto ich podiel na obrate sa pohybuje len málo nad 6 %. Priemerná predajná cena sa už niekoľko rokov pohybuje okolo 357 €. Len málo diel túto sumu prekročí viacnásobne. Dôležitým trendom v posledných rokoch je rast objemu transakcií umeleckých diel s predajnou hodnotou nad 1 190 €. Omladenie trhu je sprevádzané aj poklesom záujmu o staršie umenie a rastom dopytu po dielach povojnových a súčasných autorov. Podiel umenia vytvoreného po roku 1945 presiahol v roku 2013 rekordných 38 %. Investície do diel najmladších autorov sa v budúcnosti môžu ukázať ako najziskovejšie. Napríklad úspechy Wilhelma Sasnala, ktorého obraz pred niekoľkými rokmi stál tisíc PLN, ale už v roku 2007 na aukcii v Christie predal svoje dielo „Lietadlá“ za milión PLN. Predstavuje to rekordnú sumu za dielo mladého poľského umelca.

Poľský trh s umením v súčasnosti predstavuje asi 300 - 350 mil. PLN (71 – 83 mil. €). Investičný trh s umením je charakterizovaný vysokou centralizáciou (90 % z predajných galérií a aukcií sa konalo vo Varšave). Podľa Ústredného štatistického úradu v Poľsku existuje 777 múzeí, 352 galérií, niekoľko aukčných domov a veľa malých obchodov so starožitnosťami a súkromných obchodníkov a zberateľov. Vývoj na trhu s umeleckými dielami viedol v roku 2011 k založeniu prvého poľského fondu trhu s umením - Abbey Art Found (Gajewski, 2013). Fond má pomáhať nielen súkromným a verejným investorom, ale aj zahraničným fondom na trhu s umením, aby nakupovali konkrétne umelecké diela. Od založenia Abbey Art Found dosiahol pre investorov zisk 16,6 %.

Tabuľka 3 Výsledky poľského trhu s umením

Rok	2011	2012	2013
Obrat v mil. PLN	48,4	60,5	62,5
Počet transakcií	5 384	6 399	6 166
Počet aukcií	125	122	136

Prameň: Skate's Report: Focus on Polish Market.

Rok 2013 bol na aukciách v Poľsku rokom rekordov. Dielo „Nočné dobrodružstvo J. A. Callimachus“ od J. Matejku sa predalo za milión PLN. „Autoportrét s kvetom bodliaka“ od J. Malczewského kúpili za 920 tis. PLN. Rekordom na konci roka 2013, na poľskom trhu s umením bol predaj obrazu „Poľský Hector“ od J. Malczewského za 2,6 mil. PLN. Predaj diela „Dievčatá na lodi“ od J. Nowosielského v aukčnom dome Desi Unicum za 414 tis. PLN predstavoval oproti jeho poslednej dražbe v roku 1996 až 820 %-ný nárast ceny. Podrobnejší prehľad aukčných rekordov v Poľsku zachytáva tabuľka 4.

Tabuľka 4 Aukčné rekordy v Poľsku v roku 2013 v tis. PLN

Autor a dielo	Vyvolávacia cena	Predajná cena
J. Malczewski <i>Polský Hektor</i> (1913)	1 500	2 600
J. Matejko <i>Nočné dobrodružstvo J. Olbrachta s Kallimachom</i> (1881)	500	1 000
J. Malczewskiego <i>Autoportrét s kvetom bodliaka</i> (1911)	450	920
J. Chełmoński <i>Úsvit – Kráľovstvo vtákov</i> (1906)	750	810
E. Zak <i>Chlapec v špicatom klobúku</i> (1925)	500	650
W. Fangor <i>M8</i> (1969)	180	440
W. Fangor <i>M53</i> (1970)	350	400
J. Nowosielski <i>Dievčatá na lodi</i> (1981)	280	360
R. Kramsztyk <i>Akt s vejárom</i> (ok. 1930)	360	360

Prameň: Raport Rynek Sztuki 201,3 s. 42.

Na porovnanie uvádzame prehľad najdrahšie vydražených diel na Slovensku v aukčnej sieni SOGA od jej vzniku v roku 1997 až po súčasnosť (tabuľka 5).

Tabuľka 5 Najdrahšie vydražené diela na aukciách spoločnosti SOGA

Autor a dielo	Konečná cena v €
D. Zampieri <i>Chlapec s dalmatínom</i>	531 102
M. Benka <i>Po žatve</i>	180 000
M. Benka <i>Slovenská rodina</i>	176 000
C. Majerník <i>Utečenci</i>	170 000
A. Warhol <i>Margaréta II., dánska kráľovná</i>	170 000
F. Foltýn <i>Krajina od Mukačeva</i>	162 000
L. Fulla <i>Blumentál v zime</i>	160 000
E. Filla <i>Zátišie s azalkou</i>	140 000
P. P. Rubens <i>Mladý Bakchus</i>	122 000
Warhol <i>Hans Christian Andersen</i>	120 000
M. Galanda <i>Akrobat (Artista)</i>	120 000
M. Benka <i>V jeseni - Turiec</i>	120 000

Prameň: www.soga.sk

Medzi najznámejších poľských súčasných umelcov patria napríklad Wilhelm Sasnal, Paweł Althamer, Zbigniew Libera, Piotr Uklański, Jakub Ziółkowski, Aneta Grzeszykowska, Piotr Janas a ďalší. Na Slovensku je to Milan Laluha, Rudolf Krivoš, Vladimír Kompánek, Ondrej Zimka a ďalší.

Poľský i slovenský trh s umením má v najbližších rokoch ďalší rastový potenciál. Existuje preň určitá časť strednej vrstvy, podnikov (najmä bánk) a galérií, ktoré sa usilujú investovať voľné zdroje do umenia. Medzi faktory stimulujúce rozvoj trhu s umením patrí najmä:

- existencia legálnej možnosti exportovať umelecké diela, označované ako tovar kultúrneho charakteru, v zmysle národných predpisov a práva Európskej únie,
- rozvoj internetu, ktorý umožňuje voľný prístup k informáciám a eliminuje fungovanie neformálneho trhu s umením,
- možnosť získať prístup k databázam informácií o predaji na aukčných serveroch po celom svete, umožňujúcim zainteresovaným stranám overiť ceny predávaných diel,
- zvyšovanie úrovne služieb zákazníkom prostredníctvom aukčných siení a galérií (bezplatné ohodnocovanie a konzultácie o postupoch predaja, certifikácia pravosti nakúpených predmetov atď.),
- publikovanie v odbornej i bežnej tlači článkov o umení, o investovaní do umenia alebo o aukčných domoch, ktoré sa zameriavajú na umenie.

Uvedené fakty o trhu s umením a trendy na tomto trhu naznačujú, že tento trh si zasluhuje pozornosť pracovníkov marketingu a investorov, či už ide o predaj umeleckých diel, alebo ich prezentáciu ako investičnú komoditu.

Záver

Poľský i slovenský trh s umením zažíva dynamický rast, ale nedá sa porovnávať so svetovým trhom. Musí sa posudzovať oddelene, pretože je to mladý, rozvíjajúci sa a nezrelý trh, ktorý začal reálne fungovať až po roku 1989. Globálne aukčné trhy s umeleckými dielami, ale najmä v Spojenom kráľovstve, USA alebo Francúzsku existujú viac ako sto rokov. Do popredia sa dostáva aj trh v Číne.

Analýza poľského a slovenského trhu ukazuje, že ide o rozvíjajúce sa trhy, že na nich došlo k rastu počtu dražieb, ako aj zvýšeniu hodnoty dražených diel. Dôležitým faktorom v rozvoji trhu s umením je rastúca kúpna sila na oboch trhoch, lepšia právna úprava fungovania trhu s umením, zvyšujúca sa aktivita inštitúcií, ktoré sa zaoberajú obchodovaním s umeleckými dielami, ako aj rast ponuky a kvality odborných publikácií o umení.

Poľský a slovenský trh s umením je dosť koncentrovaný, výrazne regionálne orientovaný. Umelci v zahraničí, aj tí začínajúci, majú svojich agentov, ktorí pre nich robia marketing. Investície do umenia sa považujú za akúsi investičnú istotu, pretože na rozdiel od cenných papierov, umenie si uchováva svoju hodnotu aj počas hospodárskej krízy a výkyvov na kapitálových trhoch.

Kľúčové slová: Investícia. Marketing na trhu s umením. Trh. Umenie. Umenie ako investícia.

Zoznam použitej literatúry

1. BAL, I. 2014. *Dzieło sztuki to nie samochód*. [online], [cit. 2014-09-17]. Dostupné na internete: <<http://www.vistula.edu.pl/pol/page/o-uczeln/aktualnosci,dzieło-sztuki-to-nie-samochód-rozmowa-z-irena-bal-historykiem-sztuki-341>>.
2. BIAŁYNICKA-BIRULA, J. 2009. *Rynek dzieł sztuki w Polsce. Aspekty prawno-ekonomiczne*. Raport opracowany na zlecenie Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. 2009.
3. DOBRZYŃSKA, A. 2014. *Rynek sztuki w Polsce*. [online], [cit. 2014-03-19]. Dostupné na internete: <<http://bizneszone.pl/rynek-sztuki-polsce/>>.
4. GAJEWSKI, M. 2013. Rok 2013 na polskim i światowym rynku sztuki. In *Polska The Times*. [online], [cit. 2014-02-26]. <http://abbey.commo.pl/pl/media-o-nas/_rok-2013-na-polskim-i-swiatowym-rynku-sztuki>.
5. GERO, Š. 2012 *Komunikácia, umenie, marketing*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2012. 323 p. ISBN 978-80-558-0031-8.
6. JOHNOVÁ, A. 2008. *Marketing kultúrneho dedičtví a umení*. Praha : Grada Publishing, 2008. 288 s. ISBN 978-80-247-2724-0.
7. KOTLER, Ph., LEVY, S. J. 1969. Broadening the Concept of Marketing. In *AMA, Journal of Marketing*, roč. 33, 1969, č. 1, s. 10 - 15.
8. KOTLER, Ph., SCHEFF, J. 1997. *Standing Room Only: Strategies for Marketing the Performing Arts*. Boston : Harvard Business School Press, 1997. 576 p. ISBN 0-87584-737-4.
9. NIEWIAROWSKI, W. 2010. *Oblicza kryzysu na rynku sztuki*, Łódź. [online], [cit. 2010-04-12]. <<http://ryneksztuki.eu/images/stories/Artykuly/oblicza-kryzysu.pdf>>.
10. NIEWIAROWSKI, W. 2011. *Polski rynek sztuki ewoluuje?* [online], [cit. 2011-02-04]. <<http://www.antykwariusze.pl/aktualnosci/polski-rynek-sztuki-ewoluuje>>.
11. *Polski rynek sztuki na czele Europy Środkowej*. [online], [cit. 2013-04-11]. <<http://www.egospodarka.pl/93114,Polski-rynek-sztuki-na-czele-Europy-Srodkowej,2,39,1.html>>.
12. *Polski rynek sztuki rozwija się dynamicznie, choć daleko mu do światowego*. [online], [cit. 2014-08-23]. <<http://biznes.gazetaprawna.pl/artykuly/817343,polski-rynek-sztuki-rozwija-sie-dynamicznie-choc-daleko-mu-do-swiatowego.html>>.
13. POTOCKI, T. 2011. Sztuka inwestowania w sztukę. In *Art & Business*, 2011, č. 5. ISSN 0885-2545.
14. *Raport Rynek Sztuki 2013*. Wrocław : Media & Work. 2014, Portal Rynek i Sztuka Wrocław.
15. *Rynek sztuki Sztuka rynku*. Raport opracowany przez Deloitte Polska, 2013.
16. *To był dobry rok dla rynku sztuki*, [online], [cit. 2013-12-30]. Dostupné na internete: <<http://biznes.onet.pl/to-był-dobry-rok-dla-rynku-sztuki,42941,5595607,1,analizy-detal>>.

Adresa autorov: prof. Ing. Jaroslav Ďaďo, PhD., Ekonomická fakulta Univerzity Mateja Bela, Tajovského 10, 975 90 Banská Bystrica, e-mail: jaroslav.dado@umb.sk; Izabela Ścibiorska – Kowalczyk, Uniwersytet Ekonomiczny Wrocław, Pol'sko, e-mail: izabela.scibiorska@ue.wroc.pl; i.scibiorska@onet.eu

Analýza trendov v sociálnych službách *Analysis of Trends in Social Services*

Gabriela Korimová, Eva Kmet'ová

Social services should be available to everyone who depends on help from others with the aim of reintegration of such person into society or making it easier for such person to overcome the impaired health and/or social situation. A special group, who is dependent on others for help, is seniors with the biggest combination of health and social statuses. Due to the aging and longevity of the population a growing demand for social services occurs worldwide and thus there is an increasing demand for social services of various kinds and forms. One of the solutions in the development of social services is the process of de-institutionalization where the idea of supporting the social inclusion of the individuals in the form of community social services is promoted.

Keywords: Social services. Trends of development. Deinstitutionalization.

JEL Classification: C₁₀, J₁₁.

Úvod

Kvalita života je determinovaná viacerými sociálno-ekonomickými faktormi. Jedným z nich aj kvalita dožitia, ktorej úroveň by nemala klesať, ale naopak mala by byť relevantná predchádzajúcemu produktívnemu veku každého jednotlivca vrátane situácie, keď je odkázaný na pomoc iných formou poskytovania rôznych druhov a foriem sociálnych služieb.

V stati prezentujeme vývojové trendy sociálnych služieb v dvoch rovinách. V prvej rovine skúmame vývojové tendencie kvantitatívnej potreby sociálnych zariadení rôzneho charakteru, v druhej analyzujeme prebiehajúci trend transformácie a deinštitucionalizácie zariadení sociálnych služieb. Poukážeme na určitý sociálno-ekonomický rozpor medzi trendom rastu týchto zariadení a relevantnou legislatívnou úpravou, ktorá podporuje proces deinštitucionalizácie, t.j. znižovania počtu pobytových zariadení a ich nahrádzanie sociálnymi službami poskytovanými v domácom a komunitnom prostredí.

1. Deinštitucionalizácia zariadení sociálnych služieb

Deinštitucionalizácia evokuje rôzne názory, najmä znižovanie počtu pobytových zariadení sociálnych služieb. Podstatnou a hlavnou myšlienkou je postupný prechod z inštitucionálnej na domácu a komunitnú formu poskytovania sociálnych služieb tak, aby sa zvyšovala kvalita života osôb, ktoré sú odkázané na pomoc iných.

Vo viacerých európskych krajinách začali s procesom deinštitucionalizácie služieb tým, že postupne nahrádzajú pobytové zariadenia službami poskytovanými v rámci rodiny a komunity. Lídrom v tejto oblasti je Nórsko, ktoré deinštitucionalizáciu realizuje už niekoľko desaťročí. Proces deinštitucionalizácie smeruje k poskytovaniu sociálnych služieb, ktoré by reflektovali individuálne potreby človeka v jeho prirodzenom sociálnom prostredí. Moderný pohľad na sociálne služby znamená, že služby „migrujú“ k užívateľovi a nie naopak, že užívateľ je nútený „sťahovať sa“ za sociálnymi službami. Súhlasíme s názormi Cangára (2013), Vávrovej (2009) a ďalších autorov, že pri deinštitucionalizácii nejde len o zmenu formy bývania, ale najmä o zmenu prístupu k občanom so zdravotným postihnutím, deťom a seniorom.

Positívne trendy v ponímaní cieľov a úloh sociálnych služieb akceptovala aj Európska expertná skupina pre prechod z inštitucionálnej na komunitnú starostlivosť a v roku 2012 vytvorila dva dokumenty – Spoločné európske usmernenia pre prechod z inštitucionálnej na komunitnú starostlivosť (ďalej Usmernenia) a Manuál o využívaní európskych fondov pre prechod z inštitucionálnej na komunitnú starostlivosť. Tieto usmernenia ponúkajú komplexný prehľad na prechod z inštitucionálnej na komunitnú starostlivosť aj s príkladmi dobrej praxe. Usmernenia poukazujú aj na skutočnosť, že deinštitucionalizáciu nemôžeme chápať len ako zatváranie ústavov. Je to proces budovania širokej škály služieb v komunite vrátane prevencie, vďaka ktorým sa odstráni potreba existencie inštitucionálnej starostlivosti.

Na rozdiel od niektorých krajín západnej Európy, kde sa od 70. rokov minulého storočia zaoberajú problematikou procesu transformácie sociálnych služieb a v praxi podporujú bývanie v komunite alebo v domácom prostredí, začala Slovenská republika deinštitucionalizáciu len nedávno. Vláda SR, na základe odporúčania Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny, schválila dňa 30. 11. 2011 Stratégiu deinštitucionalizácie systému sociálnych služieb a náhradnej starostlivosti (www.employment.gov.sk). Prihlásili sme sa tak k celosvetovému trendu systematického odstraňovania modelu inštitucionálnej izolácie a segregácie osôb, ktoré vyžadujú dlhodobú pomoc a starostlivosť, k alternatívnym modelom služieb a opatrení, ktoré sú charakterom a realizáciou podobné podmienkam bežného života. Takáto zmena modelu je jedným z cieľov súčasnej politiky Európskej únie v oblasti sociálnej inklúzie a zdravotného postihnutia a je súčasťou záväzkov Slovenskej republiky v medzinárodnej ľudsko-právnej agende, napr. Dohovoru o právach dieťaťa a Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím. Okrem Stratégie deinštitucionalizácie systému sociálnych služieb a náhradnej starostlivosti, Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky schválilo 14. decembra 2011 Národný akčný plán prechodu z inštitucionálnej na komunitnú starostlivosť v systéme sociálnych služieb na roky 2012 – 2015. Vypracovanie tohto akčného plánu je jednou zo základných úloh Stratégie deinštitucionalizácie systému sociálnych služieb a náhradnej starostlivosti v Slovenskej republike.

„Základným zámerom transformácie a deinštitucionalizácie v Slovenskej republike je vytvorenie a zabezpečenie podmienok pre nezávislý a slobodný život všetkých občanov, odkázaných na pomoc spoločnosti v prirodzenom sociálnom prostredí komunity, prostredníctvom komplexu kvalitných alternatívnych služieb vo verejnom záujme (vytváranie nových služieb a opatrení alebo rozširovaním a využívaním existujúcej siete komunitných služieb), ktoré im umožnia slobodný a nezávislý spôsob života s podporou komunity, odborníkov, členov rodiny, dobrovoľníkov prechodom z prevažne inštitucionálneho spôsobu poskytovania sociálnych služieb na komunitnú starostlivosť a rozširovaním alternatívnych

možností uspokojovania potrieb detí, ktoré boli odňaté zo starostlivosti rodičov“ (Stratégia deinštitucionalizácie systému sociálnych služieb a náhradnej starostlivosti v Slovenskej republike, 2011).

Na základe skúseností z iných krajín, relevantných výskumných správ a štúdií hlavne z analýzy domáceho demografického prostredia a kúpyschopnosti dotknutých skupín sme zostavili zoznam prínosov a rizík, resp. prekážok, ktoré deinštitucionalizácia so sebou prináša (tabuľka 1). Zdôrazňujeme, že implementácia zahraničných skúseností v oblasti deinštitucionalizácie nie je na Slovensku možná bez akceptovania historických, politických a sociálno-ekonomických podmienok na národnej, regionálnej a miestnej úrovni, ktoré sa u nás vyprofilovali. Proces zmeny myslenia v tejto oblasti musí byť postupný a časovo diferencovaný, v opačnom prípade sa ciele deinštitucionalizácie nenaplnia, resp. uvedený trend vývoja sociálnych služieb nebude adekvátne akceptovaný a neprinesie želané pozitívne efekty.

Tabuľka 1 Prínosy a riziká deinštitucionalizácie zariadení sociálnych služieb

PRÍNOSY	RIZIKÁ
- nízkokapacitné ZSS rodinného typu, - odchod klienta z veľkokapacitného ZSS do domácej opatrovateľskej starostlivosti, - zvýšenie zamestnanosti prostredníctvom domácej opatrovateľskej starostlivosti, prípadne zamestnanie rodinného príslušníka, - zvýšená kvalita života v dôsledku lepšej komunikácie a individualizácie práce s klientom, - skvalitnenie príbuzenských vzťahov oproti vzťahom v ZSS, - zlepšenie zdravotného a psychického stavu klientov, - integrácia a inklúzia minoritných skupín, - väčšia možnosť rozhodovať o samom sebe, o svojom voľnom čase, - samostatnosť, možnosť naučiť sa domácim prácam, prípadne nájsť si vlastnú prácu, podpora rozvoja osobnosti, - možnosť zníženia prevádzkových nákladov na pracovnú terapiu (náklady na upratovanie, stravovanie) - dobrovoľnícka práca, - materiálno-technické zabezpečenie pod verejnou kontrolou registrujúceho subjektu (MPSVaR SR, VÚC), - kontrola ekonomicky oprávnených nákladov registrujúcim subjektom (MPSVaR SR, VÚC), - zákonná povinnosť v ZSS v otázke financovania „vreckového“, - deinštitucionalizácia vedie k zlepšeniu ochrany práv užívateľov služieb.	- nie každý sa môže z dôvodu ťažkého zdravotného, či psychického stavu vrátiť do rodiny, deinštitucionalizácia je ideálna pre klientov „s ľahším zdravotným postihnutím“, - starostlivosť v rodine – riziko straty zamestnania, zdravotné a psychické problémy (syndróm vyhorenia), - zníženie kvality poskytovaných sociálnych služieb v domácom prostredí, - poskytovanie sociálnych služieb bez verejnej kontroly opatrovateľa - rodinného príslušníka, - náhrada, resp. kumulácia príjmov domácnosti len na príjem invalidného alebo starobného dôchodku – bez kontroly použitia dôchodku pre odkázaného, - bez kontroly tzv. „vreckového“ v prípade odchodu klienta zo ZSS do domácej opatrovateľskej starostlivosti, - nie vždy vyhovujúce materiálno-technické zabezpečenie v domácom prostredí, - zrušenie inštitúcie - strata zamestnania pracovníkov, nevyužitie budovy, - problém financovania a presun peňazí pri rušení zariadení, - nedostupnosť potrebných komunitných služieb v okolí, - nedoriešená otázka financovania domácej opatrovania.

Prameň: Spracované podľa Korimová, G., Štrangfeldová, J., 2014

2. Cieľ, materiál a metodika

Cieľom state je analýza trendov v systéme sociálnych služieb na Slovensku, ktoré vznikajú v súvislosti s narastajúcim počtom pobytových zariadení a procesom ich deinštitucionalizácie. Pre naplnenie cieľa využívame domácu a zahraničnú literatúru týkajúcu sa sociálnych služieb, ale hlavne výsledky vlastného prieskumu, keď využívame získané štatistické údaje na analýzu trendov v časových radoch.

Podľa odbornej literatúry (Arlt a kol., 2002) je trend v časových radoch možné opísať pomocou trendových funkcií a kľzavých priemerov. Modelovanie trendu pomocou trendových funkcií sa používa, keď vývoj časového radu zodpovedá určitej funkcii času. Modelovanie trendu pomocou kľzavých priemerov sa používa vtedy, ak je vývoj radu v dôsledku silného vplyvu nesystematickej zložky nerovnomerný, alebo má extrémne hodnoty.

„Pri analytickej metóde je trend v časovom rade opísaný pomocou matematických funkcií, ktoré sú vyjadrené ako spojité funkcie času. Určenie trendu touto metódou je v nahradení empirických hodnôt y_t teoretickými hodnotami $\hat{y}_t$, ktoré ležia na trendovej funkcii. Ide o špeciálny prípad regresnej analýzy, kde ako vysvetľovaná (závislá) premenná je Y s realizáciami (hodnotami) y_t časového radu a nezávislou premennou je časová premenná t , pre $t = 1, 2, \dots, n$ “ (Kanderová, Úradníček, 2007, s. 144). Z veľkého počtu trendových funkcií, pri ktorých sa na odhad parametrov používa metóda najmenších štvorcov, sa najčastejšie využíva lineárna, parabolická a exponenciálna trendová funkcia.

Časový rad y_t môžeme zapísať v tvare: $y_t = Y_t + \varepsilon_t$, $t = 1, 2, \dots, n$,

kde Y_t je teoretická hodnota trendu v čase t a ε_t je náhodná zložka v časovom rade, pre ktorú platí: $E[\varepsilon_t] = 0$, $D[\varepsilon_t] = \sigma^2$, $cov[\varepsilon_t, \varepsilon_s] = 0$, pre $t \neq s$.

Lineárny trend, resp. trendovú priamku je možné vyjadriť v tvare: $Y_t = \beta_0 + \beta_1 t + \varepsilon_t$, kde β_0 a β_1 sú neznáme parametre a $t = 1, 2, \dots, n$ je časová premenná. Parabolický trend má tvar: $Y_t = \beta_0 + \beta_1 t + \beta_2 t^2 + \varepsilon_t$. Ide o pomerne často používaný typ trendovej funkcie. Pretože aj táto trendová funkcia je lineárna z hľadiska parametrov, použijeme na odhad parametrov metódu najmenších štvorcov ako pri lineárnom trende. Exponenciálny trend má tvar: $Y_t = \beta_0 \cdot \beta_1^t + \varepsilon_t$ (Kanderová, Úradníček, 2007).

Parametre β_0 , β_1 , β_2 sa odhadujú metódou najmenších štvorcov, ktorá je založená na minimalizácii súčtu štvorcov odchýlok skutočnej hodnoty od strednej hodnoty príslušného trendového modelu. Ak odhady parametrov označíme b_0 , b_1 , b_2 , potom pre ich odhad vychádzame z nasledovného modelu:

$$(b_0, b_1, \dots, b_p) = \arg \min_{(\beta_0, \beta_1, \dots, \beta_p)} \sum_{t=1}^n (y_t - E[Y_t])^2 = \arg \min_{(\beta_0, \beta_1, \dots, \beta_p)} F(\beta_j) \quad (1)$$

Platí, že funkcia nadobúda minimum v tých bodoch b_j , v ktorých sa príslušné parciálne derivácie rovnajú nule:

$$\frac{\partial F(\beta_j)}{\partial \beta_j} / \beta_j = 0, \quad j = 1, 2, \dots, p, \quad (2)$$

kde p je počet odhadovaných parametrov.

Po odhade parametrov a úprave vzťahov dostaneme sústavu normálnych rovníc priamky, ktorá má tvar :

$$\sum_{t=1}^n y_t = nb_0 + b_1 \sum_{t=1}^n t, \quad (3)$$

$$\sum_{t=1}^n t y_t = b_0 \sum_{t=1}^n t + b_1 \sum_{t=1}^n t^2$$

kde y_t je hodnota časového radu, b_0 a b_1 sú neznáme parametre, $t = 1, 2, \dots, n$ je časová premenná.

Riešením tejto sústavy sú vzťahy na výpočet odhadov β_0 a β_1 :

$$b_0 = \bar{y} - b_1 \bar{t}$$

$$b_1 = \frac{\sum_{t=1}^n y_t t - \bar{t} \sum_{t=1}^n y_t}{\sum_{t=1}^n t^2 - n \bar{t}^2} \quad (4)$$

kde $\bar{y}$ je jednoduchý aritmetický priemer.

Odhadnutý lineárny trendový model má tvar:

$$\hat{y}_t = b_0 + b_1 t, \quad t = 1, 2, \dots, n. \quad (5)$$

Normálne rovnice paraboly majú tvar:

$$\sum_{t=1}^n y_t = b_0 n + b_1 \sum_{t=1}^n t + b_2 \sum_{t=1}^n t^2$$

$$\sum_{t=1}^n y_t t = b_0 \sum_{t=1}^n t + b_1 \sum_{t=1}^n t^2 + b_2 \sum_{t=1}^n t^3 \quad (6)$$

$$\sum_{t=1}^n y_t t^2 = b_0 \sum_{t=1}^n t^2 + b_1 \sum_{t=1}^n t^3 + b_2 \sum_{t=1}^n t^4$$

Riešením sústavy rovníc získame parametre b_0 , b_1 , b_2 .

Výsledný odhadnutý parabolický trendový model má tvar:

$$\hat{y}_t = b_0 + b_1 t + b_2 t^2, \quad t = 1, 2, \dots, n. \quad (7)$$

Exponenciálny trendový model nie je v parametroch lineárny. Ak chceme na jeho odhad použiť metódu najmenších štvorcov musíme exponenciálny model $Y_t = \beta_0 \cdot \beta_1^t$ previesť logaritmicou transformáciou na lineárny model:

$$\ln Y_t = \ln (\beta_0 \cdot \beta_1^t) = \ln \beta_0 + t \ln \beta_1, \quad t = 1, 2, \dots, n. \quad (8)$$

Po zavedení substitúcie $\ln \beta_0 = B_0$, $\ln \beta_1 = B_1$ dostaneme systém normálových rovníc:

$$\begin{aligned}\sum_{t=1}^n \ln y_t &= n \cdot B_0 + B_1 \sum_{t=1}^n t \\ \sum_{t=1}^n t \cdot \ln y_t &= B_0 \sum_{t=1}^n t + B_1 \sum_{t=1}^n t^2\end{aligned}\quad (9)$$

Ich riešením získame odhady B_0 a B_1 . Parametre b_0 , b_1 pôvodného exponenciálneho modelu získame spätnou transformáciou.

$$b_0 = a \cdot b_1 = \quad (10)$$

$$\text{Výsledný odhadnutý exponenciálny trendový model má tvar: } \hat{y}_t = b_0 \cdot b_1^t, \quad t = 1, 2, \dots, n, \quad (11)$$

kde parameter b_1 je priemerný koeficient rastu a vyjadruje koľkokrát sa zmení v priemere sledovaná veličina za jedno časové obdobie (Kanderová, Úradníček, 2007).

Skôr než budeme prognózovať určitý vývoj, musíme zistiť vhodnosť použitia trendového modelu. „V počítačových výstupoch sa najčastejšie stretávame s nasledovnými kritériami na posúdenie vhodnosti modelu:

– stredná štvorcová chyba odhadu (MSE – Mean Squared Error)

$$MSE = \frac{\sum_{t=1}^n \left(y_t - \hat{y}_t \right)^2}{n} \quad (12)$$

– stredná absolútna percentuálna chyba (MAPE – Mean Absolute Percentage Error)

$$MAPE = \frac{1}{n} \sum_{t=1}^n \frac{\left| y_t - \hat{y}_t \right|}{y_t} \cdot 100 \quad (13)$$

MAPE sa interpretuje v percentách a okrem toho, že podľa tohto kritéria dokážeme vybrať najlepšiu funkciu trendu, dokážeme posúdiť aj kvalitu zvoleného modelu.“ (Kanderová, Úradníček, 2007, s.148)

Súčasne skúmame MSE a MAPE pre priamku, parabolu a exponenciálu, ktorému predchádzajú výsledky riešenia normálnych rovníc.

3. Výsledky a diskusia

Pozornosť venujeme vývoju zariadení sociálnych služieb na Slovensku. Na základe údajov zo Štatistického úradu a Databázy regionálnej štatistiky sme vytvorili tabuľku 2 vývoja počtu zariadení sociálnych služieb na Slovensku v období 2003 – 2012, pričom rok 2012 bol posledným rokom, kedy boli dostupné údaje pre analýzu.

Tabuľka 2 Počet zariadení sociálnych služieb na Slovensku v rokoch 2003-2012

Rok	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Počet zariadení	680	730	775	797	824	873	955	1 060	1 135	1 249

Prameň: Spracované podľa Databázy regionálnej štatistiky (RegDat) a Štatistického úradu SR.

Počet zariadení má rastúcu tendenciu vzhľadom na rastúci dopyt po sociálnych pobytových službách. Pri modelovaní časových radov vývoja počtu ZSS, s cieľom prognózy ich budúcich hodnôt, využívame časový rad 10 rokov. Z teoretického hľadiska je potom možné využiť výsledky na prognózovanie vývoja minimálne na dva roky dopredu.

Vychádzame z metodiky uvedenej v druhej časti a využívame systém riešenia prostredníctvom sústavy normálnych rovníc pre priamku, parabolu a exponenciálu. Po dosadení do vzorca (4) výsledné hodnoty pre priamku $b_0=577,667$ a $b_1=60,024$ a odhadnutý lineárny trendový model (5) má tvar $\hat{y}_t = 577,667 + 60,024t$ (kde $t=1,2,\dots,10$).

Následne riešením sústavy rovníc paraboly (6) sú hodnoty pre $b_0=696,417$, pre $b_1=0,649$, pre $b_2=5,398$ a odhadnutý parabolický trendový model (7) má tvar $\hat{y}_t = 696,417 + 0,649t + 5,398t^2$ (kde $t=1,2,\dots,10$). Posledným výsledkom riešenia sústavy exponenciálnych rovníc je prvotná hodnota pre $B_0=6,435$ a pre $B_1=0,065$. Po spätnej transformácii podľa (10) získame odhadnuté parametre exponenciálneho trendu pre $b_0=623,36$ a pre $b_1=1,067$ a odhadnutý exponenciálny trendový model má podľa (11) tvar $\hat{y}_t = 623,36 \cdot 1,067^t$ (kde $t=1,2,\dots,10$).

Následne sme preskúmali aj vhodnosť vybraného modelu prognózovania podľa kritérií (12) a (13), kde sme využili údaje z predchádzajúcich výpočtov.

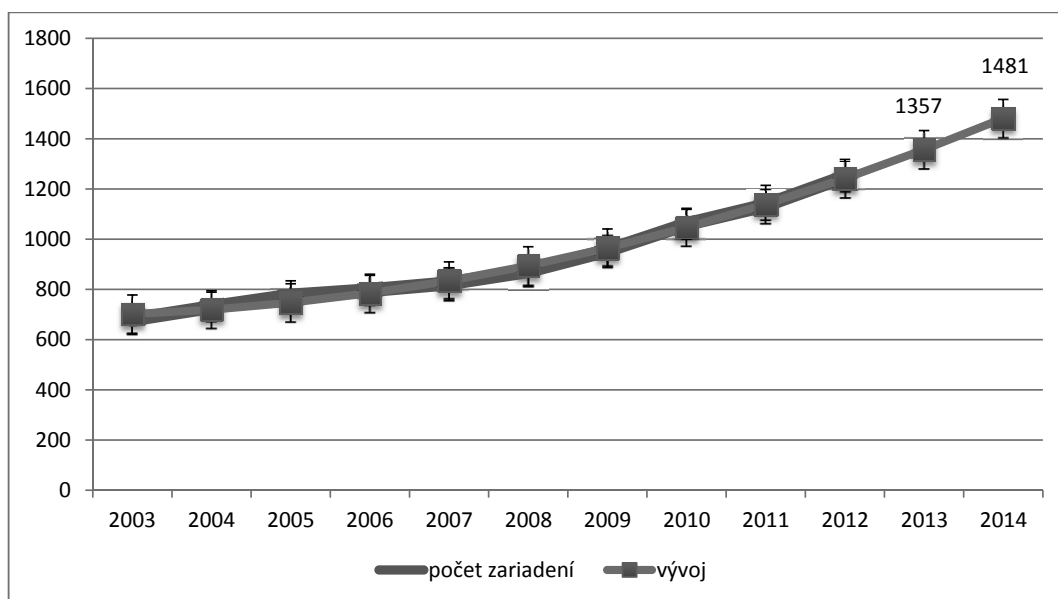
Výpočet podľa MSE pre priamku je 1 784,155, pre parabolu 245,803 a pre exponenciálu 910,745.

Výpočet pre MAPE pre priamku je 4,12 %, pre parabolu 1,68 % a pre exponenciálu 2,73 %.

Na základe posúdenia kritérií MSE a MAPE je pre nás najvhodnejší parabolický trendový model, nakoľko dosahuje najnižšie hodnoty chyby odhadu a absolútnu percentuálnu chybu. Následne sme na odhad budúceho vývoja použili rovnicu pre parabolický trend (7) v konkrétnom tvare: $\hat{y}_t = 696,42 + 0,649t + 5,398t^2$. Z rovnice sme dosadením za $t=11$ a $t=12$ vypočítali prognózované počty ZSS na roky 2013 a 2014. Na základe uvedených výpočtov dvojročnej prognózy sme zistili, že počet ZSS bude rásť a očakáva sa v roku 2013 takmer 1 357 ZSS a v roku 2014 bude dopyt po 1 481 ZSS na Slovensku (graf 1).

Aplikáciou uvedených metód prognózovania konštatujeme, že počet zariadení sociálnych služieb na Slovensku má každoročne rastúcu tendenciu. Tendencia môže evokovať názor, že je v rozpore s plánmi deinštitucionalizácie nielen v SR, ale v celej Európe. S tým nesúhlasíme preto, lebo:

- predpokladáme, že stúpajúci dopyt po zariadeniach sociálnych služieb (graf 1) je do značnej miery ovplyvnený rastúcim záujmom neverejných poskytovateľov sociálnych služieb, ktorí zakladajú prevažne nízkokapacitné zariadenia. Tým sa vytvárajú podmienky pre poskytovanie sociálnych služieb na báze rodinného prostredia, čo je v akceptovateľné aj v rámci deinštitucionalizácie,

Graf 1 Vývoj počtu zariadení sociálnych služieb na Slovensku v rokoch 2003 až 2012 a prognóza na roky 2013 a 2014

Prameň: Vlastné spracovanie.

- súčasne procesom deinštitucionalizácie sledujeme znižovanie kapacít zariadení verejných poskytovateľov sociálnych služieb, čím sa takisto vytvárajú podmienky pre lepšiu komunitnú a individuálnu prácu s klientom.

Rast nízkokapacitných zariadení sociálnych služieb nie je v rozpore s procesom deinštitucionalizácie, ale naopak, je prvotným predpokladom postupného „prenosu“ sociálnych služieb na komunitnú úroveň, respektíve na systém domácej sociálnej starostlivosti.

Záver

Sociálne služby majú dôležité miesto v sociálnej politike každého štátu a pomáhajú prijímateľom riešiť ich nepriaznivú situáciu, v ktorej sa ocitli. Slovenská republika prijala v roku 2011 Stratégiu deinštitucionalizácie systému sociálnych služieb a náhradnej starostlivosti, ktorou sa hlási k celosvetovému trendu systematického odstraňovania dôsledkov dlhodobo uplatňovaného, ale už historicky prekonaného modelu prevažne inštitucionálnej formy sociálnej starostlivosti o ľudí, ktorí vyžadujú dlhodobú pomoc. Aj na Slovensku je snaha nahrádzať veľkokapacitné pobytové sociálne služby službami nízkokapacitných zariadení, respektíve ich kombinovať s komunitnou formou sociálnej práce. V stati prezentujeme trend rastu počtu zariadení sociálnych služieb na Slovensku, ktorý dokumentuje záujem ľudí o sociálne služby, čo následne zvyšuje aj dopyt po zariadeniach, ktoré tieto služby poskytujú. Výsledky nášho prieskumu potvrdzuje aj prieskum Korimovej a Štrangfeldovej (2014), ktoré skúmali počet záujemcov o pobytové sociálne služby prostredníctvom počtu žiadostí o sociálne posudky ako predpoklad na umiestnenie v zariadeniach sociálnych služieb.

Súčasne poukazujeme na rozpor medzi trendom zvyšovania počtu sociálnych zariadení a trendom deinštitucionalizácie. Aj z tohto dôvodu sme skúmali trendy vývoja počtu zariadení sociálnych služieb na Slovensku a konštatujeme, že ich počet rastie a tento trend bude aj naďalej pokračovať. Pripomínáme, že výsledky trendových analýz nie sú divergentné voči procesu deinštitucionalizácie, ale sú prejavom pozitívnych procesov v sociálnych službách, najmä heterogenitu ich producentov a kapacitné obmedzenia v zmysle zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (Živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov. V konečnom dôsledku je potrebné vytvoriť takú ponuku a kvalitu sociálnych služieb, aby mal potenciálny záujemca možnosť slobodne sa rozhodnúť, akú formu pomoci si vyberie.

Grantová podpora: Stať bola spracovaná s podporou projektu KEGA č.037UMB-4/2013 - Inovatívny študijný program Sociálna ekonomika a podnikanie.

Zoznam použitej literatúry

1. ARLT, J. - ARLTOVÁ, M. - RUBLÍKOVÁ, E. 2002. *Analýza ekonomických časových rad s príklady* [online]. 2002. Praha : Vysoká škola ekonomická, Fakulta informatiky a statistiky. [cit. 2014-08-04]. 147 s. Dostupné na internete: <<http://nb.vse.cz/~arltova/vyuka/crsbir02.pdf>>
2. CANGÁR, M. 2013. *Deinštitucionalizácia v systéme sociálnych služieb v SR* [online]. 2013 [cit. 2014-04-23]. Dostupné na internete: <http://mesa10.org/konferencia_deinstitucionalizacia>
3. KANDEROVÁ, M. - ÚRADNÍČEK, V. 2007. *Štatistika a pravdepodobnosť pre ekonómov 2. časť*. Banská Bystrica : OZ Financ, 2007. 190 s. ISBN 978-80-969535-1-6.
4. KORIMOVÁ, G. – ŠTRANGFELDOVÁ, J. 2014. *Ekonomika sociálnych služieb*. Banská Bystrica : Belianun, 2014. 184 s. ISBN 978-80-557-0741-9.
5. *Manuál o využívaní európskych fondov pre prechod z inštitucionálnej na komunitnú starostlivosť*. 2012 [online]. Európska expertná skupina pre prechod z inštitucionálnej na komunitnú starostlivosť, Brusel. [cit. 2014-09-04]. 53 s. Dostupné na internete: <http://deinstitutionalisationguide.eu/wp-content/uploads/2013/10/2013-10-18Toolkit_Slovak-version_EDITED.pdf>
6. *Národný akčný plán prechodu z inštitucionálnej na komunitnú starostlivosť v systéme sociálnych služieb na roky 2012 – 2015*. [online]. 2011. Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky. [cit. 2014-09-02]. 23 s. Dostupné na internete: <http://www.employment.gov.sk/files/legislativa/dokumenty-zoznamy-pod/narodny-plan-deinstitucionalizacie_en.pdf>
7. *Spoločné európske usmernenia pre prechod z inštitucionálnej na komunitnú starostlivosť* [online]. 2012. Európska expertná skupina pre prechod z inštitucionálnej na komunitnú starostlivosť, Brusel. [cit. 2014-09-04]. 178 s. Dostupné na internete: <http://deinstitutionalisationguide.eu/wp-content/uploads/2013/10/2013-10-18-Common-European-Guidelines_Slovak-version_EDITED.pdf>
8. *Stratégia deinštitucionalizácie systému sociálnych služieb a náhradnej starostlivosti v Slovenskej republike* [online]. 2011. Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky. [cit. 2014-09-02]. 27 s. Dostupné na internete: <<http://www.employment.gov.sk/files/legislativa/dokumenty-zoznamy-pod/strategia-deinstitucionalizacie.pdf>>

employment.gov.sk/strategia-deinstitucionalizacie-systemu-socialnych-sluzieb-a-nahradnej-starostlivosti-v-sr.html>

9. VÁVROVÁ, S. 2009. *Kontext transformace pobytových sociálních služeb*. Zlín : Fakulta humanitních studií Univerzity Tomáše Bati, 2009. ISBN 978-80-7318-869-6.

Adresa autoriek: prof. PaedDr. Gabriela Korimová, PhD., Ing. Eva Kmeťová, Ekonomická fakulta Univerzity Mateja Bela, Tajovského 10, 975 90, Banská Bystrica, e-mail: gabriela.korimova@umb.sk, eva.kmetova@umb.sk

Společensky odpovědné a etické jednání municipality Znojmo v kontextu komunikace s vnějším prostředím

Social Responsible and Ethical Behaviour in Znojmo Municipality in the Context Communications within the External Environment

Věra Plhoňová, Jitka Veselá, Markéta Sanalla

There are many problem areas which the municipality of Znojmo has to face to; especially high unemployment rate, high indebtedness and excessive congestion of main transition roads. These ongoing inherently conflict problems are the main part of communication between municipality officers and town inhabitants. The aim of this article is to highlight the area of marketing and media communication which are important part of municipality's and inhabitants' partnership perception. This article not only names the actual challenges of social responsibility but also highlights the possible suggestions for solutions to which contracting authority of this research came during the research period. The partnership of public administration, businessmen and inhabitants is really important aspect of local development.

Key words: Communication. Ethics. Media. Public. Responsibility.

JEL Classification: M_{14} , H_{83} .

Úvod

Obecní úřady (municipality) představují součást systému veřejné správy. Tato správa má širokou působnost v rámci výkonné moci, která prochází v posledních několika letech řadou změn a inovací. Komplexní reforma veřejné správy, která si klade za cíl modernizaci a dosažení vyšší efektivity všech složek veřejné správy. V této souvislosti jsou stále stále aktuálnější oblast etiky a společenské odpovědnosti úřadu, které by měly být především kontaktním a otevřeným prostorem pro komunikaci občanů se státem. Občané jsou v této komunikaci jednou z nejvýznamnějších a zároveň nejbližších cílových skupin, na které se mediální komunikace soustředí. Proto se vedle etiky stala i sociální odpovědnost v poslední době frekventovaným pojmem používaným pro sociální aktivity, které jsou nad rámec sociální povinnosti spojené s veřejnou správou v tradičním pojetí.

Koncepce společenské odpovědnosti nastavená v obecném pojetí pak podporuje stěžejní fakt, že „občan je klientem veřejné správy, je nutné mu usnadnit styk s úřady a co možná nejméně znepříjemňovat život nadbytečnou regulací. Zároveň je třeba veřejnou správu pro občana zpřístupnit, učinit ji otevřenou a umožnit tak občanům participovat na jejich rozhodnutích a kontrolovat její fungování“ (Ministerstvo vnitra České republiky, online,

2007). Klasickým příkladem sociálního chování jsou veřejně prospěšné aktivity, zaměřené na zabezpečování budoucích potřeb společnosti a na ovlivňování výkonné moci, aby pro tyto záměry tvořila vhodné legislativní podmínky. (Donelly et al., 1997) Komise pro vyšetření standardů chování ve veřejném životě, která byla zřízena ve Spojeném království v 90. letech minulého století, za vlády Johna Majora, pod vedením lorda Nolana, ve své výsledné zprávě z r. 1994 stanovila sedm principů chování veřejných úředníků, o kterých byla přesvědčena, že se vztahují ke všem aspektům veřejného života, a to nezištnost, integrita, objektivnost, odpovědnost, otevřenost, čestnost a vedení (Manuál pro personalisty). Zpravidla se uvádí tři způsoby, jak udržet a zdokonalit etické chování úředníků ve veřejné správě - přijetí písemných pravidel a zejména kodexů etiky pracovníků veřejné správy, vzdělávání před nastoupením do veřejné služby a další školení při zaměstnání, vliv modelové role nadřízených pracovníků v zaměstnání.

Jako další nástroj podporující dodržování etických principů ve veřejné správě lze chápat i zákon č. 312/2002 Sb., o úřednících územních samosprávných celků a o změně některých zákonů. Zásady a principy, které podporují či jsou v souladu s obecnými etickými principy, zakotvuje také zákon č. 500/2004 Sb., Správní řád, který nabyl účinnosti dnem 1. ledna 2006. V § 4 Správního řádu se uvádí, že „veřejná správa je službou veřejnosti. Každý, kdo plní úkoly vyplývající z působnosti správního orgánu, má povinnost se k dotčeným osobám chovat zdvořile a podle možností jim vycházet vstříc“ (zákon č. 500/2004 Sb.).

1. Cíl, materiál a metodika

Cílem statě je nalézt paralelu mezi vnímáním etiky a společenské odpovědnosti s jednáním vedení, zaměstnanců a image městského úřadu. Vychází z dat získaných dotazníkovým šetřením, které bylo realizováno mezi občany města v období února až dubna 2013. Dotazník obsahoval uzavřené otázky s naznačenou odpovědí a polouzavřené, ve kterých měl respondent možnost vybrat z vyznačených možností nebo odpovědět vlastními slovy (dle vlastního uvážení). Na úvod a závěr byla použita kontaktní otázka, kterou byl sběr dat jednak zahájen a následně ukončen. Identifikační otázky sloužily k třídění respondentů. Dotazník byl realizován v papírové podobě a byl anonymní. Počet respondentů byl 196.

Primárním cílem bylo získání informací o pohledu občanů města Znojma na jednání Městského úřadu ve Znojmě. V návaznosti na výsledky dotazníkového šetření a zhodnocení komunikačních prostředků města bylo zkvalitnění komunikace Městského úřadu vůči zainteresovaným skupinám veřejnosti – primárně občanům města.

Získané informace z dotazníkového šetření byly pro jednodušší orientaci znázorněny pomocí grafů, v nichž jsou zároveň vepsány četnosti odpovědí i relativní četnosti. Následně byly vybrané otázky podrobeny korelační analýze, aby mohlo být zjištěno, zda mezi nimi existují vazby či nikoli. Korelační analýza je používána na zjištění těsnosti závislosti dvou náhodných spojitých proměnných. V nejobecnějším smyslu, slovo „korelace“ označuje míru stupně asociace dvou veličin (Seger, 1995). Pro korelaci mezi dvěma *spojitými* náhodnými proměnnými X a Y je nejdůležitější a nejčastěji používanou mírou síly vztahu Pearsonův korelační koeficient „ r “.

Korelační koeficient může nabývat hodnot v intervalu $<-1, 1>$. Kladný korelační koeficient vyjadřuje pozitivní (přímou) korelaci mezi veličinami, záporný koeficient vyjadřuje korelaci negativní (nepřímou). Pokud je hodnota korelačního koeficientu nulová, pak vzájemná závislost mezi veličinami neexistuje. Míru závislosti posuzujeme dle tabulky 1.

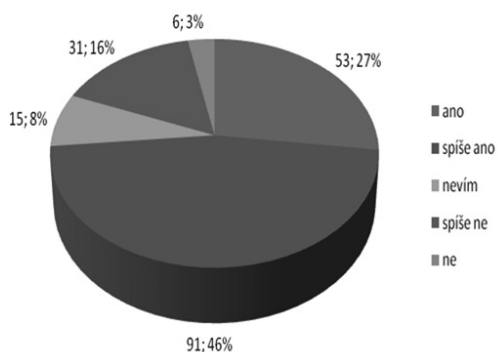
Tabulka 1 Posouzení intenzity závislosti sledovaných veličin podle hodnoty korelačního koeficientu

Korelační koeficient	Míra závislosti
0,1-0,3	korelace slabá
0,4-0,6	korelace střední
0,7-0,8	korelace silná
0,9-1,0	korelace velmi silná

Zdroj: Vlastní zpracování.

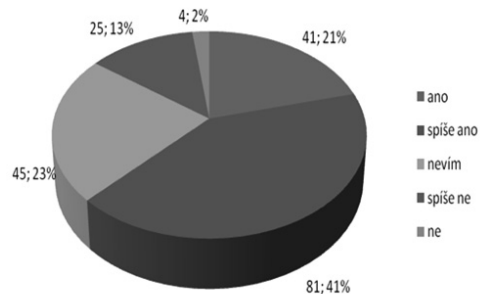
2. Výsledky a diskuze

Průzkumu se zúčastnilo 196 občanů města. Zajímalo nás, zda jsou občané spokojeni s ochotou zaměstnanců úřadu při řešení jejich problémů. Kladná odpověď se v odpovědích vyskytla ve 21 %. Téměř polovina respondentů (46 %) odpověděla spíše ano, spíše ne 20 %. Zcela nespokojených bylo 3 % dotazovaných. Těch, kteří uvedli nevím, bylo 10 %.

Obrázek 1 Spokojenost s ochotou zaměstnanců

Zdroj: Vlastní zpracování.

Obrázek 2 Vyřízení požadavku s odborným přehledem

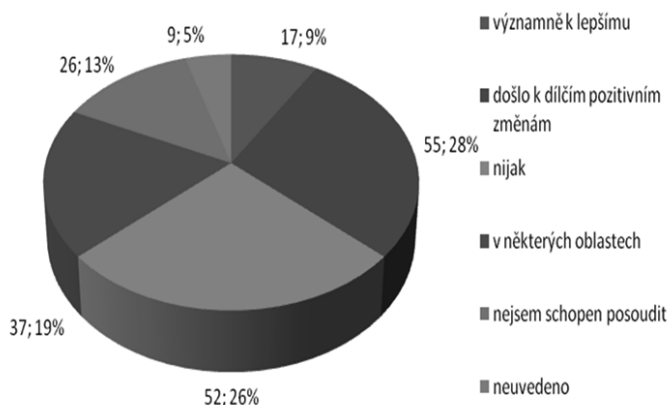
Zdroj: Vlastní zpracování.

S výkonem úředníků z pohledu odbornosti (obrázek 2) bylo spokojených 21 účastníků průzkumu (21 %), neměli pravděpodobně žádný problém a 81 respondentů (41 %) uvedlo, že jejich požadavek byl vyřízen spíše s odborným přehledem, spíše ne pak uvedlo 13 % dotázaných. Odpověď ne uvedla 2 % respondentů, 23 % občanů nedokázalo situaci posoudit.

Průzkum se rovněž snažil odhalit tzv. měkké praktiky při poskytování veřejných služeb. Obyvatelé hodnotili vstřícnost úředníků při řešení konkrétních situací. Bylo zjištěno, že personál úřadu byl spíše vstřícný při řešení problémů, uvedlo tak 91 dotázaných (46 %). Zcela spokojených bylo 27 % respondentů. Nespokojenost se vstřícností úředníků uvedla 3 % respondentů. Možnost spíše ne zvolilo 16 % účastníků průzkumu.

Občané rovněž hodnotili změny, ke kterým došlo v obci od posledních komunálních voleb (obrázek 3). Zjistili jsme, že 9 % respondentů zastává názor, že se prostředí změnilo významně k lepšímu, 28 % občanů uvedlo, že došlo k dílčím pozitivním změnám. Dle 26 % dotázaných se prostředí nijak nezměnilo, 19 % respondentů si myslí, že ke změně došlo pouze v některých oblastech, 13 % není situaci schopno posoudit a zbylých 5 % respondentů odpověď neuvedlo vůbec.

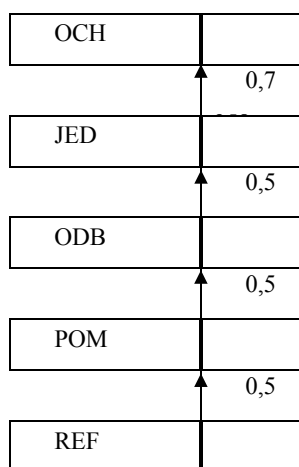
Cílem bylo zjistit také, kterou z oblastí se podle názorů občanů zabývá městský úřad Znojmo nejvíce. Celkem 48 dotázaných si myslí, že management úřadu se nejvíce zabývá kvalitou života v obci a 29 respondentů uvádí, že životním prostředím, 35 občanů uvedlo oblast kultury, 10 sport mládeže a 18 budování školských zařízení a péči o ně, jednání s podnikateli 34 respondentů.

Obrázek 3 Názor na změnu prostředí města od posledních komunálních voleb

Zdroj: Vlastní zpracování.

Dále byla data podrobena analýze na základě korelačních koeficientů. Nejvýraznější korelační koeficient byl zaznamenán u otázky 5. Jeho hodnota závislosti v případě otázky 6 dosahovala 0,7958. Otázky se týkaly spokojenosti s přístupem k problémům občanů (otázka 5) a se způsobem komunikace (otázka 6). Korelační koeficient dokazuje, že občané jsou spokojeni s přístupem i výrazně spokojeni s komunikací. Jak vyplývá z obrázku 1, celkem pět otázek vykazovalo vzájemně poměrně vysokou korelaci, která se hodnotou vyskytovala v oblasti střední závislosti. Obecně lze tedy usuzovat, že spokojení občané hodnotí kladně přehled, odbornost, vstřícnost a poskytování informací úředníky.

Obrázek 6 Korelační koeficienty
Zdroj: Vlastní výzkum.

1. Jste spokojeni s ochotou, se kterou přistupují zaměstnanci úřadu k Vaším problémům? (OCH)
2. Jste spokojeni se způsobem jednání a komunikací? (JED)
3. Byl Váš požadavek vyřízen s odborným přehledem? (ODB)
4. Vyšel Vám úředník vstříc a byl Vám nápomocen při řešení problémů? (POM)
5. Byly Vám podány maximální informace, aby Váš požadavek byl vyřízen, co nejrychleji a nejefektivněji? (REF)

Analýza komunikace Městského úřadu Znojmo. Výzkum si kladl za cíl posoudit také vnímání otázek etiky a společenské odpovědnosti s důrazem na tvorbu image městského úřadu. Zásadní z tohoto hlediska je fakt, který je citován v § 4 Zákona č. 500/2004 Sb. (Správního řádu) a to, že veřejná správa je službou veřejnosti. S tím souvisí také skutečnost, že ve veřejné správě je markantní těsná vazba mezi etikou a tradičními hodnotami, které jsou nutné pro efektivní a etický chod orgánů veřejné správy. Při formování image městského úřadu hraje významnou roli odpovědnost úředníků, komplexní objektivita ve veřejné správě, jež je zároveň jednou ze sedmi hlavních principů etického chování úředníků ve veřejné správě.

Webová prezentace. Jako hlavní zdroj informací (vyjma osobního kontaktu s úředníkem) lze označit webovou prezentaci města Znojma www.znojmocity.cz. Na webových stránkách radnice pravidelně informuje svoje občany o dění ve městě několika způsoby. Webové stránky obsahují množství informací, dokumentů, odkazů apod., právě proto lze tento zdroj označit za hlavní informační zdroj pro občany. Sdílený obsah poskytuje jistou míru diskomfortu, a to proto, že v tak velkém množství informací se návštěvník stránek lehce ztrácí a nenajde tak to, co právě hledá. V rámci webové prezentace vznikl i projekt otevřená radnice, jehož cílem je zpřehlednění kontroly správy města. Téměř celý projekt je už na webu dostupný. Jedině informace týkající se etických kodexů zde chybí. V plánu je zveřejnění etického kodexu úředníka a radního (Etický kodex úředníka veřejné správy je dostupný na www.vlada.cz). Poté by bylo vhodné provést opětovné šetření, které by odhalilo případné neetické chování úředníků Městského úřadu Znojmo. Již nyní lze v této oblasti zaznamenat zlepšení. Jak vyplynulo z výsledků průzkumu, jsou obyvatelé Znojma poměrně spokojeni s prací úředníků a zveřejnění obou kodexů tento pozitivní trend ještě dále podpoří.

Radniční listy. V oblasti budování vnějšího image úřadu je především palčivým problémem informování o práci městského úřadu. V současnosti je znatelný všeobecně rozšířený problém s objektivitou periodik, které jsou určeny pro občany a jsou vydávány pod hlavičkou municipality. Diskreditace tohoto informačního toku je problémem, který zásadně ovlivňuje etickou komunikaci ve veřejné správě. Přímou souvisí se základními principy etiky a společenské odpovědnosti ve veřejné správě. A potvrzují to i výsledky šetření v rámci tohoto výzkumného projektu.

Zásadní problém je zřejmě v tom, že negativní vnímání tohoto informačního zdroje je dáno a priori a tímto je oslabena etická stránka oblasti komunikace s veřejností. Příjemce sdělení automaticky vnímá informační zdroj jako neobjektivní a tudíž neetické nakládání především s veřejnými finančními zdroji municipality.

Pluralitu názorů v radničním tisku má nově zajistit novela tiskového zákona (zákon č. 305/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů (tiskový zákon), ve znění pozdějších předpisů), která vešla v platnost k 1. listopadu 2013. Ta vymezuje prostor, na kterém má mít možnost opozice přinášet informace v obecním periodiku. Cílem, podle tvůrců, přelomové novely je přinést vyváženost do tohoto druhu informačního zdroje.

Novelizovaný tiskový zákon i nadále stanovuje základní etická pravidla, kterými se má tento druh informačního zdroje řídit. Zákon explicitně v paragrafu 4a říká, že: „vydavatel periodického tisku územního samosprávného celku je povinen poskytovat objektivní a vyvážené informace o územním samosprávném celku a poskytnout přiměřený prostor pro uveřejnění sdělení, které vyjadřuje názory členů zastupitelstva územního samosprávného celku“. V paragrafu 11a se v novele tiskového zákona dodává, že „dotčený člen zastupitelstva územního samosprávného celku může požadovat na vydavateli uveřejnění doplňující informace, pokud vydavatel periodického tisku územního samosprávného celku uveřejní sdělení podle paragrafu 4a, avšak člen zastupitelstva bude mít za to, že vydavatel mu neposkytl přiměřený prostor podle paragrafu 4a,“ (Zákon č. 305/2013 Sb).

Fakt, že všichni členové zastupitelstva budou mít zákonem daný prostor v radničním periodiku, je bezesporu krok vpřed. Ze znění zákona je odborné veřejnosti jasné, že i zde je možné najít prostor pro další interpretaci zákona ve prospěch jednotlivých stran. Přestože se může zdát, že práce výzkumného týmu na projektu dospěla ke svému vrcholu a zadostiučinění právě díky novele tiskového zákona, není tomu podle autorů výzkumu tak. Shodujeme se, že situace i nadále zůstává nejasná, protože § 4a zákona č. 305/2013 Sb. opět nejasně formuluje otázku „přiměřeného vyjadřovacího prostoru“. Ocítáme se pak opět na začátku: u otázky etického náhledu na princip fungování radničního tisku, který je v podmínkách současné pohnuté tuzemské politické kultury stále otázkou k další diskusi.

Sociální síť. Facebook je značně rozšířeným způsobem komunikace mezi uživateli této sociální sítě dnes již napříč populace. Slouží nejen pro sdílení osobního obsahu (statusů, komentářů, fotek apod.), ale i k prezentaci firem, zájmových skupin a dalších formálních i neformálních uskupení. Ke své prezentaci ho využívají také instituce veřejné správy.

Nejinak je tomu i v případě města Znojma, které na sociální síti sdílí informace prostřednictvím své oficiální stránky. Z pohledu přehlednosti poskytovaných informací lze tento zdroj považovat za uspokojivý. Radnice prostřednictvím Facebooku sděluje aktuální informace z oblasti zábavy, sportu, politického dění ve městě a informace radnice určené občanům (např. informace o blokovém čištění, o aktuálních problémech či informace vyplývající z projektu „Otevřená radnice“). Vedení města prostřednictvím stránky informuje i o vydání aktuálního čísla Radničních listů, zveřejňuje kalendář akcí, fotografie či odkazy na články týkající se města vydávané jinými lokálními periodiky (např. Znojmsko, Znojemský deník apod.).

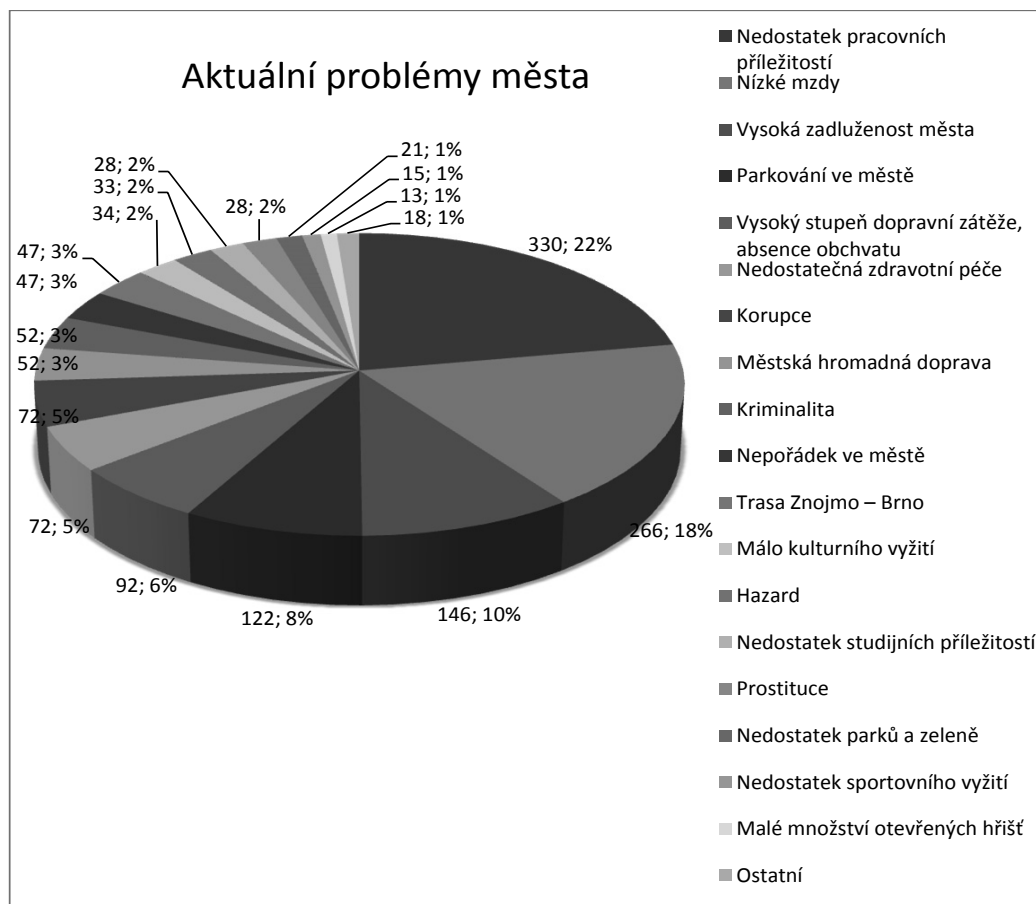
Projekt Kolumbus. Jak vyplynulo z výsledků šetření na jaře roku 2012, patří mezi nejpalčivější problémy města Znojma nedostatek pracovních příležitostí, nízké mzdy a vysoká zadluženost města (obrázek 4). Tomuto fakt odpovídají i výsledky tohoto šetření. Konkrétně ve zvyšování konkurenceschopnosti obyvatel a firem města lze vidět pozitivní trend. Právě

na výsledky minulého dotazníkového šetření vedení města reagovalo zveřejněním informací o projektu Kolumbus, který by měl pomoci při zvyšování konkurenceschopnosti

Je evidentní, že radní vyslyšeli názory svých obyvatel a v projektu Kolumbus jsou řešeny otázky týkající se snižování nezaměstnanosti a podpory místních podnikatelů, kteří mají podnikatelský záměr, ale chybí jim zkušenosti či finanční prostředky pro jeho realizaci.

Informace o projektu je možné získat z webové prezentace (www.znojmkolumbus.cz) a na Facebooku. Tento projekt je založen na spolupráci soukromého a veřejného sektoru a také Soukromé vysoké školy ekonomické a dalších partnerů (aktuálně např. British Council nebo Goethe Institut a možnost získání certifikátu z anglického či německého jazyka).

Jaké jsou možnosti, které by vedení města mělo využít, aby i nadále pracovalo na zlepšování image směrem k obyvatelům města? Co se týče Radničních listů, je cesta k nápravě dle výsledků našeho průzkumu, a potažmo i výsledků naší dlouhodobé badatelské činnosti, možná. Je třeba především komplexní informační kampaně, která by posílila obraz radničních tiskovin jako objektivního periodika. Základem je především důsledná spolupráce se všemi politickými frakcemi, přítomnými ve vedení města. Avšak za zcela zásadní považujeme i spolupráci a podíl nevolených úředníků na informačním složení periodika.

Obrázek 4 Výsledky minulého šetření

Zdroj: Nagyová, Veselá, 2012.

Závěr

Cílem statě bylo nalezení vzájemné vazby mezi prací úředníků Městského úřadu Znojmo z pohledu společenské odpovědnosti a etických aspektů a jednáním s obyvateli města. Obecně lze říci, že obyvatelé Znojma hodnotí práci a jednání úředníků na Městském úřadě pozitivně. Spíše výjimečně se objevují případy nekalého jednání či jiných postupů při řešení stejných problémů.

Mezi obyvateli města stále převažuje názor, že by se vedení města mělo soustředit na zvyšování kvality života ve městě, zlepšovat postoj veřejné správy k podnikatelské sféře a soustředit se na kulturní aspekty života ve městě.

Z hlediska komunikace města s občany prostřednictvím Radničních listů, webové prezentace města a sociální sítě Facebook, lze však kladně zhodnotit přístup vedení města k řešení aktuálních problémů města. Jedná se o vytvoření projektu Kolumbus, který je založen na spolupráci veřejného sektoru, soukromého sektoru a obyvatel a měl by vést ke zvyšování konkurenceschopnosti nejen firem, ale i místních obyvatel.

Klíčová slova: Etika. Komunikace. Media. Odpovědnost. Veřejnost.

Použitá literatura

1. DONNELLY, Jr. J. H., GIBSON, J. L., IVANICEVICH, J. M. 1997. *Management*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, 1997. 821 s. ISBN 80-7269-422-3.
2. Ministerstvo vnitra České republiky. *Hexagon efektivní veřejné správy* [online]. 2007, [cit. 2013-12-14]: Dostupné na internetu: <http://www.smartadministration.cz/clanek/hexagon-efektivni-verejne-spravy.aspx>.
3. Ministerstvo vnitra České republiky. *Manuál pro personalisty* [online]. 2008, [cit. 2011-11-24]: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sprava/priprava/personalistika/02_kapitola.pdf>. ISSN 1211-1244.
4. NAGYOVÁ, L., VESELÁ, J. 2012. *Hodnocení kvality života ve Znojmě*. Znojmo : Soukromá vysoká škola ekonomická Znojmo, 2012.
5. SEGER, J. 1995. *Statistické metody v tržním hospodářství*. 1. vyd. Praha : Victoria Publishing, 1995. 435 s. ISBN 80-718-7058-7.
6. Zákon ČR č. 305/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů (tiskový zákon), ve znění pozdějších předpisů.
7. Zákon ČR č. 500/2004 Sb. Správní řád.
8. Zákon ČR č. 312/2002 Sb. o úřednících územních samosprávných celků a o změně některých zákonů.

Kontaktní adresa: Ing. Věra Plhoňová, Ph.D., Ing. Jitka Veselá, PhDr. Markéta Sanalla, Soukromá vysoká škola ekonomická Znojmo, Loucká 656/21, 669 02 Znojmo, e-mail: plhonova@svse.cz; vesela@svse.cz; sanalla@svse.cz;

Z VEDECKÉHO ŽIVOTA / FROM SCIENTIFIC LIFE

Výskumné projekty na Ekonomickej fakulte UMB v roku 2014

*Research Projects at the Faculty of Economics
MBU in 2014*

Ekonomická fakulta Univerzity Mateja Bela sa v základnom a aplikovanom výskume dlhodobo orientuje predovšetkým na tieto priority: (1) stratégia rozvoja cestovného ruchu na Slovensku v podmienkach Európskej únie, (2) postavenie podniku v procesoch transformácie, integrácie a globalizácie, (3) manažment ľudských zdrojov a kvality, (4) reformy a efektívnosť verejného sektora, (5) trvalo udržateľný rozvoj územných celkov, (6) spoločensko-ekonomické súvislosti globalizácie a ich vplyv na európsku ekonomiku a politiku, (7) financie, bankovníctvo a investovanie v podmienkach globalizácie.

Tvoriví zamestnanci fakulty podali v roku 2014 spolu 46 návrhov vedeckých projektov, z toho 25 domácich a 21 medzinárodných výskumných projektov. Najčastejšími grantovými agentúrami žiadateľov boli VEGA (17), IVF (12), APVV (5), HORIZONT 2020 (3) a KEGA (3). V roku 2014 bolo 26 úspešne riešených a financovaných výskumných projektov. Dva projekty boli podporené v rámci 7. Rámcového programu Európskej únie – (1) Functioning of the local production systems under the conditions of economic crisis (FOLPSEC), (2) Learning from Innovation in Public sector Environments (LIPSE). Agentúra na podporu výskumu a vývoja (APVV) podporila tiež 2 projekty – (1) Dynamická regulácia systému starobného dôchodkového sporenia (DYNREG), (2) Learning from Innovation in Public sector Environments (LIPSE). Grantová agentúra VEGA podporila

11 projektov – (1) Variantné metódy predikcie finančného zdravia podnikov v podmienkach dynamického ekonomického prostredia, (2) Neplatená práca ako potenciálny zdroj sociálno-ekonomického rozvoja spoločnosti a determinant individuálneho blahobytu, (3) Súkromné penzijné schémy - reformy, ciele a riziká, (4) Výskum možností a perspektív použitia tradičných a alternatívnych prístupov vo finančnom riadení a finančnom rozhodovaní v meniacom sa ekonomickom prostredí, (5) Formovanie organizačnej kultúry a systému riadenia podnikov s medzinárodným zastúpením v interkultúrnom prostredí, (6) Kreatívne odvetvia ako zdroj kľúčových nehmotných aktív verejného sektora v kontexte inovácií a inteligentného rastu, (7) Využitie vplyvov spotrebiteľského etnocentrizmu pri podpore nákupu a spotreby domácej produkcie v podmienkach globalizácie, (8) Determinanty využívania flexibilizácie práce v SR z pohľadu rodiny a ich implementácia do sociálneho systému, (9) Predpoklady uplatnenia koncepcie spoločensky zodpovedného správania v cestovnom ruchu, (10) Dynamika makroekonomických procesov v otvorených ekonomikách, (11) Medziobecná spolupráca ako politický nástroj eliminujúci nedostatky vysokej miery fungovania fragmentovanosti obecnej štruktúry v podmienkach Banskobystrického, Košického a Prešovského kraja.

Z finančného hľadiska bola suma získaných prijatých prostriedkov 249 822 eur, t.j. oproti roku 2013 rast o 64 %. Domáce granty prispeli k tejto sume 150 411 eur a zahraničné grantov predstavovali sumu 99 411 eur.

Z grantových schém Európskej únie na podporu vedy a výskumu patrí medzi najvýznamnejšie 7. Rámcový program EÚ. Ekonomická fakulta Univerzity Mateja Bela participovala v roku 2014 v dvoch projektoch tejto schémy, z toho jeden bol projekt

s názvom *Functioning of the local production systems under the conditions of economic crisis (FOLPSEC)*. Tento trojročný projekt sa začal riešiť 1. apríla 2012 a koordinátorom je Bulharská University of National and World Economy, spoluriešiteľmi sú ďalej univerzity z Poľska, Slovenska, Ukrajiny a Ruska. Venuje sa problematike lokálnych produkčných systémov a ich fungovaniu v podmienkach ekonomickej krízy. Lokálne produkčné systémy môžu byť definované ako územný zväzok ekonomických, politických a sociálnych aktérov, ktorí sa zameriavajú na špecifickú skupinu vzájomne súvisiacich činností. Majú zásadný vplyv na regionálny rozvoj. V posledných rokoch sú lokálne produkčné systémy predmetom skúmania v krajinách EÚ (15), avšak ich skúmanie v nových členských krajinách EÚ a tretích krajinách je len v začiatkoch. Meniace sa podmienky v spoločnosti, najmä hospodárska a finančná kríza, priťahujú stále viac pozornosť výskumníkov. Projekt FOLPSEC je zameraný na prehĺbenie teoretických štúdií lokálnych produkčných systémov a na podporu ich implementácie ako prístupu na prekonanie svetovej krízy.

Ivan Sedliačik

RECENZIE / BOOK REVIEW

Kaplan, R. S. - Norton, D. P.

Efektivní systém řízení strategie. Nový nástroj zvyšování výkonnosti a vytváření konkurenční výhody. Praha: Management Press, 2010. 325 strán. ISBN 978-80-7261-203-1.

Dvojica prestížnych amerických autorov teórie manažmentu a strategického manažmentu vydala publikáciu, ktorá

je zaujímavým čítaním pre teoretikov aj praktikov manažmentu. Robert S. Kaplan, profesor na Harvard Business School sa vo svojich výskumoch a publikačnej činnosti zameriava na prepojenie stratégie a výkonnosti podnikov vrátane systémov riadenia nákladov. David. P. Norton je známy konzultant, dlhoročný spolupracovník R. Kaplana a spolu s ním spoluautor metódy Balanced Scorecard, ktorú prvý raz zverejnili v roku 1992 a v roku 1996 o nej vydali rovnomennú knihu.

Publikácia je rozdelená do 10 kapitol vrátane úvodu a ponúka nový pohľad na systém riadenia stratégie z hľadiska efektívnosti prístupu. Okrem zrozumiteľnej argumentácie a opisu jednotlivých javov prinášajú autori za každou kapitolou osobitný zoznam zdrojovej a doplňujúcej literatúry, čo je pre skúseného čitateľa cennou pomôckou v prípade záujmu o prehĺbenie vedomostí z hľadiska detailného poznania problematiky. Literatúra strategického manažmentu predstavuje od svojho vzniku vo všetkých svojich názorových prúdoch a teoretických školách ucelený systém nástrojov a metód, ktoré sú uznávané, preverené praxou a dobre aplikovateľné. Každá nová publikácia s inovačným prístupom je preto prínosom pre rozvoj teórie a praxe v danom odbore. Autorom pri výskumoch poskytli súčinnosť viaceré prestížne podniky s medzinárodným pôsobením z rôznych odborov podnikania. Kniha v každej kapitole prináša na lepšie pochopenie textu a súvislostí tabuľky, grafy a schémy, ktoré sú pomôckou pre lepšie pochopenie textu a dokladom pedagogickej vyspelosti autorov.

Úvod publikácie začínajú autori anonymným citátom s ironickým podtónom: „Stratégia bez taktiky je tou najpomalšou cestou k víťazstvu. Taktika bez stratégie je rykom pred porážkou.“ Mnohé podniky sa potápajú v prevádzkových problémoch a venujú im

nadmerné množstvo energie. Proces riadenia stratégie je na základe výskumov úspešných podnikov podmienený šiestimi základnými princípmi: vysvetlenie, iniciatívy, vyladenie, informovanie, preskúmanie, aktualizovanie. Vysvetlením stratégie a jej merania chápeme oboznámenie zainteresovaných zamestnancov s princípmi a cieľmi stratégie. Riadením obmedzeného počtu kľúčových strategických iniciatív sa docieľuje sústredenie na podstatné aspekty stratégie. Vyladenie podnikateľských podporných jednotiek predstavuje prispôborenie interného prostredia podniku prioritám stratégie. Informovaním zamestnancov o stratégii sa dosiahne stotožnenie so stratégiou. Preskúvanie stratégie na pravidelných poradách prináša možnosť priebežného riadenia, kontroly a náprav. Pravidelná aktualizácia stratégie je predpokladom jej úspešnosti z hľadiska prispôborenia sa zmenám okolia. Výskumu sa zúčastnilo 143 špecialistov na riadenie výkonnosti. V ďalšom texte autori prinášajú príklady rôznych úspešných aplikácií šiestich princípov riadenia stratégie z rôznych podnikov. V jednotlivých kapitolách autori tieto princípy podrobne charakterizujú.

Vypracovanie stratégie. Riadenie stratégie je z hľadiska spätných väzieb uzavretým procesom. Vyjasnenie poslania, hodnôt a vízie má pre začiatok činnosti podstatný význam a umožňuje podniku začať program strategickej zmeny. Nasleduje uskutočnenie strategickej analýzy a vyhodnotenie silných a slabých stránok podľa perspektív Balanced Scorecard. Na výsledky strategickej analýzy by malo nadväzovať podnecovanie tvorivých stratégií. Prínosom je aj prístup využitia mapy stratégie ako sprievodcu pri výbere stratégie a zamyslenie sa nad výberom prírastkovej alebo transformačnej stratégie v kontexte zmien trhu.

Plánovanie stratégie. V kapitole sa venuje pozornosť prevodu stratégie do podoby mapy stratégie, ktorá sa zakladá na strategických

témach súvisiacich so systémom Balanced Scorecard. Pre každý podnik je kľúčové správne určenie meradiel a cieľových hodnôt. Napríklad rast nových tržieb o 10 %, celkový rast tržieb o 25 %, podiel na segmente 25 %, na výdavkoch zákazníkov 50 %, spokojnosť zákazníkov 90 %, pripravenosť ľudského kapitálu 100 %, ciele s väzbou na BSC 100 %. Cieľové hodnoty pre každú strategickú tému je potrebné rozdeliť na parciálne cieľové hodnoty. Tie sa nesmú určovať izolovane, ich úroveň sa musí zdôvodniť. Pri určovaní cieľových hodnôt sa odporúča využiť benchmarking ako nástroj na reálne stanovovanie hodnôt v kontexte konkurencie, minulého aj súčasného vývoja. Využitie mapy stratégie ako organizačného rámca predstavuje jedinečný charakteristický znak prístupu k vypracovaniu a plánovaniu stratégie. Väčšina prístupov sa sústreďuje len na žiaduci výsledok. Stratégia napríklad popisuje hodnotovú ponuku pre zákazníkov, ktorú im plánuje predložiť, aby uspokojila ich potreby a vyplnila trhový priestor, v ktorom sa podnik chce presadiť.

Strategické iniciatívy. Uvedenie stratégie do pohybu. Doteraz hľadali autori odpoveď na otázky ohľadom cieľov, meradiel a cieľových hodnôt. Kapitola o strategických iniciatívach hľadá odpoveď na otázku: Ako? Newtonov prvý zákon aplikovaný do podniku hovorí, že podnik v stave klúdu v ňom aj zotrúva. Newtonov druhý zákon znamená, že na uvedenie telesa do pohybu a prekonaniu zotrúvačnosti je potrebná sila. Strategické iniciatívy sú v tomto kontexte súbory ľubovoľných projektov a programov obmedzeného trvania, ktoré sa uskutočňujú mimo rámca každodennej prevádzky a majú podniku pomôcť dosiahnuť očakávanú cieľovú výkonnosť. Podľa výskumov až polovica podnikov neprepája stratégiu s krátkodobými plánmi a rozpočtami. Podniky vytvárajú na riadenie portfólií

svojich strategických iniciatív tri základné procesy. Ide o výber iniciatívy, poskytnutie zdrojov na ne, určenie zodpovednosti za ich realizáciu. V uvedených troch bodoch je podstata uvedenia podnikov do pohybu. Dané procesy sa precizujú krátkodobými akčnými programami so strategickými a medzifunkčnými prioritami.

Vyladenie organizačných jednotiek a zamestnancov. Kapitola je venovaná často nedocenenému problému, že väčšina podnikov sa skladá z rôznorodých podnikateľských jednotiek a vzniká otázka, ako v týchto čiastkových celkoch integrovať hlavnú stratégiu, aby bola úspešná. Okrem vyladovania organizačných jednotiek musí systém uviesť do súladu aj zamestnancov. Autori chápu daný problém v troch rovinách, ktoré rozpracovali do modelu procesu vyladenia organizácie. Prvou rovinou je vyladenie podnikateľských jednotiek, druhou vyladenie podporných jednotiek a treťou vyladenie zamestnancov. K procesom vyladovania priradili ciele, prekážky a podporné nástroje. Nadväzuje text, ktorý zdôrazňuje synergiu vo finančnej perspektíve, perspektíve zákazníkov, procesov, učenia sa a rastu a charakteristiku vyladenia organizácie z horizontálneho a vertikálneho hľadiska. Nasledujú príklady z úspešných podnikov. Vyladenie organizačných jednotiek má pritom pre podnik z hľadiska implementácie kritický význam. Problematickým bodom býva vyladovanie zamestnancov, pričom komunikačné programy riadi vedenie podniku. Zamestnanci musia získať povedomie o stratégii a vedenie sa zároveň musí uistiť, že stratégia bola správne pochopená. Mnohé podniky dosahujú vyššie povedomie o stratégii a väčšiu angažovanosť previazaním mimoriadnych odmien s dosiahnutím osobných cieľov zamestnancov, cieľov podnikateľskej jednotky a podniku. Personálne oddelenia podnikov zároveň pripravujú rôzne motivačné programy.

Vyladenie programov zlepšovania procesov. Veľa podnikov dosahuje jednorazové výkonnostné skoky, aj keď nevyužívajú formálny systém riadenia. Charizmatické vedenie a manažérske umenie predstavujú mocné a často účinné sily. Ale výkonnosť, ktorá býva založená na moci a sile vodcovských osobností, nebýva dlhodobo udržateľná. Ak sa stratégia nepreviaže s prevádzkovými procesmi, úspechy pominú. Autori preto vytvorili systém riadenia, kde je stratégia prepojená s prevádzkovými procesmi. Prvý čiastkový proces prepája zlepšovanie podnikových procesov so strategickými prioritami. Druhý proces prepája stratégiu s prognózami kapacity zdrojov a výdavkov potrebných na splnenie strategického plánu. Nasledujú príklady úspešných podnikov. Zlepšenie procesov predstavuje kritickú súčasť každého programu realizácie stratégie. Ciele a meradlá v perspektívach financií a zákazníkov v systéme Balanced Scorecard popisujú požadované výsledky úspešnej stratégie. Podnik by mal analyzovať všetky svoje strategické procesy, aby určil kritické faktory úspechu a meradlá, na ktorých zlepšovaní majú zamestnanci pracovať pri zlepšovaní svojich činností.

Plánovanie prevádzkových činností. Prognózy tržieb, kapacity zdrojov a dynamické rozpočty. Výdavky podniku na strategické iniciatívy predstavujú spravidla do 10 % celkových výdavkov podniku, 90 % výdavkov je na prevádzku, t. j. produkciu tovarov a služieb. Rozpočtový systém podniku plní viaceré funkcie: prognózovanie budúcich príjmov a výdavkov uľahčujúcich finančné plánovanie, zabezpečenie angažovanosti zložiek vedenia na dosiahnutie rozpočtových výsledkov, oprávnenie manažérov na vynakladanie rozpočtov vrátane jednotlivých rozpočtových položiek, vyhodnocovanie výkonnosti manažérov a divízií. Rozpočtový proces sa často premenil na ťažkopádne schémy

s neprehľadným množstvom údajov, ktoré stratili svoj zmysel. Niektoré škandinávske podniky sa používania rozpočtov úplne vzdali. Autori rozpracovali systém kľzavého prognózovania, priradovania nákladov a výdavkov príslušným činnostiam. Na dosiahnutie efektívneho riadenia rozpočtov odporúčajú päť krokov. Ide o využitie plánovania tržieb prihliadajúceho na hybné sily a získanie prognóz predaja, premietnutie prognózy predaja do podoby predajného a prevádzkového plánu, vypracovanie prognózy kapacity zdrojov do modelu TDBAC (time – driven activity based costing), prípravu prognóz prevádzkových a investičných výdavkov, prepočty ziskovosti podľa produktov, zákazníkov, distribučných kanálov a regiónov.

Vypracovanie modelu priradovania nákladov jednotlivým činnostiam, produktom, zákazníkom, v ktorom sa uplatňuje aj časové hľadisko TDABC. Model presne priradí značné personálne náklady podniku a napr. náklady na výpočtovú techniku jeho rôznym produktovým radom. Ak má podnik riadiť základňu svojich zdrojov lepšie, musí vedieť, ako zdroje využívajú produkty a zákazníci. A práve to je úloha kalkulovania nákladov na základe ich priradovania jednotlivým činnostiam, produktom, zákazníkom ap. Model začína zhromažďovaním vybraných informácií o podniku a pokračuje aplikáciou modelu TDABC. Možno tak jednoznačne identifikovať ziskové a stratové produkty, vzťahy so zákazníkmi, neefektívne procesy a prebytočné kapacity. Manažéri musia následne prijať sériu opatrení a transformovať stratové produkty a procesy na ziskové.

Porady na preskúmanie prevádzkových činností a realizáciu stratégie. Podnik, ktorý sformuloval stratégiu a má spracovaný plán prevádzkových činností začína realizovať stratégiu. Začínajú tak procesy, ktoré majú viesť k plneniu náročných výkonnostných cieľov. Priebežné porady majú za cieľ sledovať

dosahovanie výkonov a upravovať ciele podľa zmien situácie. Problematické býva oddelenie porád s tematikou prevádzkových problémov a porád zameraných na zlepšovacie programy. Porady na preskúmanie prevádzkových činností a realizáciu stratégie pomáhajú organizáciám udržať sa na primeranej úrovni výkonnosti. Tieto porady majú rozličné funkcie, usporadúvajú sa s rozličnou pravidelnosťou. Prevádzkové porady sa spravidla konajú na úrovni oddelenia, útvaru alebo procesu a zúčastňujú sa ich odborníci na danú problematiku. Porady na preskúmanie stratégie sa konajú raz mesačne alebo štvrťročne, aby sa pri nich vyhodnotila výkonnosť pri realizácii stratégie a určil smer budúcej implementácie.

Porady na overenie a prispôsobenie stratégie. Mapa stratégie a systém Balanced Scorecard predstavujú previazané hypotézy, ktoré tvoria základ stratégie podniku. Úspech stratégie je ale vždy neistý. Prvoradou výhodou využitia implementácie Balanced Scorecard je možnosť hodnotenia údajov, ktoré systém poskytuje na pravidelné vyhodnocovanie, či strategické hypotézy stále platia. Formulovanie stratégie zostáva naďalej umením, nie je vedou. Na overenie a prispôsobenie stratégie vyvinuli autori systém riadenia spracovaný aj v samostatnej schéme. V ďalšom texte nájdeme údaje a informácie o prevádzkových činnostiach, ktorými sa preveruje stratégia, modely ziskovosti produktov a zákazníkov, štatistické testovanie prevádzkových väzieb a prípadové štúdie vybraných podnikov. Impulzom k poradám na overenie a prispôsobenie stratégie môže byť aj výrazná diskontinuita vo vývoji externého prostredia.

Útvar riadenia stratégie. Tento útvar integruje a koordinuje činnosti rôznych funkčných útvarov a podnikateľských jednotiek v záujme vyladenia stratégie s prevádzkovými činnosťami. Tento útvar udržuje súlad všetkých rozmanitých procesov plánovania, realizácie a kontroly, aj keď sa uskutočňujú

s rôznou pravidelnosťou. Využíva systém ukazovateľov, porady, mapy stratégie, systémy Balanced Scorecard ap. Útvar je v podobnej úlohe ako dirigent orchestra. Nie je tvorcom ani interpretom hudby, ktorá sa hrá. Úloha osobitného útvaru riadenia stratégie býva často spochybňovaná. Poukazuje sa na to, že zodpovednosť má niest' generálny riaditeľ a šéfovia podnikateľských jednotiek. Útvar riadenia stratégie tak zabezpečuje nové procesy, ktoré by v existujúcich štruktúrach bez neho zlyhávali. V tom je jeho pridaná hodnota.

Publikácia skúsených a renomovaných autorov R. S. Kaplana a D. P. Nortona predstavuje pre teoretikov aj praktikov cennú pomôcku ako nastaviť a zvládnuť kľúčové procesy, ktoré vedú k výraznému zvýšeniu výkonov podniku v časoch superkonkurencie. Výskumy uskutočnené v renomovaných podnikoch poskytli autorom cenný materiál, ktorý nielen vhodne a prehľadne spracovali, ale zároveň vytvorili prehľadné schémy a postupy na ich realizáciu v iných podnikoch. Pozorným študentom umožní vyhnúť sa chybám, za ktoré iní museli zaplatiť vlastnou skúsenosťou.

Andrej Malachovský

Kühnlein, T.

Abschreibungen im Steuerrecht – ein Vergleich der einkommensteuerlichen Regelungen mit dem Richtlienvorschlag zur CCCTB [Odpisy v daňovom zákone – porovnanie pravidiel uplatňovania dane z príjmu s návrhom o CCCTB]. Saarbrücken: Akademiker Verlag, 2013. 43 s. ISBN 978-3-639-46858-8.

Daňové zaťaženie v ekonomike ovplyvňuje množstvo peňazí, ktoré majú subjekty trhu k dispozícii na spotrebu, investície alebo úspory. Dane tak priamo zasahujú do produkčných a spotrebiteľských rozhodnutí.

Znižujú maximálnu úroveň kúpyschopného dopytu. Daňové zaťaženie výrazným spôsobom ovplyvňuje aj činnosť právnických osôb a zároveň určuje výšku disponibilného dôchodku fyzických osôb. Zdaňovanie má teda priamy vplyv na mikroekonomické prostredie a na subjekty na agregátnom trhu. Podniky musia prispôbovať svoju činnosť a plánovanie aktuálnemu daňovému zaťaženiu, aby optimalizovali svoju likviditu a rentabilitu. Súčasťou daňovej politiky sú aj odpisy. Odpisová politika štátu určuje podmienky investovania podnikov a vplýva na úroveň cien tovarov a služieb.

Publikácia porovnáva pravidlá odpisovania v návrhu európskeho zákona o bežnej konsolidovanej podnikovej daňovej základni (CCCTB) s nemeckými predpismi podľa zákona o dani z príjmov (EStG). Podobnosť slovenských a nemeckých predpisov v tejto oblasti umožňuje porovnávanie vplyvu návrhu Európskej komisie v oboch krajinách. Návrh prináša súbor pravidiel pre konsolidované zdaňovanie koncernov a nadnárodných spoločností s medzinárodným pôsobením. Návrh uverejnila Európska komisia v marci 2011. Cieľom publikácie je identifikovať vplyv a dôsledky zmeny pravidiel pre nadnárodné spoločnosti v Nemecku a vplyv na makroekonomickú situáciu nemeckého hospodárstva.

Publikácia má šesť častí. Prvá časť prináša základné informácie o spracovanom probléme a popisuje súčasný východiskový stav. Autorka opisuje možné problémy spojené s implementáciou návrhu Európskej komisie a zdôrazňuje existenciu množstva rôznych názorov na návrh bežnej konsolidovanej podnikovej daňovej základne. Uvádza dôvody, prečo je nevyhnutné hľadať spoločné postupy na identifikovanie zisku podnikov v jednotlivých krajinách (s. 1 – 3).

Druhá časť (s. 3 - 11) je venovaná aktuálnemu zákonu o dani z príjmov a konkrétnym pravidlám odpisovania majetku

v Nemecku. Autorka najskôr opisuje zisk v kontexte zdaňovania a nevyhnutnosť porovnateľnosti, aktuálnosti, pravdivosti a preukázateľnosti obsahu podnikových výkazov a výstupov účtovníctva. Následne definuje odpisy a vysvetľuje ich význam z mikroekonomického a makroekonomického pohľadu. Charakterizuje spôsoby odpisovania hnutel'ného a nehnuteľného majetku. Napokon charakterizuje opotrebenie majetku a určovanie zostatkovej ceny majetku v plánovaných aj neočakávaných intervaloch.

V tretej časti (s. 11 – 22) sa autorka venuje bežnej konsolidovanej podnikovej daňovej základni. Opisuje proces vzniku návrhu, ktorý sa začal už v roku 2004 a obsahuje 136 článkov. Uvádza dôvody vzniku tejto iniciatívy s predpokladaným výsledkom úspory 1,3 miliardy € nákladov na právne riadenie. Pomenúva výhody, ktoré prináša návrh z pohľadu zjednodušenia a prehľadného určovania zdaniteľného zisku. Poukazuje na snahu zjednotiť postupy na základe medzinárodného účtovníctva podľa štandardov IFRS. Autorka porovnáva východiská a pravidlá plánovaného a neplánovaného odpisovania v návrhu bežnej konsolidovanej podnikovej daňovej základni a pravidiel v Nemecku podľa zákona o dani z príjmov. Následne uvádza prehľadne spracované porovnanie pravidiel odpisovania podľa návrhu bežnej konsolidovanej podnikovej daňovej základne a podľa zákona o dani z príjmov. Tento prehľad umožní čitateľovi pochopiť rozdiely bez toho, aby musel študovať obidva dokumenty.

Hodnotenie dôsledkov zavedenia navrhovaných zmien z pohľadu štátu je rozpracované v štvrtjej časti (s. 22 – 29), ktorá obsahuje porovnanie dokumentov s uvedením článkov a paragrafov, ktoré sa odlišujú a následne sprostredkúva pohľad na predpokladaný vplyv na nemecké hospodárstvo. Jednotlivé rozdiely autorka rozpracúva z makroekonomického pohľadu. Zaujímavé

je, že počtom prevládajú negatívne vplyvy na nemecké hospodárstvo, autorka však pozitívne hodnotí potrebu implementácie návrhu.

Piata časť (s. 30 – 37) je spracovaná z pohľadu vplyvu na koncerny pôsobiace v Nemecku v nadväznosti na identifikované rozdiely v predchádzajúcich častiach. Autorka postupne prechádza od všeobecného vplyvu ku konkrétnym prípadom, ktoré môžu ovplyvniť hospodársku činnosť nadnárodných spoločností. Uvádza príklady odpisovania konkrétneho majetku podľa obidvoch porovnávaných dokumentov a graficky zobrazuje výsledky výpočtov.

Výhody, nevýhody a odporúčania v prípade implementácie návrhu Európskej komisie sú obsiahnuté v šiestej časti (s. 37 – 39).

Publikácia ponúka komplexný pohľad na odpisovanie majetku v Nemecku v porovnaní s aktuálnym návrhom Európskej komisie o bežnej konsolidovanej podnikovej daňovej základni. Daňové a odpisové pravidlá sú predpokladom fungujúceho a konkurencieschopného podniku v nadväznosti na rôzne možnosti investovania a optimalizácie daňového zaťaženia v medzinárodnom podnikateľskom prostredí. Autorka konfrontuje existujúce pravidlá v Nemecku s návrhom zákona Európskej komisie, sumarizuje možné vplyvy a dôsledky jeho implementácie na národné hospodárstvo. Zároveň vymenúva argumenty pre zjednotenie pravidiel výpočtu zdaniteľného zisku a s tým súvisiace procesy v Európskej únii.

Publikácia obsahuje konkrétne a prehľadne spracované rozdiely v jednotlivých dokumentoch a prináša riešenia modelových situácií, čím umožňuje čitateľom správne pochopiť danú problematiku. Je vhodná pre široké spektrum čitateľov. Poučenie v nej nájdu riadiaci pracovníci v praxi, študenti i laická verejnosť, ktorá má záujem o pochopenie súvislostí s odpisovaním majetku.

Miroslav Hruška